

**TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNDE
TÜRK KADINI VE KADIN HAREKETİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Deniz Dilek YURTTAŞER

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNDE TÜRK KADINI VE KADIN
HAREKETİ**

Danışman:
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Hazırlayan:
Deniz Dilek YURTTAŞER

Kütahya – 2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan..... (İmza)

Üye..... (İmza)

Üye..... (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türk Kadın Yolu Dergisinde Türk Kadını ve Kadın Hareketi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2019

Deniz Dilek YURTTAŞER

Özgeçmiş

1990 yılında Mardin’de doğdu. İlkokul ve Orta Okulu Fatih İlköğretim okulunda, Liseyi Mardin Lisesinde okudu. Lisans eğitimine 2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde başladı ve 2012 yılında mezun oldu. 2013 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim dalında yüksek lisansa başladı.

ÖZET

TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNDE TÜRK KADINI VE KADIN HAREKETİ

YURTTAŞER, Deniz Dilek

Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı

Tez danışmanı: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Mayıs, 2019, 148 sayfa

Cumhuriyet dönemi kadının konumuna odaklanan tez çalışmamız dönemin kadın hareketini 1925-1927 yılları arasında yayınlanan Türk Kadın Yolu dergisi üzerinden analiz ederek oluşturulmuştur. Türk Kadın Yolu dergisinin çıkarılmasını sağlayan Türk yazar ve eylemci feminist Nezihe Muhiddin'in kadınların siyasi haklarını elde etmek için verdiği mücadeleyi de ele alarak, bu uğurda kurulan Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerinin Türk Kadın Yolundaki yansıması analiz edilmiştir. Bu çalışma doğrultusunda derginin ulaşılabilen sayıları, dönemin diğer kadın dergileri ile ilgili kaynaklar, konuyla alakalı makale ve tezler kaynak olarak kullanılmıştır.

Nezihe Muhiddin tarafından yayınlanan ve Türk basın hayatında önemli bir yer edinecek olan Türk Kadın Yolu dergisi, kadınları kadın hareketi kapsamında bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Dergi, dönemin siyasi hak kazanım mücadelesi yolunda kadınlar tarafından kurulan ve resmi izin alınamaması sonucu kapatılan Kadınlar Halk Fırkası'nın Türk Kadın Birliği'ne evrilmesiyle, Birliğin yayın organı olduğunu ilan etmiştir. Türk Kadın Birliği dünya kadın hareketini dergi aracılığıyla takip ederek, birikimini okuyucuyla paylaşmış ve daha fazla kadına ulaşmayı amaçlamıştır. Bütün sayılarına ulaşamayan dergi, derginin sahibi ve Kadınlar Halk Fırkası ile Türk Kadın Birliği'nin kurucusu Nezihe Muhiddin'in, Türk Kadın Birliği'nden ihracıyla yayın hayatını sonlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadın Yolu, Kadın, Kadın Hareketi, Türk Kadın Birliği, Kadınlar Halk Fırkası, Nezihe Muhiddin.

ABSTRACT**TURKISH WOMAN AND WOMAN’S MOVEMENT IN THE TURKISH
WOMAN WAY JOURNAL****YURTTAŞER, Deniz Dilek****Master’s Dissertation, Department of Turkish Republic****Thesis Supervisor: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ****May, 2019, 148 pages**

Our thesis study focusing on the position of women in the Republican period was formed by sources related to forth analyzing the women's movement of the period through the “Turkish Women's Path” magazine, which was published between 1925-1927. The Turkish author and activist feminist Nezihe Muhiddin's struggle to obtain the political rights of the women, and the reflection of the activities of the Women's People's Party and the Turkish Women's Association on the Turkish Women's Way were sources related to forth analyzed. In line with this study, the sources of the journal, sources related to forth women's magazines of the period, related articles and theses were used as the source.

“Turkish Woman’s Path magazine”, which was published by Nezihe Muhiddin and gained an important place in the Turkish press, aimed to raise awareness among women within the scope of the women's movement. The magazine announced that the Women's People's Party, which was established by the women on the way to the struggle for political rights of the period, was closed to the Turkish Women's Union and was the publication organ of the association. The Turkish Women's Union followed the world women's movement through the journal, shared its knowledge with the reader and aimed to reach more women. The magazine, whose names could not be reached, ended the broadcasting life of Nezihe Muhiddin, founder of the Women's People's Party and the Turkish Women's Association, by the Turkish Women's Association.

Keywords: Turkish Women's Path, Women, Women's Movement, Turkish Women's Union, Women's People's Party, Nezihe

ÖNSÖZ

Aydın bir kadın olan Nezihe Muhiddin tarafından çıkarılan Türk Kadın Yolu dergisi hakkında hazırlanan bu çalışma dergi incelemesi üzerine hazırlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yayın hayatına kazandırılan Türk Kadın Yolu dergisinin içeriği ve yazar kadrosunun görüşleri geniş bir şekilde ele alınarak kadın hareketine etkisinin incelenmesi amacını barındırmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü Türkiye’de kadın dergilerinin tarihsel gelişiminin incelenmesinden oluşmaktadır. İkinci bölümde, derginin genel analizi, ele alınan konular, derginin kadın sorununa bakışı ve kadın hareketine katkıları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde derginin sahibi olan Nezihe Muhiddin’in hayatı, siyasi mücadelesi, Kadınlar Halk Fırkası’nı kurma girişimi, Türk Kadınlar Birliği’nin kuruluşunu ve Birliğin faaliyetlerinin Türk Kadın Yolu dergisi üzerinden değerlendirilmesi ele alınmıştır.

Türk Kadın Yolu dergisini konu edinen bu çalışma, Erken Cumhuriyet Döneminde, toplumun ve siyasi çevrelerin Türk kadınından beklentisi, Türk kadınının siyasi ve toplumsal konumu yansıtılmaktadır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmanın her aşamasında bana sabırla destek olan Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ’ye sonsuz teşekkür borçluyum.

Ayrıca oldukça uzun süren Yüksek Lisans öğrencilik dönemimde maddi ve manevi olarak her zaman desteğini hissettiren annem Naime KOĞUMTEKİN, babam Ahmet KOĞUMTEKİN ve kardeşlerim Enam İrem KOĞUMTEKİN ile Ali Eren KOĞUMTEKİN’e teşekkür ederim.

Çalışma süresince bana sağladığı manevi desteğin önemini bir kere daha hissettiren eşim Yusuf YURTTAŞER’e, çalışma azmimin körüklenmesinde ve çalışmamı tamamlamamda en büyük paya sahip canım kızım Duru YURTTAŞER’e, bana benden daha fazla inancı olan yoldaşım Hacer ÖZKAN’a minnetle teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KADIN DERGİLERİ

1.1. KADIN DERGİLERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ.....	11
1.2. OSMANLI DÖNEMİ KADIN DERGİCİLİĞİ.....	14
1.3. CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN DERGİCİLİĞİ.....	22

İKİNCİ BÖLÜM KADIN YOLU DERGİSİ

2.1. DERGİDE ELE ALINAN KONULAR.....	29
2.1.1. Toplumsal Hayat	29
2.1.2. Aile ve Ev Hayatı	34
2.1.3. Sağlık.....	39
2.1.4. Eğitim.....	50
2.1.5. Moda ve Giyim	54
2.1.6. Ekonomi	58
2.1.7. Kültür Sanat Edebiyat	60
2.1.8. Siyaset	64
2.1.9. Kadın ve Feminizm	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRK KADINININ ÇAĞDAŞLAŞMASINDA KADIN YOLU

3.1. TÜRK KADIN HAREKETİ	77
3.2. CUMHURİYET ÖNCESİ KADIN HAREKETİ	80
3.3. CUMHURİYET İLE KADIN HAREKETİ.....	86
3.4. TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNİN KADIN HAREKETİNE ETKİSİ.....	90
3.5. TÜRK KADIN BİRLİĞİ'NİN YAYIN ORGANI OLARAK KADIN YOLU	94

3.5.1. Nezihe Muhiddin.....	95
3.5.2. Kadınlar Halk Fırkası	101
3.5.3. Türk Kadın Birliği ve Faaliyetleri.....	104
3.5.4. Türk Kadınlar Birliği'nin Uluslararası Kadın Cemiyetleri İle İlişkileri	111
3.5.5. Türk Kadın Birliği'nin Siyasi Hak Mücadelesi	116
3.5.6. Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nden İhracı.....	119
SONUÇ.....	125
EKLER.....	127
KAYNAKÇA	133
DİZİN	148

KISALTMALAR

- C.** Cilt
M.Ö Milattan Önce
TKB Türk Kadın Birliği
S. Sayı
ss. Sayfa

TEZ METNİ

GİRİŞ

Kadın üzerinden yapılan tartışmalar her çağda güncelliğini koruyarak, tarihsel çalışmalarda üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Dünyadaki bütün kadınlar her dönem aynı problemlerle mücadele etmişlerdir. Kadınlar toplumsal yaşamın dışına itilerek eve kapatılmış, din ile baskılanarak özgürlükleri ellerinden alınmıştır. Kadın meselesini daha anlamlı inceleyebilmek için tarihin derinliklerine giderek kadını tanımlamak gereklidir.¹

İlkel çağlarda kadın, doğurgan özelliğinden dolayı soyun aktarımını sağladığı gerekçesiyle kutsal bir varlık olarak kabul görmüştür. Günümüzde o dönemin tanrılarını incelediğimiz zaman karşımıza kadın suretinin çıkması bu çıkarımın doğruluğunu güçlendirmektedir.²

Özel mülkiyetin bulunmadığı, sömürsüz, sınıfsız, devletsiz insan topluluklarının olduğu eski çağlara dönüp bakıldığında kadınların: bugün yaşadığı “hakimiyet altına alınma” gibi bir sorunlarının olmadığını görmekteyiz. Çocuklar anne tarafından yetiştirilir ve baba rolü bilinmezdi. Bilinmesine ihtiyaç duyulmazdı çünkü özel mülkiyet, miras gibi kavramlar yoktu dolayısıyla babanın çocuk üzerinde bir getirisi ve ilgisi bulunmuyordu. Bu sebeple baba kimliği önemsenmemekteydi. Bu dönemlerde erkekler avcılık kadınlar ise toplayıcılık görevlerini üstlenmişlerdi. Kadın toprak ve tarım ile uğraşıp üretimde üstünlüğe sahip olarak altın çağını yaşamıştı. Bu dönem “Anaerkil Dönem” olarak adlandırılır.

M.Ö 10.000'lere gelindiğinde yerleşik hayat olgusu gelişmeye başlamıştı. Kadınlar tohumla tekrar tekrar üretim yapabileceğini keşfettiler. Günümüzden yaklaşık 8000 yıl önce su ve yel değirmenleri ile saban icat edilince anaerkil düzenin temelleri de bu icatlarla yıkıma doğru ilerledi. Artık çapa yerini hayvan gücü ile kullanılan sabana bırakacaktı. Bütün bu gelişmeler ve yerleşik düzene geçilmesi küçük köyleri oluşturdu. Sonrasında küçük köyler kasabalara ve kentlere dönüştü. Böylelikle özel mülkiyet

¹ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 14, S.27 (2006): 64.

² Kapanoğlu, Sedef, “Çin’de Kadın İmgesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2006, s.8.

kavramı da insan hayatında yer edinmeye başladı. Kadınların toplumsal olarak dışlanıp ezilmeye başlaması da dönem olarak özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla kesişiyor.

Yerleşik hayatla beraber tarım geliştirildi, üretim arttırıldı ve zamanla elde edilen ürünler çoğaldı dolayısıyla ava duyulan ihtiyaç azaldı. Bunun yerine tarımda kullanılmak üzere hayvanların evcilleştirilmesi meselesi gündeme geldi. Hayvanların bakımı ve tarımda kullanılmaları için fiziksel güce ihtiyaç duyuldu. Doğası gereği erkekler fiziksel güçlerinden dolayı tarih sahnesinde ön plana çıkmış oldu. Bunun yanında yerleşik yaşama geçilmesiyle hayatımıza giren özel mülkiyet de erkeğin değer kazanmasında bir etken oldu. Mülk edinme bilinci erkeğin sahip olduğu mülklerin kime kalacağı sorusunu gündeme getirerek çocuğun babasının kim olduğunun bilinmesi ihtiyacını doğurdu. Tarımda kadına duyulan ihtiyacın azalması, özel mülkiyetle baba faktörünün önem kazanması onu toplumsal üretimden uzaklaştırarak erkek ve kadın arasındaki eşitsizliğin temellerinin atılmasına sebep oldu. Bu eşitsizlik zamanla toplum bazında yer edinecek ve anaerkil aile yapısı geriye çekilerek yerini günümüze kadar devam edecek olan ataerkil aile yapısına bırakacaktı.

Tunç Çağı ile (M.Ö 7.000- 12.000) ataerkil yapı baskınlığını arttırmaya başlamıştı. Ataerkil toplum yapısı beraberinde özel mülkiyet, kölecilik, örgütlü devlet yapısı gibi kavramları getirmiştir. Zaten üretimde kendisine ihtiyaç duyulmayan kadın bu gelişmelerle tamamen dışlanarak eve itildi. Kadın bundan sonra erkeğin bakımını evin işlerini temizlik yemek gibi sorumlulukları üstlenerek dışlanmış bir köle gibi hayatına devam etmek zorunda kaldı.

Diğer taraftan kentlerin oluşmasıyla sosyal sınıflar oluştu ve sınıf çatışmaları da kendini göstermeye başladı. Kadın haklarının gaspı da bu döneme denk gelmektedir. Kentleşme ile kadınlar tamamen köleleştirildi. Erkek boyunduruğunda yaşamaya çalışan kadın baskıyı kırmaya çalışırken bu kez de Ataerkil dinlerin baskısına maruz kalmaya başladı. Özgürlüğü kısıtlanan, eve kapatılan, değersizleştirilen kadın, özel bir mülkmüş gibi muamele görerek gerçek bir mal gibi alınıp satılmaya başladı.³

İlk çağlardan başlayarak günümüze kadar taşınan kadına karşı negatif eşitsizlik her toplumda kendini göstermektedir. Bugün gelişmiş toplumlarda dahi aynı işi yapan

³ Şemsettin Orhan, *Kadın*, (İstanbul: Yaz Yayınları, 2005), 15-19.

kadın ve erkek ücret/maaş konusunda eşit haklara sahip değildir. İş hayatında doğurgan özelliğinden dolayı işe ara verir gerekçesiyle tercih edilmeyen kadın ekonomik hayatta arka plana itilmeye çalışılmaktadır.

Görüldüğü gibi her dönem her toplumda kadınların hakları gasp edilmeye çalışılmıştır. Ancak kadın meselesinde en uç örnek olan Ortadoğu ve Arap Toplumu, günümüzde çağdaşlarına göre en geri kalmış toplum olarak nitelendirilmektedir. Daha önce bütün haklarından yoksun kalarak tam anlamıyla köleleşen Ortadoğu kadını bu olumsuzluklardan bir nebze de olsa İslam diniyle kurtulmuştur. Ancak çalışmamız açısından önemli olan Türk kadını için aynı şey söylenemez. İslam dini Arap kadınına kaybettiği haklarını geri kazandırmaya çalışarak statüsünü iyileştirmeye çabalamıştır. Türk kadını, Ortadoğu kadınının tam aksine var olan hakları, özgürlüğü elinden alınarak statü kaybına uğramıştır.⁴

Bir kadın dergisi olarak yayınlanan Türk Kadın Yolu dergisini çalışma konumuz olarak ele alacağız. İçeriğinin o günün koşullarına göre değerlendirilmesi açısından Türk kadınına tarihsel süreçte değinmek gerekir. Türk kadınının olumsuz değişimi İslamiyet ve Arap kültürüyle tanışması sonucunda başlamıştır. Bu gelişmeler şu soruyu akıllarda oluşturmuştur: İslamiyet öncesinde Türk kadınının nasıl bir hayatı vardı?

İslamiyet öncesi Türk kadını ile ilgili bilgileri öğrenmenin yolu Türk destanlarından ve efsanelerinden geçmektedir. Türk destanlarında kadınlar fizik ötesi, ilahi kaynaklı varlıklar olarak kabul edilmekteydi. Öyle ki Oğuz Kağan Destanında hükümdarın eşi karanlıkta gökyüzünden inen bir ışık olarak tasvir edilmiştir. Eski Türklerden günümüze taşınan yazılı veya sözlü kaynaklarda kadını incitip değersizleştirecek ifadeler bulunmamaktadır.

Eski Türklerde kadınlar, toplumsal yaşamda sahip olduğu haklar açısından çağdaşlarından oldukça ilerideydi. Hatta günümüzde bile birçok toplumda kadınlar o dönem Türk kadınının sahip olduğu hakları elde edememişlerdir. Bugün birçok

⁴ Şemsettin Orhan, *Kadın*, (İstanbul: Yaz Yayınları, 2005), 89.

toplumda kadınların miras, boşanma gibi haklarının durumu tartışıldururken eski Türk toplumunda Türk kadını doğal bir şekilde bu haklara sahipti.⁵

Eski Türklere ait bilgilere M.Ö 4500 yılına kadar gidilerek ulaşılabilmektedir. Yapılan araştırmalar ışığında Türk kadını ile ilgili bilgiler de elde edilmektedir. Eski Türklerde kadın savaşabilen, at binebilen özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Tek evliliği benimseyen eski Türk toplumu bu kadar savaş, göç, kıtlık ve yıkım karşısında ayakta durabilmişse bunu aileye, anneye ve kadına önem vermiş olmaya borçludur. Ailedeki anne rolü eşyle eşit şartlara sahip ve özgürse, aile temeli de o kadar sağlamdır. Güçlü aile de zorluklar karşısında mücadelede başarı sergilemektedir. Tıpkı Türk toplumu gibi.

Eski Türk toplumunda kadın-erkek eşitsizliğine yer verilmemiş, Kadın bir birey olarak yaşamın her alanında erkeğin yanında yer edinmiştir. Öyle ki Hükümdarların emirnamelerinde “Kağan buyuruyor ki” ifadesi var ise bu emirname hükümsüz olarak kabul edilir ve devlet adamları tarafından ciddiye alınmazdı. “Kağan ve Hatun buyuruyor ki” ifadesi varsa o zaman emirname dikkate alınırdı.

Türk kadını böylesine eşit haklarla ve özgürce hayatın her alanında yer alırken o dönemde farklı coğrafyalarda yaşayan kadınların durumunu incelemek gerekir. Daha önce de belirtildiği gibi en uç toplum olan Arap kadınıyla başlamak gerekir. Çünkü Arap kadınının gördüğü muamele ve kendisine bahşedilen kısıtlı haklar İslamiyet’le Türk kadını olumsuz etkileyecekti.

Cahiliye Dönemi Arap toplumunda kadınlar iki sınıfa ayrılarak hür ve cariye kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hür kadınlarda özgürlük seviyesi maddi olanaklara göre değişkenlik gösterirken, cariye sınıfına mensup kadınlar savaşlarda alınıp satılarak fuhuşa zorlanan kadınlardan oluşuyordu. Arap toplumundaki genel görüş kadınların kötülük kaynağı olması yönündedir. Türklerin komşusu olan Çinlilerde kadınlar önemszenmez ve isimlendirilmek yerine numaralandırılarak hitap görürlerdi. Çinli kadın evinde köle gibi çalışıyor olmasına rağmen eşi ve çocuklarıyla sofraya oturacak değeri görmemekteydi. Fars toplumuna bakıldığı zaman Farsça eserlerden elde

⁵ İbrahim Telliöğlü, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 23, S.55 (2016): 213.

edilen bilgilerle kadın sadece cinsel bir meta niteliğinde algılanırdı. Ahlaki çöküntüye uğramış olan bu toplumda ensest ilişkilerin çok yoğun bir şekilde yaşandığı bilinmektedir. Hintlilerde kadınlar “sati” diye adlandırılan bir gelenekle erkeğin malı olarak görüldüğü için ölen eşinin ardından diri diri yakılırdı. Türk kadınının çağdaşları bu denli kötü muameleye maruz kalırken, o özgürlük ve toplumdaki eşitlik açısından İslamiyet’in kabulüne kadar altın çağını yaşayacaktı. İslamiyet’in kabulünden sonra Türk kadını için eve kapanma ve toplumdaki dışlanma dönemi başlayacaktı.⁶

İslamiyet’in doğup yayıldığı Arabistan’daki Arap kadını ile Orta Asya’daki Türk kadını arasında şaşırtıcı şekilde büyük farklar vardır. Hayat sahasında her alanda aktif olan Türk kadını İslamiyet’le sınırlandırılacaktı. Çünkü İslam dini Arabistan’da doğarak o coğrafyanın geleneklerine göre şekillenmişti. Örneğin İslam dini Araplarda evlenme sayısını sınırlayarak kadınlar üzerinde iyileştirici bir etki yaratmıştır ancak bu uygulama Türk kadınına bir yarar sağlamayacağı gibi aile ve toplumda nüfuz kaybetmesine sebep olacaktı.⁷ Bunun gibi örnekler hayatın her alanında kendini göstererek kadını değiştirmeye başlayacaktır. Bu değişim hemen yaşanmayarak bir süreç içerisinde gerçekleşecektir çünkü Türkler İslamiyet sonrasında da örf adet ve geleneklerini koruyarak devam ettirmeye çalışmışlardır. Türklerin geleneklerine bağlılığı Türk kadınına bu noktada fayda sağlayarak bir süre daha özgür yaşantısını devam ettirmesine olanak sunmuştur.

İslamiyet sonrası Türk kadınının değişimi üç evrede incelenebilir:

- İlk Müslüman Türk Devletleri dönemi
- Selçuklu dönemi
- Osmanlı dönemi ve Tanzimat Fermanı olarak ele alınabilir.

İlk Müslüman Türk devletlerinde kadınlar siyasi ve sosyal hayatta konumlarını korumayı başarmışlardır. İdari alanda halâ etkili olan kadın aile içinde de nüfuz sahibi olmaya devam etmiştir. Ancak gün geçtikçe Türk kadınının aleyhine olan toplumsal bozulma kendini göstermeye başlamıştır. Şöyle ki ilk Müslüman Türk devletlerinden

⁶ Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, (2012): 133-138.

⁷ Emel Doğramacı, *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989), 8.

biri olan Karahanlılar döneminde yazılan ve Türkler için kült sayılabilecek eserlerden biri olan Kutadgu Bilig’de kadınların örtünmemeleri bir sorun olarak gündeme getirilmiştir. Hâlbuki daha önce Türklerde kadınların örtünmesi söz konusu bile değildi.⁸ Türk kadını için olumsuz değişim başlamıştı.

1071 Malazgirt Zaferi ile Türkler tarafından Anadolu’ya büyük bir göç hareketi başlamıştı. Anadolu’ya yerleşen Türkmenlerin bir kısmı göçebe, bir kısmı da yerleşik hayatı tercih etmişti. Çoğu İslamiyet’i benimsemiş olan bu Türkmenler doğal bir sonuç olarak İslam’la harmanlanmış Türk kültürünü bu coğrafyaya taşımış oldu.

Selçuklular Anadolu’da ciddi bir güç olarak karşımıza çıkmış olsa da farklı gruplarla savaşmak zorunda kalmıştır. Özellikle Haçlılar Selçukluları Anadolu’nun içine iterek sıkıştırmıştır. Anadolu’nun ortasında sıkışıp kalan Türkler, etkileşime kapalı bir yaşam sürmeye başlamıştır. İletişim kurabilecekleri tek devlet olan İran ile temasları sonucu Fars kültüründen her yönde etkilendiler. Sosyal hayatta da kendini gösteren bu etkileşim, o döneme kadar zaten İslam dini ve Arap kültürünün getirdiği kurallar çerçevesinde yaşayan Türk kadını üzerinde sarsıcı etkiler bırakarak onu doğasının dışına çıkmaya zorlamıştır. Bu etkiyle Anadolu’da kurulan tarikatların estirdiği manevi hava Türk kadını üzerinde büyük bir tesir yaratmıştır.

Anadolu Selçuklu Devletinde her ne kadar eski Türk gelenekleri doğrultusunda kadına değer verilse de olumsuz değişim engellenememiştir. Kadınlar idari işlerden uzaklaşarak yönetimde söz hakkını kaybederek bunun yerine diplomatik ilişkilerde siyasi evliliklerin bir parçası haline gelmiştir. Bütün bu değişime ve kısıtlamalara rağmen sosyal hayatta dış dünyayla iletişimini koparmayan kadınlar, kendi aralarında toplantılar düzenliyor ve sosyal problemlerle ilgileniyorlardı. Yaşadıkları nüfuz kaybını ve idari hayattaki dışlanmışlığı yaptıkları hayratlarla ve tasavvufi teşkilatlarda gönüllü çalışarak telafi etmeye çalışıyorlardı. İlginçtir ki taşraya doğru ilerledikçe kadın üzerindeki baskı kırılarak zayıflıyordu. Anadolu Selçuklu döneminde ve hatta daha sonra Osmanlı döneminde de Taşralı kadın ile kentli kadın arasında özgür yaşam alanı

⁸ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 126-131.

açısından daima bir fark olacaktı. Kırsaldaki kadın ekip biçmede ve hayvancılıkta üretime dahil olduğu için daha özgür bir yaşam alanına sahipti.⁹

Osmanlı Devleti'ne gelindiğinde, kuruluşun ilk yıllarında kadınlar Selçukluda olduğu gibi belirli sınırlarla çevrilmiş ama tamamen dışlanmamış, hala ailede etkin ve değer görerek, kendince oluşturduğu sosyal yaşantı içerisinde hareket alanı bulabilmiştir. Ancak yükselme dönemine doğru ilerledikçe kadınlar için prangalar da artmaya başlamıştır. Eski Türk gelenekleri neredeyse tamamen unutulmuş, Arap gelenekleri ve yerleşilen coğrafyanın kültürü benimsenmiştir. Kadın üzerinde statü ve değer kaybının en fazla yaşandığı dönem Osmanlı dönemidir. Bunun sebepleri arasında:

- Yerleşik hayat,
- Bizans, İran, Arap etkisi,
- Kadınların kamusal alandan ve yönetimden dışlanması,
- İslam dininin etkisi,
- Harem kültürünün hayata geçirilmesi,

gibi maddeler yer alır. Yukarıda saydığımız sebepler Selçuklu döneminde de kendini göstermiştir ancak harem konusu buna dâhil değildir. Bu sebeptendir ki Selçukluda ve Osmanlı'nın ilk dönemlerinde kadın hala aktif kalmaya çalışmıştır. Harem Türk kadını üzerinde öldürücü darbe olarak yer almıştır.

Harem Osmanlı'da II. Murat zamanında faaliyete girmiştir. Haremin oluşturduğu etkiyle Kanuni zamanında kadın artık tamamen mahrem, özel mülk olarak kabul edilmiştir. Kadına yönelik uygulamalar, baskılar ve toplumdan dışlayıp eve kapatma özel hayata sığdırma politikası içinden çıkılmaz bir hal alır. Çıkarılan fermanlarla değişik kısıtlamalar hayata geçirilmeye başlamıştır. Örneğin kadınların çamaşır dükkânı işletmeleri yasaklanmış, gerekçe olarak da müşterilerle münasebet kurmaları gösterilmiştir.¹⁰ Diğer taraftan sosyal hayatta dışlanma ve eve kapatılma gibi baskılar yetmezmiş gibi bu defa da Türk kadını çok eşliliğe maruz kalmaya başlamıştır.

⁹ Bıçak, Sedat, "Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın", Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 2007, s.7-8.

¹⁰ Dulum, Sibel, "Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı", Yüksek Lisans Tezi, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir, 2006, s.14-18.

Eski Türk töresinde çok eşlilik diye bir kavram yoktu. Ancak Osmanlı döneminde erkek çocuğuna sahip olma arzusu özellikle statü sahibi kamu çalışanları arasında artış göstermiştir.

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle başlayan, Anadolu Selçuklu dönemi ile artarak, Osmanlı döneminde içinden çıkılmaz bir durum haline gelen kadını köleleştirerek eve kapatma projesi Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Tanzimat Fermanı doğrudan olmasa bile kadınların özgürlüklerine kavuşmaları için açılacak kapının anahtarı olacaktır.

Tanzimat Fermanı Türk toplumu için bir dönüm noktasıdır. Büyük askeri başarılarla imza atan ve geniş topraklara sahip olan Osmanlı Devleti bu durumun verdiği sarhoşlukla Batı'daki değişim ve gelişime duyarsız kalmıştır. Gerileme dönemiyle başlayan buhranlı süreçte askeri ve ekonomik başarısızlıkla toprak kaybına uğramaya başlamıştır. Daralan sınırlar bir kısır döngü içerisinde daha fazla başarısızlık ve ekonomik kayıp getirmiştir. Osmanlı eski gücüne kavuşmak için ne yapması gerektiğini araştırmaya başlamış ve cevabı daha önce küçümsediği batıda bulmuştur.

O dönem batı toplumuna bakıldığı zaman bir yenileşme sürecinin sonucunda modernleşme kavramı ortaya çıkmıştı. Her alanda ilerlemeyi amaçlayan modernleşme Osmanlı Devleti için bir umut olmuştur. İlk olarak askeri alanda yenileşmeyi hedef alan Osmanlı zaman içerisinde bunun yeterli olmayacağını ve hayatın her alanında modernleşmeye ihtiyaç olduğunun farkına varmıştır. Değişim hayatın her alanında yer almalıydı ve bu noktada Tanzimat Fermanı devreye girdi. Devletin bekasının devamı için yönetim şeklinde bir yenilik gerekliydi ve Tanzimat Fermanı padişahın yetkilerini kısıtlayarak modern batı kültürünün yönetim anlayışını Osmanlı'ya adapte etmeye çalıştı. Süreç içerisinde eğitim, sağlık, sosyal hayat gibi alanlarda değişikliğe gidilse de çağdaşlaşma için yeterli ilerlemenin sağlanamadığı anlaşıldı. Batıdan alınan modern kültür geleneksel çerçeve sınırlarında uygulanmaya çalışıldı. Birbiri ile uyuşmayan geleneksellik ve modernleşmenin harmanlanarak başarıya ulaşması mümkün olmayacaktı. Tanzimat ile başlayan sorgulama Osmanlı'da ataerkil düşüncenin üzerinde baskı oluşturduğu kadının da ele alınması gerektiğini gündeme getirmiştir. İlerlemenin sağlanabilmesi için kadını da çağdaş seviyeye taşımak gerektiği, bu gerçekleşmeden tam anlamıyla bir modernleşme, yenileşmenin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Fakat bu hiç de kolay olmayacaktı çünkü dönemin aydınları gelenekselliğin ve İslam adetlerinin

dışına çıkmadan bir kadın profili oluşturmaya çalışmışlardır. Bu şartlarda modern bir kadın kimliği oluşturarak kadın hareketini başlatmak oldukça zor olsa da süreç içerisinde gerçekleşecek kadın hareketinin temel taşı bu adımla atılmıştır.

Osmanlı toplumu geleneksel ve ataerkilliğin uç şekilde yaşandığı, kadın erkek ilişkilerinin İslami kurallar çerçevesinde belirlendiği bir toplumdur. Modernleşme süreciyle birlikte bu konuda da iyileştirme ye gidilmiş, ataerkil dokuya zarar vermeden erkeklerle eşit bir kadın olgusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Tam anlamıyla modernleşmenin sağlanması için kadının özgürleşmesi ve üretime katılması meselesinin ciddi bir şekilde ele alınması gerekirken, ne talihsiz bir durumdur ki Türk kadını bu durumun bilincinde değildi ve ironik olarak kadın hakları konusunda bile erkekler tarafından temsil edilmiştir. Daha sonraki aşamada basınla beraber bir kadın hareketi gerçekleşecek olsa da bütün bu süreçte kadınlar adına erkekler öncü olmuştur. Basın kanalını da kadınlara açanlar yine erkekler olacaktır. Şöyle ki çalışma konumuz olan kadın dergiciliğinin başlamasına yol açanlar toplumda kadın erkek eşitsizliğinden rahatsız olan ve bu düşünceleri dolayısıyla dışlanarak yaşam standartları gerileyen dönemin aydın erkekleri olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN DERGİLERİ

1.1. KADIN DERGİLERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ

İnsanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olan matbaanın icadı ve geliştirilerek yayılmasıyla basın hareketleri de kendini göstermiş, zamanla bütün dünya halklarının seslerini duyurmalarında önemli bir araç haline gelmiştir. Basının gelişmesi süreli yayınların ve dergiciliğin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. Önceleri okuyucuyu bilgilendirmek için çıkarılan süreli yayınlar zamanla konularına göre sınıflandırılarak yayınlanmaya başlanmıştır. Çalışma konumuz olan kadın dergiciliği de bu noktada ayrı bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın dergilerinin tarihine indiğimiz zaman ilk hareketlenmelerin Avrupa’da ortaya çıktığını görürüz. Kadınlara yönelik çıkarılan ilk dergi 17. yy. da İngiltere’de yayınlanmıştır. 1693 yılında Londra’da yayınlanan “Ladies Mercury” ilk kadın dergisi olarak kabul edilmektedir.¹¹ Bundan sonra dünyanın çeşitli ülkelerinde kadın dergileri bağımsız bir şekilde yayınlanmaya başlamıştır. Kadın dergilerinin ortaya çıkışında her ne kadar dergiciliğin konularına göre ayrılması etkili olmuş olsa da, yayılmasında kadın hareketi yadsınamaz derecede büyük bir rol oynamıştır. Modernleşme ile bilinçlenen kadınların haklarını geri alma mücadelesi büyüyen bir dalga şeklinde eril düzeni aşındırmaya devam etmiş, kadın dergileri tıpkı bir dalganın kayayı aşındırarak parçalaması gibi düzeni değiştirmede en büyük yükü göğüslemiştir. Kadınlar Toplumsal hayatta yer aldıktan sonra erkeklerle eşit vatandaşlık haklarına sahip olabilmek ve köleliğe son vererek özgürlüklerini kazanabilmek için eylemlerini kadın dergileri aracılığıyla hemcinslerine duyuracaklardı. Bundan sonra dünyanın farklı ülkelerinde kadın dergilerinin yayınlanması hız kazanacaktı.

Fransa’nın ilk kadın dergisi olan “Courrier De La Nouveavute” yayınlanarak dünya tarihinin ilk kadın dergileri arasında yerini almıştır. Kadın hareketinin en etkili olduğu ülkelerin başında Fransa gelir. Fransız Devrimi kadınları kitleler halinde eylemlerle haklarının iyileştirilmesi için harekete geçirmiştir. Örgütlenebilmek için de basın organlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu gelişmeyle kadın dergileri yaygınlaşmış ve

¹¹ Elmas Şahin, “Geçmişten Günümüze Kadın Süreli Yayınlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, *Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, S.16 (2018): 89.

içeriklerinde de bir değişim söz konusu olmuştur.¹² 27 Şubat 1779’da gelindiğinde Almanya’da “Für Hamburgs Tochter” Ernestine Hoffman tarafından yayınlanmış ancak kısa soluklu bir dergi olmuş ve aynı yıl kapatılmıştır.¹³ Dünyanın ilk kadın dergisi olarak kabul edilen “Ladies Mercury”den yaklaşık yüz yıl sonra Amerika’da ilk kadın dergileri yayın hayatlarına başladı. Amerika’da kadınlara yönelik çıkarılan ilk dergi olan “The Gentlemen And Lady’s Town And Country Magazina” 1784 yılında Boston’da yayın hayatına başlamıştır. 1792 de Philedelphia’da yayınlanmaya başlanan “The Lady’s Magazine” ise ilk Amerikan kadın dergisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴

Dergicilik Batı’da 17. yy.da ortaya çıkmış olmasına rağmen 19. yy.da yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye’ye gelmesi ise oldukça uzun sürmüştür. Bunun sebeplerinden en önemlisi ise matbaanın Osmanlı’ya geç gelmesi ve yayılma alanı bulamamasıdır. Osmanlı’daki meslek grupları arasında kitapların elle yazılarak çoğaltılması olan istinsah alanında birçok insanın çalışması matbaanın sadece gayrimüslim tebaa arasında yer bulması ve Müslümanlar tarafından kullanılmamasına sebep oldu. Bu duruma paralel olarak ilk kadın dergileri de gayrimüslim tebaa tarafından yayınlanmış oldu. Zamanla Osmanlı’da matbaanın yaygınlaşmasıyla gazeteler basılmaya başlandı. Matbaa geç gelmiş olmasına rağmen kadın dergiciliği Osmanlı’da hızlı bir şekilde yayılma alanı buldu. Bunun sebebi ise batıda başlayan kadın hareketinin bu topraklarda önemsenerek kadınlar tarafından ciddiye alınması olmuştur.¹⁵

Türk kadını dünyanın ilk kadın dergisinden 176 sene sonra bir kadın dergisiyle tanışma fırsatı bulmuştur. 1869’da yayınlanan “Terakki Muhadderat” Osmanlı kadını için dönüm noktası olmuştur. Lakin Osmanlı’da yayınlanan ilk kadın dergisi bu değildir. Osmanlı’da yayınlanan ilk kadın dergisi Efrosini Somar Cidis tarafından 1845 yılında basılan “Kypseli” (petek) olmuştur. İlk Rum kadın dergisi olan petek 34 sayı yayınlanmış ve içerik olarak kız çocuklarının eğitime önem vermiştir. 1862’de ise ilk

¹² Yapar, Aslı, “Fransa ve Türkiye’de Dergicilik Olgusu ve Kadın Dergilerinin Karşılaştırılması”, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.24.

¹³ Meral Akkent, (2013), *Feminist Kadın Dergilerinin Büyük Büyük Büyükannesi*, s.3-4 <https://m.bianet.org/bianet/kadin/145572-feminist-kadin-dergilerinin-buyuk-buyuk-buyukannesi>, 04.04.2013.

¹⁴ Şahin, a.g.e. s.89.

¹⁵ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 15, S: 29, (2007): 64.

Ermeni Kadın dergisi olan “Gitar” yayınlanmış ve yedi sayı sürdürülebilmiştir. Dünyanın birçok yerinde kadın dergileri kendileri için bir hayat sahası oluşturmaya başlamıştır.

Kadın dergilerinin yayılma alanı bulmasında feminizm hareketi ve kadınların haklarını geri alma mücadelesi etkili olmuştur. Türk kadını, köhne zihniyetlerle savaştan dünya kadınlarından bir farkla ayrılmaktaydı. Diğer dünya kadınları yüzyıllar boyunca toplumda erkeklerle eşit konuma gelmek için savaşacaklardı. Daha önce hiçbir zaman bu hakları elinde bulunduramayan kadınlar bu savaşı verirken Türk kadını sadece özüne dönmeye çalışacaktı.

Türk kadın hareketi uzun bir süre “Modern ve çağdaş kadın imajı” yaratma sürecinde dış görünüşle sınırlı kalacaktı. Batıdaki feminist hareketler Türk kadınının ataerkil toplumu sorgulamasına yol açsa da kadınlar uzun bir müddet dergilerdeki yazılarını sınırlandırarak evcimen yaşama uyarak yazacaklardı. Eril topluma tamamen karşı gelen kadın dili ancak 1950’lerden sonra oluşacaktır. Bu konuda batılı kadınlar daha başarılıdır ve henüz 1400’lü yıllarda bile eleştirel bir dille yazılar, kitaplar yazabilmişlerdir. Örneklendirmek gerekirse; Christine de Pisa’nın kaleme aldığı “Kadınlar Kitabı”nda Havva’nın günahı sebebiyle hor görülmenin isyanını dile getirmiştir.

Türk kadınının dergicilik anlayışını ele aldığımız zaman matbaanın ve dergiciliğin geç gelmiş olmasına rağmen içerik bakımından diğer uluslarla arada bir fark olmadığını görmekteyiz. Kadın dergilerine kadın hareketiyle ihtiyaç duyulmasına rağmen feminizm hareketlerini içeriklerine katmaları ve kadın hareketini destekleyen amaçla yayın hayatlarına devam etmeleri hemen değil zaman içerisinde gerçekleşmiştir. İlk kadın dergileri ataerkil sistemin öğretilerine uyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Önceleri çocuk eğitimi, kadın sağlığı, yemek, dikiş, çocuk bakımı, ev ekonomisi gibi konuları ele alan kadın dergileri zamanla içeriğini feminizm ve kadın hareketiyle harmanlayacaktı.¹⁶

¹⁶ Şahin, a.g.e. s.91.

1.2. OSMANLI DÖNEMİ KADIN DERGİCİLİĞİ

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren çok uzun yıllar geniş bir coğrafi sahada askeri üstünlük sağlayarak ayakta kalmayı başarmıştır. Ancak çağın gereklerine uyum sağlayamayan bir toplumun varlığını devam ettiremeyeceği açıktır. Osmanlı Devleti askeri başarılarına güvenerek batıda gerçekleşen olumlu değişimin sesine kulak tıkadı. Zamanla, bu tavırla devam edilirse yıkılmanın çok çabuk gerçekleşeceğini anlayarak, batıdaki yeniliklere ilgi duyup uyum sağlamaya çalıştı. Bu hiç de kolay olmayacaktı hatta yıkılmayı engelleyemeyecekti ancak bu doğrultudan hareketle yayınlanan Tanzimat Fermanı birçok değişikliği ve yeniliği beraberinde getirecekti.

Osmanlı'da modernleşme süreci III. Selim ile başlamış, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile hızlanmıştır. Tanzimat Dönemi'nin etkileri toplum nezdinde görülmeye başlamış, her alanda olduğu gibi basın hayatında da bir değişim hissedilmiştir. Bu doğrultuda kadın dergileri yayınlanmaya başlamış, daha önce babalarının veya kocalarının adıyla yazılar yazan kadınlar artık yazılarının altına kendi imzalarını atmaya başlamışlardır. Tanzimat ile her alanda kendini hissettiren rahatlama dergicilikte de kendini göstererek kadın dergilerinde ve kadın yazılarında artış yaşanmasını sağlayacaktı. Özellikle modernleşme ile üzerinde durulan kadın eğitimi konusu kadın dergileri üzerinden sağlanmaya çalışılacaktı.

Türk kadını çok uzun yıllar İslam hukukunun tanıdığı sınırlı haklarla geleneksel ve dışı kapalı bir yaşam sürmüştür. 19. yy. sonlarına doğru kadınlar bu dini baskının dışına çıkmaya başlamışlardır. Çünkü Tanzimat, kadınlara birçok konuda yeni imkânlar sağlamış, eğitim, miras gibi önemli konular öncelikli olarak kadınlara sunulmuştur. Tanzimat kadınlara doğrudan hitap etmese de özgürlüklerine giden yolda hayat veren nefes olmuştur. Sosyal yaşantı, miras gibi hayatın bir parçası olan konularda kadınlara haklar verilmeye başlanmıştır. Örneğin; Araz kanunu ile kadınlar erkek çocuklar gibi babalarından miras kalan topraklar üzerinde hak iddia edebilecekti.¹⁷

¹⁷ Özen, Hatice, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.7.

Tanzimat'ı takip eden I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet ile kadınlar adım adım özgürlüklerine yaklaşmışlardır. I. Meşrutiyet ile basın hareketleri toplum üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Özellikle batı dünyası ile olumlu ilişkiler kuran aydın kesimin düşüncelerinin aktarılmasında vurgulanması gereken bir dönem olmuştur. Basın hareketleriyle kadının toplumdaki konumu ve kadına bakış açısı değişmeye başlamıştır. Basın aktarımı ve kadın hareketi uyumlu bir biçimde hareket etmiş, bunun sonucunda kadın dergilerinde artış yaşanmış, kadın dernekleri kurulmuş, aydın kesime mensup kadınlar bu dayanışmaya öncülük ederek kadın hareketine ve kadınların özgürleşme mücadelesinin devamını sağlamaya çalışmışlardır. Bu hareketin başarılı olabilmesi için kadınların örgütlenmesi gerekirdi o dönemin şartlarında basın ve kadın dergileri en önemli araç olacaktı.

Osmanlı'da 1850'lere kadar kız çocuklarının eğitim seviyesi Sıbyan Mektebini geçememiştir. 1858'de Maarif Nezareti; toplumun ilerleyebilmesi için kadınların okuma yazma öğrenerek eğitimlerine devam etmesi gerektiğini tezkereyle bildirmiştir. Bunun üzerine hükümet ilk defa kızlar için özel bir okul olan Cevri Usta Mektebini açmıştır. Ancak nakış dışındaki bütün derslerle erkek öğretmenler ilgilenmişlerdir çünkü yetişmiş kadın öğretmen yoktu. Kız öğrencilere ders verecek kadın öğretmenler yetişmeliydi. 1869'da Dar'ül Muallimat bu amaçla kuruldu. 1878'de kız sanayi mektebi açıldı Tanzimat Döneminin sonlarına doğru kızlar için açılan okul sayısı artış göstermişti.

Kadınların eğitim hayatına katılmaları beraberinde doğal bir sonuç olan sosyal hayata katılımlarını da sağlamıştır. Kadınların sosyal hayatında değişimler yaşanmaktaydı. Sadece eğitim değil, batı medeniyetinin etkisi bu değişimi tetikleyen nedenler arasında gösterilebilir.

Kadın hakları ve kadın eğitimi sorunsalı bu süreçte birçok gazete makale ve yazarın kaleminde yer almış, çözüm için odaklanması gereken önemli bir konu olduğu tekrar tekrar vurgulanmıştır. Aydın kesimin kaleminde yer alan ortak kanı, kadınların bilinçsizliğinin ve cahilliğinin toplumun çöküşüne sebep olan nedenler arasında gösterilmesiydi. Türk kadın hareketinin kıvılcımı ne yazık ki kadınlardan önce erkek yazarların zihninde ve kaleminde alevlenmiş, zamanla gazetelerde yer almaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda okur-yazar kadın sayısında artış

sağlanmıştır. Kadınların eğitimlerini tamamlama ve problemlerini çözme isteği dönemin gazetelerine artık kadınlara hitap edilmesi gerektiğini fark ettirmiştir.¹⁸

Kadın dergiciliği geçmişten günümüze her zaman okuyucusu olan bir tür olmuştur. Osmanlı toplumunda Tanzimat'la beraber gerçekleşen değişimin en iyi örneği kadın dergileridir. Tanzimat'la modernleşme olgusunu hayatına sokan Osmanlı, bundan sonra kadın eğitime önem vererek kadın sorununu muhafazakâr ve geleneksel sınırlar içerisinde çözmeye çalışacaktı. Kadın dergileri, kadınların bilinçlendirilerek eğitilmesi için bir yol sağlamaktaydı.¹⁹

Osmanlı'da kadınlara yönelik çıkarılan ilk süreli yayın Terakk-i Muhadderat olmuştur. 1869'da yayın hayatına Terakki adlı gazetenin eki olarak başlayan dergi; kadınlara hitap ederek eğitilmelerini amaçlamıştır. Osmanlı topraklarında Gayr-i Müslim tebaa tarafından daha önce kadınlara yönelik süreli yayınlar olsa da Müslümanlar tarafından yayınlanan ilk dergi olan Muhadderat, Ali Raşit'in imzasını taşıyarak her pazar günü çıkarılmıştır. Ali Raşit derginin editörü ve tek yazarıdır. Dergi genelde okuyucuları tarafından gönderilen mektuplar ve alıntılardan oluşmaktadır. Muhadderat: kadın kimliği ve bilincini ele almamış, daha çok toplumun kadını nasıl tanımladığı üzerinde durmuştur. Dergi kadın-erkek eşitliğini tartışmak bir yana dursun, kadınların aklen ve bedenen erkeklerden daha zayıf olmasını bazı nedenlere bağlamaya çalışmış, kaleme aldığı fikirleri Kuran'dan ayetlerle temellendirmiştir. Kadın-erkek eşitliğini savunmaktan ve ele almaktan oldukça uzak duran dergi, kadını sadece ev içinde anne ve eş rolüyle erkek egemen şekilde yaşam sürmesine yönelik bir misyon üstlenmiştir. Zaten Terakk-i Muhadderat kelime anlamı olarak iffetli, örtülü kadınların ilerlemesi manasını taşımaktadır. Görüldüğü üzere derginin adı ve içeriği birbiriyle oldukça örtüşmektedir. Terakk-i Muhadderat, kadınların toplumsal yaşantısında muhafazakâr bir tavır takınmış olsa da kadın eğitiminin özellikle üzerinde durulması artı yönü olarak ele alınabilir. Kadınların eğitimsizliğinden yakılarak eğitim konusunda

¹⁸ Aşa, Emel, "1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları", Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 1989, s.15-17.

¹⁹ Gülden A. Pınarcı, *Kadın Dergileri*, s.2, <https://docplayer.biz.tr/31185-Gulden-a-pinarci-gpinarci-atilim-edu-tr-kadin-dergileri.html>, Erişim Tarihi 09.08.2018.

kadın ve erkeğin eşit olması gerektiği vurgulanmış, ancak kadının eğitilmesi meselesine faydacı bir yaklaşımla çocuk yetiştirmek ve toplum nezdinde fayda gözetilmiştir.²⁰

Terakk-i Muhadderat'tan sonra çıkarılan diğer ilk dönem dergileri Ayine ile Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat'tır. Ayine, haftalık olarak Selanik'te yayın hayatına başlamış, sayılara göre değişken şekilde Mustafa Mahmut ve Hamdi Beyler tarafından yayınlanmıştır. İstanbul'da yayınlanmaya başlayan Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat ise Filip Efendi tarafından çıkarılmıştır. İki dergide de yazılar imzasızdır. Sadece "Vakit'te "Meşşate" adıyla yaşlı bir kadın olup bilgiler veren bir isme rastlanıyor. Terakk-i Muhadderat, Ayine, Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat Osmanlı'nın ilk kadın dergileri olduğu için birbirlerine benzer özellikler barındırmaktadırlar. Resimsiz, noktalama işaretleri açısından eksik ve geleneksel bir anlatım biçimiyle çıkarılmışlardır. Kadın okuyucular özellikle geleneksel anlatım biçimini eleştirerek daha yalın bir dil kullanmaları için dergileri teşekkür mektupları ile beraber uyarılmışlardır. Bu dergilerde kadınların çocukları nasıl yetiştireceği ve nasıl iyi eş olacakları ile ilgili bilgiler verilmiş, kadınları toplumsal olarak her alanda eğitmeye yönelik bir amaç barındırmışlardır. Ayrıca kadınların savurgan olmaktan ve batıl inanışlara zaman harcamaktan uzak durması gerektiğiyle ilgili telkinde bulunmuşlardır. Kadınların meslek sahibi olabileceğini ve eğitim haklarının bulunduğunu sürekli vurgulayan dergiler, bunları başarabilmek için yeterli zekâ ve donanıma sahip olduklarının altını çizerek kadınları cesaretlendirmeye çalışmışlardır.

Osmanlı'da ilk dönem kadın dergileri ele alındığında asıl hedefin kadınlar değil, o kadınların yetiştireceği çocuklar olduğunu görürüz. Her açıdan tükenmiş karamsar bir toplumun tekrar dirilmesi için yetiştirilecek yeni nesle önem verilmesi gerekir. Bu hedef dergilerdeki çocuk bakımı ve terbiyesiyle ilgili içeriklerde açıkça kendini belli etmektedir.²¹

Kadınlara yönelik çıkarılan dergilerin sayısında zamanla artış yaşanmıştır. Dergi içeriklerinde moda gibi konulara da yer vermeye başlanmış, bu doğrultuda "Malumat" adlı dergi yayınlanmıştır. Moda, süslenme, giyim gibi konulara yer veren

²⁰ Yaşar, Fatma Tunç, "Osmanlı Kadınının Eğitimine Yönelik İlk Süreli Yayın: Terakki-i Muhadderat", *Dem Dergi*, Yıl: 1, S.3, (2007): 98-105.

²¹ Zehra, Toska, "Haremden Kadın Partisine Giden Yolda Kadın Dergileri Gündemleri ve Öncü Kadınlar" *Defter*, C.21, (1994): 116-142.

dergi moda dergisi olarak kabul edilir. 1880 yılına gelindiğinde “Aile “ adlı dergi ev işleri, yemek, kadınlara yönelik birçok noktayı ele almıştır. 1882-1883yılları arasında ise “İnsaniyet” dergisi yayınlanır. Aylık olarak çıkarılan bu dergi kadın hakları üzerinde durmuş, bu doğrultuda yazılar yazarak kadınların aydınlanmasını hedeflemiştir.²² 1883 yılında “Hanımlar” adlı dergi yayın hayatına başlamış, kadın dergilerindeki bilinç zamanla paralel olarak artmıştır.

1884 yılına gelindiğinde “Şükufezar” yayınlanmıştır. Şükufezar’ı diğerlerinden ayıran önemli bir özelliği bulunmaktaydı. Dergi sadece kadınlar tarafından çıkarılmaktaydı ve herhangi bir yayının gazetenin eki değildi. Şükufezar’dan önce çıkarılan dergilerde erkeklerin imzası varken, ilk defa bir dergide sadece kadınların imzasını görebiliyoruz. Dergide kadın meselelerine vurgu yapılmamış, aksine erkeklerin söz sahibi olduğu alanlarda en az erkekler kadar donanımlı olabileceklerini ispatlamışlardır. Okuyucu mektuplarına yer veren dergide, hem yazarların hem de okuyucuların entelektüel düzeyi yüksek, eğitilmiş kadınlardan oluştuğu görülmektedir.²³

28 Şubat 1888’de “Mürüvvet” dergisi yayınlanmış, dergi kendini “Mürüvvet Gazetesi” olarak tanıtmıştır. Ancak hem içeriği hem de ebatları dergi olduğunu ispatlamaktadır. Tanzimat döneminde gazete ve dergi tanımı birbirinden tam olarak ayırt edilemediği için bu şekilde söylemlere rastlamak mümkündür. Dergi hedefini kadınların kültür seviyesini yükseltmek olarak belirlemiştir. Ayrıca politika ile ilgili gelişmelerin de aktarılması kadınların gündemi takip etmelerini sağlamıştır. Sadece 9 sayı devam eden dergi muhafazakâr bir çizgide kadınlara hitap etmeye çalışmıştır. Dergi, İslam kurallarına uyarak yayın yapmayı amaç olarak belirlemiştir.²⁴

1894-1896 yılları arasında “Hanımlara Mahsus Malumat” adlı dergi yayın hayatında kendini göstermiş ve içerik olarak edebiyat sanayi gibi konulara yer vermiştir.

1894 yılında kadın dergileri arasında en uzun soluklu olan ve 612 sayı yayınlamış olan “Kadınlara Mahsus Gazete” çıkarılmaya başlanmıştır. Haftalık yayınlanan derginin amacı kadınların bilinçlendirilerek bilgi sahibi olmalarını ve

²² Pınarcı, agm, s.3.

²³ Yaşar, Fatma Tunç, “Şükufezar: Kadınlar Tarafından Kadınlar İçin İlk Süreli Yayın”, *Dem Dergi*, Yıl: 1, S.4, (2007): 68-73.

²⁴ Neslihan Kılıç, “Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, S: 3, (2015): 750-753.

eğitimden uzak kalmamalarını sağlamaktır. Dergi farklı konuları ele alarak kadınların birçok konuya hâkim olmalarını sağlayacak nitelikteydi. Çocuk bakımı, moda el işi gibi konulara yer verilmiş ancak özellikle eğitim, okuma-yazma konularına vurgu yapılmıştır. Gazete kadınlar tarafından çıkarılmış ve Türk kadın yazarlardan önemli isimlerin imzasını taşımıştır. Fatma Aliye gibi önemli Türk kadın yazarları gazetede kalem konuşturmuştur. Dergi ayrıca kadın dayanışması örneğini de teşkil etmiş, gelirinin yarısını kimsesiz kızlara çeyiz parası olarak aktarmıştır. Okur kitlesinden kadınlar da dergiye maddi destekte bulunarak yazılar yazmışlardır.

1908-1909 yılları arasında Mehmet Rauf tarafından yayınlanan “Mehasin” adlı dergi kadın özgürlüğü için, yazılarıyla mücadele etmiş ve kadınları esaretlerinin sona ermesi için bilinçlendirmeye yönelik yazılar yayınlamıştır.²⁵ Aynı yıl “Demet” dergisi İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. Yedi sayı çıkarılan dergi kadınları siyasi yazılarla tanıştırmaya açısından önemlidir. Kadınların ilerlemesini sadece kadın haklarıyla sınırlı görmeyen dergi, ulus ilerlemesiyle de bağlantılı görülmüştür.²⁶

1908-1909 yılı kadın dergileri açısından bereketli bir yıl olmuştur. Elbette ki bunda II. Meşrutiyetin ilanı etkilidir. II. Meşrutiyetin ilanı ile çıkarılan “Mehasin” ve “Demet”ten sonra “Kadın” adlı dergi çıkarılmıştır. Selanik’te yayın hayatına başlayan bu dergi ayrıca Selanik’in ilk kadın dergisi özelliğine sahiptir. Dergi tüm kadınlara hitap ettiğini söylese de, içeriği entelektüel kadınlara yönelik düzenlenmiştir. Kadın eğitimi üzerinde duran dergi, kadın hareketini önemsemiş, Batılı Kadınları örnek göstererek kadınların çağdaşlaşması üzerine yoğunlaşmıştır. Kadınların sosyal hayata kazandırılmasına vurgu yapan dergi, kadınlar arasında batılılaşmanın yanlış algılanarak sadece şekilcilikle batılılaşmayı eleştirmiştir.²⁷

II. Meşrutiyet sonrasında yayın hayatına başlayan dergilerden bir diğeri “Kadınlar Dünyası” dergisidir. Birkaç defa yayın hayatına ara vermek zorunda kalan dergi toplam 209 sayı yayınladı. Dergi amacını kadın eğitimi, kadınların çalışma hayatına ve sosyal hayata katılımının sağlanması gibi amaçlarla ifade etmiş olsa da

²⁵ Hatice Özen, a.g.e, s12-17.

²⁶ Tülay Keskin, “Demet Dergisinde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 37 (2005): 291-292.

²⁷ Hakan Aydın, “Selanikte Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, (2009): 153-154.

bunlardan daha büyük bir amaca hizmet ettikleri ve içeriğin genel olarak değerlendirildiğinde kadını her türlü geleneksel baskıdan kurtarmaya yönelik olduğu görülür. Dergi bunun dışında kadın derneklerine ve faaliyetlerine yer vermiştir. Zaten Kadınlar Dünyası, Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıydı.²⁸

1914 yılında yayınlanan birçok kadın dergisi oldu. “Hanımlar Âlemi” bunlardan biriydi.²⁹ Resimli olarak yayınlanan dergi edebi ağırlıklı yazılar yayınlamış, kadınlık meseleleriyle ilgili yazılara oldukça az yer vermiştir. Kadın sorunlarına değinen yazılar genelde kadın yazarların kaleminden çıkmıştır. 1914’te yayınlanan bir diğer dergi erkekler dünyası adlı dergidir. Adıyla zıt olarak tamamen kadınlara hitap etmiştir. Kadın-erkek eşitliğinin savunan dergi kadın haklarına da önem vererek bu konunun üzerinde durmuştur.

“Kadınlar Alemi”, 1914’te yayınlanan bir diğer dergidir. Dört sayıdan sonra “Osmanlı Kadınlar Alemi” adıyla yayın hayatına devam ederek toplamda dokuz sayı çıkarılmıştır. Dergide kadınlık meseleleri ele alınmış, edebi yazılara da yer verilmiştir.³⁰ “Seyyale” 1914’te yayınlanan bir başka dergidir. Dergi daha önce “Şelale” adı ile çıkarılmış. Sadece bir sayı yayınlanan dergi bu özelliğiyle yalnız değildi. Parça Bohçası, Erkekler Dünyası, Ev Hocası adlı dergiler de sadece bir sayı yayınlanmıştı.

“Siyaset” adlı dergi de 1914 yılında yayınlanmıştır. 11. 15. ve 16. sayıları mevcut bulunan derginin ilk sayısı mevcut olmadığından tam yayın tarihi bilinmemektedir. Edebi, iktisadi ve kadına yönelik konuları işlemiştir.

“Kadınlık-Kadın Duygusu” 1914’ün bir diğer dergisidir. On üç sayı yayınlanan dergi kadınları sosyal hayata kazandırarak bilinçlendirilmelerini amaç edinmiştir. İsim değişikliği yaparak “Kadın Duygusu” adıyla yayın hayatına devam etmiş ve toplamda 13 sayı yayınlanmıştır.

“Bilgi Yurdu Işığı” adlı dergi 15 Nisan 1917’de yayınmış, aylık ve resimli olarak çıkarılmıştır. İkinci yılında “Bilgi Yurdu” olarak devam eden dergi beşinci sayısından itibaren “Bilgi Yurdu Işığı” ilavesi ile dersanelerde ve konferanslarda

²⁸ Erdinç Gülcü, Semiye Tunç, “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.3 (2012): 157-158.

²⁹ Aşa, a.g.e. s.17

³⁰ A.g.e. s. 19

verilen dersleri içeren bir ek yayınlamıştır. Bu ekin adını “Bilgi Yurdu Ders Kısmı” olarak çıkarmıştır.

1918 yılında “Genç Kadın” adıyla bir kadın dergisi yayınlanmıştır. Aynı isimle başka bir dergi daha yayınlanmış ancak birbirinden tamamen bağımsız oldukları görülen iki derginin yazar kadrosu içeriği ve yönetici kadrosu tamamen birbirinden farklıdır.

1918’de yayınlanan bir başka dergi “Türk Kadını” olmuştur. Yirmi bir sayı yayınlanan ve resimli olan dergi, kadın okurları yazmaya teşvik eden bir üslupla yaklaşmış, genelde de okuyucu mektuplarına yer vermiştir. Dergi ayrıca sadece kadın yazarların imzasıyla çıkan kadın dergilerini eleştirmiştir.

1919’da “İnci” dergisi yayın hayatına başladı. Resimli olarak yayınlanan ve otuz dokuz sayı çıkarılan dergi yirmi yedinci sayıdan sonra isim değişikliğine gitmiştir. “Yeni İnci” adıyla tekrar birinci sayıdan başlayarak yayın hayatına devam etmiştir. Dergi genelde edebi yazılarla ağırlıklıdır. Moda, ev hayatı, çocuk bakımı, sosyal hayatı barındıran yazılara da yer verilmiştir.

1923’e gelindiğinde “Ev Hocası” adlı dergi devrin aydın görüşlü isimlerinden olan Ahmet Edip yönetiminde yayınlandı. Ev hayatıyla ilgili bilgilere yer veren derginin tek sayısı mevcuttur.³¹

Görüldüğü gibi Osmanlı Dönemi’nde dergi içerikleri moda, aile hayatı, edebiyat, çocuk bakımı gibi konulara yer vermiş, ama en önemlisi kadınların eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve kadın hakları meselesi hemen hemen bütün dergilerde amaç olarak açıklanmıştır. Osmanlı’nın yıkılma aşamasında ve Cumhuriyet’in ilanından hemen önce toplumsal olaylardan ötürü dergilerin içerikleri doğal olarak değişim göstermeye başlamıştır. Bu konular yerini “Milli Mücadelede kadın”, “Cumhuriyet kadını” gibi konulara bırakmış olsa da günlük olaylar ve gündelik bilgiler ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

³¹ A.g.e, s.21

1.3. CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN DERGİCİLİĞİ

Türk kadını için değişim Cumhuriyet ile mümkün olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde hak arayışında bulunan Türk kadını milli mücadeleye geçişle bu arayışa son vermek zorunda kalmış, yoğun bir şekilde bağımsızlık mücadelesine katılmıştır. Türk kadınının içinde bulunduğu bu durum hayatın her alanına yansıdığı gibi dönemin kadın dergilerine de yansımıştır. Kadın dergileri güncel konularla beraber Milli Mücadeleye ağırlık vermeye başlamış, feminist söylemler bir rafa kaldırılmıştır. Bu süreçten sonra Türk kadını, Cumhuriyet devrimleriyle devlet nezdinde her konuda erkeklerle eşit haklara sahip olacak, elde ettiği kazanımlar doğal olarak kadınlara hitap eden ve kadınları örgütleyen dergilerin içeriklerini de etkileyecekti.

Cumhuriyet döneminde kadın dergileri daha yoğun olarak aile hayatı, çocuk bakımı ve kadınların kişisel eğitimlerine ağırlık vermiştir. Cumhuriyet'le beraber yapılan yeniliklerin ve devrimlerin köklü olması yetişecek nesillerin bu yönde eğitilmesiyle mümkündür. Bu durumda bu nesli eğitecek olan kadınlardı ve kadınların bu bilince erişmesi sorumluluğunu bir nebze de olsa kadın dergileri üstlenmişti. Analık vazifesi, çocuk bakımı, kadın eğitimi, moda, kadın hakları, gibi konular Cumhuriyet dönemindeki kadın dergilerinde yerlerini almışlardı.

Atatürk Döneminde yani Cumhuriyetin ilk yıllarında on sekize yakın kadın dergisi yayınlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk kadın dergisi "Süs"tür. Mehmet Rauf tarafından çıkarılan dergi haftalık yayınlanmış ve oldukça ilgi görmüştür. Fiyatının uygun olması, yazılarının az ve okunur olması, bol resimli ve kadınlar için elbise modellerine yer veriyor olması okunurluğunun artmasında önemli etkenlerdendir. İlk sayısı 29 Haziran 1923'te³² yayınlanan dergi oldukça fazla reklam içermektedir. Bu da dergi gelirinin yüksek olduğunu ve iyi para kazandırdığının göstergelerinden biridir. Görselliği ön planda tutan dergi, ilk sayılarında edebiyata ve edebi yazılara az yer vermiştir. Ancak okuyucularının uyarısıyla ilerleyen sayılarda edebiyata daha fazla yer vermeye başlamıştır.³³

³² Taşlı, Adem, "Mehasin ve Süs Dergilerinin İncelenmesi ve Seçme Metinler", Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 25.

³³ Taşlı, Adem, a.g.t., s. 97-107.

1924'e gelindiğinde "Yıldız" dergisi yayın hayatına başlamıştır. On yedi sayı çıkarılan dergi, Sedat Simavi yönetiminde yayın hayatına devam etmiştir. Güncel ve toplumsal konulara yer vermiştir. Aynı yıl yayınlanan bir başka dergi, 15 Eylül 1924'te yayınlanan "Firuze" olmuştur. Dergi kendisini "Süs"ün devamı olarak nitelendirmiştir. Kısa ömürlü kadın dergilerinden olan Firuze, yalnızca iki sayı yayınlanmış ve kapatılmıştır. Kadın hareketi ile ilgili konulara değinmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Kadın dergilerinden bir diğeri "Çalığışu"dur. Kısa ömürlü olan dergi sadece iki sayı yayınlanmıştır. İlk sayısı 3 Haziran 1926'da yayınlanan dergi Trabzon'da çıkarılmıştır. Sahibi ve Müdürü Şefika Münir'dir. İçeriğinde fıkra, karikatür, bilmece, şiir, türkü gibi türlere yer vermiştir.³⁴

1925 yılına gelindiğinde "Asar-ı Nisvan" adlı dergi yayın hayatına başlamıştır. On beş günde bir çıkarılan dergi yirminci sayıdan sonra "Kadın Yazıları" adıyla aylık olarak çıkarılmaya devam etmiştir. Sahibi Fevziye Abdürreşid'tir. Yirmi beş sayı çıkarılmış ve kapatılmıştır. Özellikle kadın eğitimi üzerinde duran dergi, bunun dışında çocuk bakımı, kişisel bakım, ev işleri ve kültürel konular üzerinde durmuştur. Bunun dışında dergi devletçi bir tavır sergileyerek, Milli Mücadeleden yeni çıkmış bir dönem olduğu ve her şeyin devletten beklenmemesi gerektiğine vurgu yaparak toplum olarak özveriyle herkesin elinden geleni yapması gerektiği üzerinde durmuştur.³⁵ Fevziye Abdürreşid'in çıkardığı bir diğeri de 1928'de yayınlanan "Kadın Yazıları"dır. Aile ile ilgili konular üzerinde duran dergi uzun soluklu olamamıştır.

Cumhuriyet döneminde çıkarılan dergilerin aşılması gereken bir problemi vardı. Harf inkılabıyla birlikte eski alfabe ile yeni alfabe arasında kalan dergiler bu engelle cebelleşmişlerdir. Bu sebeptendir ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın dergilerinin sayısında azalma olmuştur.³⁶ "Yeni Kitap" adlı dergi de bu dergilerden

³⁴ Zehra Toska ve Serpil Çakır, *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1993), 22-23.

³⁵ Müzeyyen Altunbay, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın Mecmualarının Rolü ve Âsâr-ı Nisvân Mecmuası". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 8/13 (2013): 459.

³⁶ Süheyla Kırcı Schroeder, *Popüler Feminizm: Türkiye ve Britanya'da Kadın Dergileri*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2007), 139.

biridir. 1928 yılında yayınlanan derginin yönetiminde Sedat Simavi vardır. Magazinsel yönü ağır basan dergi toplumsal konuları da ele almıştır.³⁷

Cumhuriyet Dönemi dergilerinden çoğu uzun soluklu olamamıştır. Bunun iki nedeni vardır biri yukarıda belirtildiği gibi Latin harflerinin kabulünün oluşturduğu engeldir. Bir diğeri ve asıl sebep olarak algılananı ise kadınların devlet nezdinde her alanda artık erkeklerle eşit vatandaşlık haklarına sahip olmasıydı. Kadınlar artık sosyal hayatta iş hayatında hukuk mücadelelerinde ve oy kullanma gibi siyasi haklarda erkeklerle eşit konumdaydı bu da dergilerin sınırlandırılmasında etkili olmuştur.³⁸ Bu döneme denk gelen dergiler: Hanımlar Âlemi, El işi, Aile Dostu, El Emekleri, Cumhuriyet Kadını, Salon, Kadın Moda Albümü, Moda Albümü, Ev-iş, Model, Okul Kızı ve Ana'dır. Dergiler içerikleri bakımından moda, kişisel bakım, aile hayatı, çocuk bakımı, el işleri, eğitim gibi konuları ele almıştır.

Harf devriminden sonra Latin harflerle çıkarılan ilk kadın dergisi “Hanımlar Âlemi” olmuştur. İstanbul’da çıkarılan dergi 1 Nisan 1929’da ilk sayısını yayınlamış ve haftalık olarak her Perşembe çıkarılmıştır. Müdürlüğünü Mehmet Asaf’ın yaptığı dergi 5 Ağustos 1929’a kadar yayına devam ederek toplamda on altı sayı yayınlanmıştır. Hanımlar Âlemi yayına son verdikten bir yıl sonra “El İş” Dergisi yayın hayatına başlamıştır. İsmet Sarma tarafından 15 Temmuz 1930’da çıkarılan derginin yayın sıklığı on beş gün olarak belirlenmiş, sekiz sayı yayımlandıktan sonra kapatılmıştır.

1931 yılına gelindiğinde “Aile Dostu dergisi yayınlanmıştır. Yayın sıklığı iki ayda bir olmak üzere belirlenmiştir. Sahibi Kemal Salih olan dergi on iki sayı yayınlanmış, yedi sayı boyunca aynı kapağı kullanmıştır. İstanbul’da çıkarılan dergi Aile hayatını ve kadının ailedeki konumunu ele alan yazılar yer vermiştir. 1931 yılında çıkarılan bir başka dergi “El Emekleri”dir. 1931 ve 1933 yılları arasında yayınlanan dergi yirmi iki sayı yayınlamıştır. Sahibi S. Rasim olarak geçmektedir. İstanbul’da ve aylık olarak çıkarılmış; moda, sanat, meslek, elişi gibi konuları ele almıştır.

1934 yılında “Cumhuriyet Kadını” adlı dergi yayınlanmıştır. Sadece iki sayı yayınlanan dergi kısa ömürlü dergilerden biridir. Sahibi Latif Bey olan dergi yayın

³⁷ Pınarcı, a.g.e. s. 14

³⁸ Schroeder, a.g.e. s.139.

aralığını on beş gün olarak belirlemiştir. Dönemin kadın dergilerini eleştiren dergi diğer dergileri “*Kadınlığa dair birkaç söz yazarak ve bir iki model göstererek okuma ve öğrenme ihtiyaçlarının tatmin edildiğini zannediyorlar*”³⁹ diyerek eleştirmiştir. 1934’te yayınlanan bir diğer dergi de “Salon” adlı dergidir. Haftalık çıkarılan dergi aile ve sanat mecmuası olarak tanıtılmıştır. Sadece beş sayı yayınlanmıştır. Sahibi Kazım Sevinç ayrıca derginin müdürlüğünü de yapmıştır.

1935 yılında sadece “Kadın Moda Albümü” adlı dergi yayınlanmıştır. Sahibi Cemal Bürün’dür. İstanbul’da yayınlanan derginin düzenlemesi Hulki Ekler tarafından yapılmıştır. Moda içerikli yazılara yer vermiştir.

1936’da “Moda Albümü” adlı dergi her ayın ilk günü çıkarılmak üzere hazırlanmış ve ilk sayısını 1 Nisan 1936’da yayınlamıştır. Kırk dokuz sayı yayınlanan dergi 1941 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. İstanbul’da çıkarılan derginin sahibi Tahsin Demiray’dır. Moda direktörlüğünü de Hulki Ekler yapmıştır. Dergi Paris’te düzenlenen moda sergilerini aktarmaya yönelik içerikler sunmuştur.

1937 yılında aylık olarak “Ev-İş” dergisi yayınlandı. İlk sayısını 1 Nisan 1937’de İstanbul’da yayınlayan dergi dönemin kadın dergilerine göre uzun süre aktif kalmış ve 180 sayı yayınlanmıştır. Sahibi Tahsin Demiray olan dergi 1952’de kapanmıştır. 1937 yılında yayınlanan bir başka dergi “Model”dir. Model de uzun süreli bir dergi olmuş ve 128 sayı yayınlanmıştır. Sahibi ve müdürü Sedat Simavi’dir. Dergi ağırlıklı olarak moda içerikli yazılara yer vermiştir. Aynı yıl “Okul Kızı” da yayın hayatına başlamıştır. Haftalık yayınlanan dergi kültür, fikir, sanat ağırlıklı içeriğiyle dikkat çekmektedir. İstanbul’da yayınlanan dergi haftalık olarak çıkarılmış ve bilinen tek bir sayısı vardır. Derginin sahibi Fehmi Sırma Bıyık’tır.

1938’de yayınlanan “Ana” Atatürk Dönemini kapsayan son dergidir. Aylık aile dergisi olan Ana 50 sayı yayınlanmıştır 1938-1942 yılları arasında Ankara’da yayınlanan derginin sahibi Dr. Fuat Umay’dır. Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çıkarılan dergi bu özelliğiyle dönemin diğer kadın dergilerinden ayrılmaktadır. Dergi amacını çocukları korumak ve her aileye çocuk bakımı ile ilgili önemli hususları duyurmak olarak açıklamıştır. Cumhuriyet dönemi kadın dergileri ele alındığında

³⁹ Toska, Çakır, a.g.e. s. 15.

ağırlıklı olarak moda, aile hayatı gibi konuların işlendiğini görmekteyiz. Bir diğer genel özellik ise neredeyse tamamının İstanbul'da yayın hayatına başlayıp devam etmesidir.

Atatürk Liderliğindeki Cumhuriyet dönemi dergilerinden her anlamda ayrılan bir dergi olan Kadın Yolu dergisi çalışma konumuzu oluşturmaktadır. Gerek içeriği bakımından gerekse uzun soluklu olması açısından dönemin sorunlarını yansıtmakta oldukça önemli bir yere sahiptir. Atatürk döneminde yayınlanan kadın dergilerine bakıldığında moda ev idaresi çocuk bakımı gibi konulara yönelim görülmektedir. Bunun sebebi daha önce dile getirdiğimiz gibi Cumhuriyet ile elde edilen kazanımların kadın hakları mücadelesini uzun bir süre rafa kaldırmasıdır. Kadın Yolu dergisi ise Cumhuriyet kadını her alanda yetiştirmeye çalışmış ve kadın erkek eşitliğinden el işine, hukuk kurallarına kadar her alanda içeriğe yer vermiştir.

Kadın Yolu'nun ilk sayısı 16 Temmuz 1925'te, son sayısı ise 1 Ağustos 1927'de yayınlanmıştır. İlk yedi sayısı haftalık olarak çıkarılan dergi sekizinci sayıdan sonra yayın sıklığını on beş günde bir olarak düzenlemiştir. Türk Kadınlar Birliği'nin yayın organı olarak yayınlanan derginin sahibi Nezihe Muhiddin'dir. Dergide Türk kadınına yönelik her konuya ait yazılar yer almıştır. Moda, iktisat, çocuk bakımı, ev idaresi, demokrasi, hukuk, dans, edebiyat, sağlık, feminizm, din ve daha birçok konuya yer veren dergide, hem erkek hem kadın yazarlar kalem oynatmışlardır. Tercümelere yer veren dergi çevirisini yaptığı makalelerle geniş bir yelpazeye sahip olduğunu kanıtlamıştır. Dinamik ve heyecanlı olan kadın yolu, insanı ilgilendiren her konuya değinmiş, bir kadın dergisi olmasına rağmen sağlık ve hukuk gibi konulara değinmesi aslında sadece Türk kadınının değil bütün toplumun eğitilmesini, bilinçlendirilmesini hedeflediğini açıkça göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN YOLU DERGİSİ

Kadın Yolu dergisi, 16 Temmuz 1925 yılında yayın hayatına başlamıştır. Derginin sahibi Nezihe Muhiddin'dir. Dördüncü sayı itibariyle "Türk Kadın Birliği'nin Naşir-i Efkarıdır" İbaresiyile Kadın Yolu'nun yayın organı olduğunu duyurmuş ve adını "Türk Kadın Yolu" olarak değiştirmiştir. Önce haftalık olarak yayınlanan dergi sekizinci sayıdan sonra on beş günde bir çıkarılmıştır. Bu bilgiyi sekizinci sayıda bir ilan ile duyuran dergi abonelik ücretlerini de açıklamıştır. Dergi 1927 yılının Ağustos ayına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Kapak sayfalarında ilk sayıdan son sayıya kadar müracaat yeri olarak Türk Kadın Birliği'nin adresi ve abonelik ücretleri gibi okuyucuyu maddi açıdan ilgilendiren bilgiler de yer almıştır. Derginin dördüncü sayısında kapakta "Memalik-i Ecnebiye" için abonelik ücretleri yer almıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere yurtdışındaki okuyucuları için de hizmet sunulmaktadır. Türk Kadın Yolu dergisi toplamda otuz sayı yayınlanmış, otuzuncu sayı sonrasında kapatılmıştır. Derginin kapatılma tarihi, derginin sahibi ve Türk Kadın Birliği'nin kurucusu Nezihe Muhiddin'in Kadın Birliği'nden uzaklaştırılma tarihine denk gelmektedir. Yani Türk Kadın Yolu, Nezihe Muhiddin ile var olmuştur. Derginin yazar kadrosunda Efzayiş Yusuf, Enver Behnan (Şapolyo), Yaşar Nabi, Yaşar Nezihe, Şükûfe Nihal, Hatice Refik, Pakize Ahmed, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Abdullah Cevdet, Doktor Zeki Bey, Doktor Rıfat, Mezdan Sait gibi isimlerle karşılaşmaktayız. Derginin başyazarı Nezihe Muhiddin'dir. Bazı yazıların altında N.M rumuzunu görmekteyiz bu rumuzun Nezihe Muhiddine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Dergi dönemin en düzeyli dergisi olarak kabul edilebilir. Gerek ele aldığı konular gerekse yazar kadrosu derginin kalitesini ispatlar niteliktedir. Derginin yazarları Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet'e derin bir saygı beslemektedir. Öyle ki ilerleyen bölümlerde ele alacağımız Türk Kadın Birliği'nin ve Türk Kadın Yolu dergisinin kuruluş amacı olan kadınlara siyasi hakların verilmesi meselesinde dahi Atatürk ve Cumhuriyeti eleştiren tek bir metne rastlanmamaktadır. Derginin ilk sayısının kapağında Latife Hanım ve Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafının yer alması bu durumu açıklamaktadır.

Dergi sayılarında reklamlara yer vermiştir. Reklam alınan ürünler arasında çay, çikolata, eczane, dikiş makinası, sabun, saat, kitap, film, peruk gibi ürünler bulunmaktadır. Ayrıca doktor, banka sinema, eğlence mekânları gibi yerlerin

reklamlarına da yer verilmiştir. Reklamların bulunduğu sayfalarda Tayyare İanesi ve Esirgeme Kurumuna bağış toplanması için sütun ayrılmıştır.

2.1. DERGİDE ELE ALINAN KONULAR

Dergi, içeriğinde feminizm, siyaset, sağlık, edebiyat, moda, çocuk bakımı, ev ve aile hayatı, ekonomi, sanat, edebiyat, kadın hareketi gibi konulara yer vermiştir. Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerini "Kadın Birliği Havadisi" yazı dizisiyle okuyucusuna sunan dergi, dünya kadın hareketlerini de "Dünya Kadın Postası" başlığıyla ele almıştır.

2.1.1. Toplumsal Hayat

Türk Kadın Yolu'nun yazarları yayınladıkları makalelerde ve yazılarda, kadınların toplumsal hayata katılımının sağlanmasının gerekliliğini sürekli vurgulamışlardır. Kadınlar ev hayatı ile meşguliyetlerinden dolayı sosyal hayatta nasıl bir dünyanın varlık gösterdiğiyle ve toplumsal sorunlarımızın neler olduğuyla ilgili en ufak bir fikirleri yoktu. Türk Kadın Yolu dergisi yazarlarından Enver Behnan, Pakize Ahmed ve Yaşar Nabi kadınlarımızın toplumsal sorunlarımızı bilerek sosyal hayatta bu sorunların çözümüne dair yol gösterici makaleler, yazılar yayınlamışlardır. Amaçları kadının toplumsal hayatta aktif ve sosyal olarak bilinçli bir şekilde yer almasıdır. Kadının sosyal hayata katılım sağlamanın yanında toplumsal sorunlara da ele alınmış, kadın ve çocukların lehine ne şekilde çözümler üretilebileceği üzerinde durulmuştur. Derginin yirminci sayısında Pakize Ahmed'in yazdığı "İslahat-ı İctimaiye ve Kadınlar" başlıklı yazı, toplumsal sorunlara kadınların çare olması gerektiğiyle ilgilidir. Pakize Ahmed, insanlıkla ilgili en büyük problemlerin çözümünde harekete geçenlerin ve sorumluluk bilinciyle mücadele edenlerin kadınlar olduğunu ifade etmiştir. Pakize Ahmed, bu sözlerle toplumsal alanda yapılacak olan yenilik ve iyileştirmelerin kadınlar olmadan yapılamayacağını da mesajını vermekteydi. Son yıllarda medeni ülkelerdeki kadınlar fitratlarına uymayan mesleklere yönelmişlerdi. Kadınlar ya tamamen cahil kalarak toplumsal hayattan uzak yaşamış ya da bu şekilde sınırı aşmıştı. Ona göre kadınlar ideal kadın formunda kalamamıştı. Oysa toplumsal sorunlarla ilgilenecek olsalar oldukça fazla sorunla karşılaşacaklarından farklı konularla ilgilenmeye gerek kalmayacaktı. Çünkü Türk toplumunda içki, kumar, bulaşıcı hastalık gibi felaketler toplumsal bozulma yaratmış, anne babalar çocuklarını bu gibi kötülüklerden nasıl

koruyacağını bilemez hâle gelmişti. Pakize Ahmed, Türk kadınının bu hususta sorumluluk alarak erkeklerden katça fazla şekilde gayret gösterip çalışması gerektiğine kanaat getirmiştir. Türk kadınının Hilal-ı Ahdar (Yeşilay), verem mücadele ve çocuk esirgeme gibi cemiyetlerde daha fazla mesai harcaması gerektiğini de vurgulamıştır.⁴⁰

Pakize Ahmed'in toplumsal hayatla alakalı ele aldığı bir diğer yazı derginin yirmi altıncı sayısında yayınlanan "Genç Kızlarımıza Ait" başlıklı yazısıdır. Pakize Ahmed İngiltere ve Amerika gibi memleketlerde gençlerin eğlenerek sosyalleşmeleri için kulüp ve dernekler bulunduğu ile ilgili bilgiler vermiştir. Ülkemizin bu konuda ilerleme kaydedememiş olmasının kadın, erkek ve okula devam etmeyen gençlerin bu boşluktan dolayı faydasız ortamlara yöneldiğinden yakınmıştır. Gençlere için kurulacak bu cemiyetler ile onları fark ettirmeden denetim altında tutabileceklerini de ekleyen Pakize Ahmed, yetkililerin bir an önce bu konuya önem vermeleri gerektiğine dikkat çekmiştir. Tahsilini tamamlayamamış olan genç kızların sinema, tiyatro, gibi etkinliklerin etkisinden kurtularak hem kendileri hem de toplumun faydasına olacak faaliyetlere yönelmelerini tavsiye etmiştir. Genç kızların çay sohbetleri, sinema, dans, poker, süs merakı gibi davranışlarını eleştirerek toplum sorunlarının çözümüne odaklanmalarının gerekliliğini savunmuştur.⁴¹

Pakize Ahmed dışında Enver Behnan da toplumsal yaşamdaki sorunlarla ilgilenmiştir. Türk Kadın Yolu'nun yirmi yedinci sayısında "Maddi Saadet, Manevi Saadet" başlıklı yazısında kişilerin mutluluğunun ve mutsuzluğunun sebeplerini ele alarak toplumsal açıdan değerlendirmiştir. Ona göre saadet ne sadece maddiyat ne de sadece maneviyatla mümkündür. Saadet ikiye ayrılmaktaydı maddi saadet ve manevi saadet. Maddi saadeti refah ile tanımlayarak bu konuda Ziya Gökalp'in fikirlerine katıldığını açıklıyor ve onun söylediği "*refah saadete malik olmaktır*" cümlesini yazısına taşıyordu. Mutluluk maddi saadetle sağlanamaz, ancak manevi saadet kişiyi mutlu kılabilirdi. Manevi saadet kişinin toplumsal hayatta ne kadar aktif olduğuyla doğru orantılıydı. İnsanların manevi mutluluğa doyması toplumun her açıdan yüksek

⁴⁰ Pakize Ahmed, "İslâhât-ı İctimâiye ve Kadınlar", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 327-328.

⁴¹ Pakize Ahmed, "Genç Kızlarımıza Ait", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 423-425.

seviyede olmasıyla bağlantılıydı. Bu sebeple (toplumun seviyesinin yükselmesi için) Enver Behnan'ın kadınlara bazı öğütleri vardı. O, kadınların mutlu olma arzusunun ancak derneklere üye olarak toplum yararına faaliyetler yürüterek, dul, yetim, fakir ve askerler için yapacakları iyileştirmelerin kadınları mutluluğa taşıyacağını savunmuştur. Kadınların mutluluğu toplumu da mutluluğa taşıyacaktı.⁴²

Enver Behnan'ın toplumsal yaşam hakkında ele aldığı bir diğer yazı, Türk toplumunun tamamını ilgilendiren bir devrim olan Latin harfleriyle ilgiliydi. Derginin yirmi altıncı sayısında yayınlanan makale “Latin Harfleri” başlığıyla kaleme alınmıştı. Bilindiği gibi Türkler, İslamiyet'in kabulünden sonra Arap alfabesini bin yıl gibi bir süre kullanmışlardır. 19. Yüzyılın ilk çeyreğiyle beraber Arap alfabesinin Türkçe sesleri karşılayamadığıyla ilgili tartışmalar cereyan etmiştir. Tartışmalar Münif Paşa ile başlamış, 19. yüzyıl sonlarında Namık Kemal, Ali Süavi, Şemsettin Sami gibi isimlerle Arap alfabesinin ıslahı için fikirler netlik kazanmaya başlamıştır. Aydın kesim alfabe tartışmasını sürekli gündemde tutmuştur. Ziya Gökalp de bu tartışmalara dahil olmuştur ancak onun diğer aydınlardan bir farkı bulunmaktaydı. Ziya Gökalp Arap alfabesinin ıslahı yerine tamamen alfabe değişikliğinin yapılması gerektiğini savunuyordu. Bu tartışmalar Birinci Dünya savaşının patlak vermesiyle rafa kaldırılmıştı.⁴³ Latin Alfabesi meselesi bu süreçten sonra sürekli gündemi kurcalayacaktı. Cumhuriyetin ilanından sonra da sürekli gündeme gelen bu mevzu, harflerin İslam birliğini bozacağını düşünen köhne zihniyetler sebebiyle reddedilmişti. Mustafa Kemal en başından beri Latin harflerine geçişi savunmuş, ancak toplumda bir zemin hazırlanabilmesi açısından aydınların arasındaki tartışmalara seyirci kalarak fikri zeminin hazırlanması için üzerinde durmamış olma ihtimali kuvvetlidir.⁴⁴ İşte Latin harflerinin kabulüyle ilgili tartışmaların şiddetlendiği bir süreçte Enver Behnan, Türk Kadın Yolu dergisinin prensibini temsil edecek şekilde fikirlerini açıkça beyan etmiştir. Enver Behnan'a göre bu meseleyi dil bilimciler ele almalıydı. Ancak kendisi de bir toplumbilimci olarak gözlemlerini aktaracağını ifade ederek şu çarpıcı sözleri kaleme almıştır: “*Malum*

⁴² Enver Behnan, “Maddî Saadet, Manevî Saadet” *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 437-438.

⁴³ Cafer Ulu, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları Ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde M. Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S.55 (2010): 278-280.

⁴⁴ Cafer Ulu, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları Ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde M. Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33 S.55 (2010): 281.

olduğu üzere medeniyet beynelmileldir. Müşterek bir medeniyeti kabul edenler onun ilmini ve fennini de aynen kabul ederler. Bu sebepledir ki biz, bugün Şark Medeniyeti'nden, Garp Medeniyeti'ne geçtik."⁴⁵ diyerek fikirlerini açıkça kaleme almıştır. Yazının devamında Türklerin de bin yılı aşkın kullandıkları Arap harflerinin temelini Filistin civarındaki Aram kavmi tarafından icat edildiğini anlatmıştır. Harflerin milletlerin medeniyetine dâhil olduğunu ve Türk harflerinin de iyileştirilerek dilimize uygun harflerin bir heyet tarafından tespit edilerek çalışmaların yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴⁶

Yaşar Nabi Toplumsal Hayatla alakalı yazılar yazan bir diğer isimdir. Derginin yirmi dördüncü sayısında "Bugünkü İctimai ve Ahlaki Vaziyetimiz" adlı yazısında Batı Medeniyetinin Türk toplumunda etkili olmasıyla toplumsal hayatta karşı karşıya kaldığımız sorunlara değinmiştir. Batının kanunları, düzeni, sanatı, ahlaki ve toplumsal kuralları resmen kabul edilmiş olmasına rağmen muhafazakâr çevrelerce eski adet ve geleneklerin büyük bir kitle tarafından korunmasını eleştirmiştir. Batıdan örnek alınan yenilikler sonrasında Cumhuriyet ile beraber birçok inkılâp yapılmıştı. Yapılan inkılâpların kabul edilerek uygulanmasında zorluk yaratan kesimi "cahil ve mutaassıp halk" olarak tanımlayan Yaşar Nabi, bu kesimin inkılâpları anlayabilecek seviyeye getirmek için eğitilmeleri gerektiğini düşünüyordu. Diğer yandan medeni olmayı yanlış anlayan bir kesimin de varlığından bahsederek, bu kişilerin gün geçtikçe çoğaldığını, medeniyeti fikirsel değil, dans etmek, moda uymak, içki içmek gibi şekilci davranışlar sergileyerek uygulamaya çalışanların medeniyet taslamalarından yakılarak bu tarz davranışları batıdan alınan kusurlu davranışlar olarak niteliyordu. Bir memleketin medeni olmasını ticaret, fabrika, sanayi, eğitim, toplumsal meselelerde gelişmiş olmakla mümkün olacağını ifade etmiştir.⁴⁷ Yaşar Nabi derginin yirmi beşinci sayısında "İctimai Hastalıklarımız" başlığıyla kaleme aldığı yazıda önceki yazısında ele aldığı toplumun medeniyet fikriyle ilgili iki uç kesimini ele almıştır. Yani aşırı muhafazakâr çevreler ve modernleşme, asrilik adına faydasız davranışlar sergileyen

⁴⁵ Enver Behnan, "Latin Harfleri", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 419-420.

⁴⁶ A.g.e, 419-421.

⁴⁷ Yaşar Nabi, "Bugünkü İctimai ve Ahlâkî Vaziyetimiz", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 391-392.

insanlar için ne gibi önlemler alınacağını anlatmıştır. Toplumsal çöküşümüzün sebebini Türk halkının yüzyıllardır dini eğitim almasına ve milli terbiyeden yoksun kalmasına bağlamıştır.⁴⁸

Yaşar Nabi derginin yirmi dokuzuncu sayısında içtimai hayatla ilgili “Bugünkü ve Yarınki Kadınlığımız” adlı yazısında önce Türk Kadın Birliği’ne teşekkür ederek ve candan alkışladığını söyleyerek duygularını ifade etmiştir. Her Türk kadınının medeniyetin kıymetini bilmesi gerektiğini ve hakları için mücadele etmesi gerektiğini anlatarak, toplumdaki kadınların büyük bir kısmının erkeklere taraf olarak kendi haklarının aleyhine hareket etmelerinden dolayı üzüntü duyduğunu yazmaktaydı. Büyük şehirlerde din kisvesi altında ezilen kadınların sayısının gün geçtikçe azaldığını ancak ülkenin diğer köşelerinde cahil ve yobaz hocaların din öğretilerine esir olan kadınlara toplumsal hayatta erkekler gibi eşit olduklarının kabul ettirmenin ne kadar güç olduğundan yakınmıştır. Cahillik içinde sihir büyü gibi fenalıkların etkisinde kalarak yaşayan kadınların ve bu gibi fenalıkları yapan kişilerin, kadınlığın ilerlemesinin kendilerine bir küfür gibi geldiğini de ifade eden Yaşar Nabi, şu sözlerle düşüncelerini özetlemiştir. “- *Bazı mutaassıp ihtiyar kadınların eski esaret zamanlarını yâd ederek, serbest ve medeni hayat aleyhindeki sözlerini dinlerken, hayretle düşünürüm. Ya Rabbi, derim. Bu insanın bu kadar kendi benliğinden çıkması, bu derece kendini düşürmesi mümkün müdür?*” Yaşar Nabi, tahsilli genç neslin, cahil aileleriyle aralarındaki derin görüş farkının sona ereceğini dile getirerek Türk kadınlarının toplumsal yaşamda, siyasi hayatta ve vatandaşlık haklarında erkelerle eşit olacağı günlerin yakın olduğunu söylemiştir.⁴⁹

Nezihe Muhiddin’in derginin ikinci sayısında yayınladığı “Çocuklarımız Bakımsızdır” başlıklı yazısı toplumsal sorunlarımız açısından kadınları ilgilendiren bir yazıdır. Türk çocuklarının bir bölümü henüz daha doğmadan, anne babalarının sağlık koşullarına uymaması sonucunda hastalıklara maruz kalıyordu. Bir kısmı da bunların yanı sıra kötü yaşam koşulları ve cehaletten dolayı manevi olarak düşük yaşam

⁴⁸ Yaşar Nabi, “İctimai Hastalıklarımız”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 405-406.

⁴⁹ Yaşar Nabi, “Bugünkü ve Yarınki Kadınlığımız”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 480.

standartlarıyla hayatta kalmaya çalışıyordu. Birçok genç manevi çöküntüden kaynaklı olarak yozlaşmış şekilde vatana faydasız olmaktan ziyade zarar verici olmaktaydı. Ahlaki çöküntünün sebebini kişisel olarak değil de milletçe toplumun her kesiminde aramamız gerekmektedir. Çocuk yetiştirmede annelerin usul terbiye ve disiplin şartlarına göz atmaları gerekmektedir. Ailedeki ahlaki eksiklikler, okullarda çocuk terbiyesine kadar toplumun her alanında noksanlıklarımızı tespit etmemiz gerekiyordu. Coğrafi şartlarımızın uygun olmasına rağmen ticari ve iktisadi açıdan zayıf olmamızın sebebi de bu eksiklerimizle alakalıydı. Eğitimdeki yanlış uygulamaları da ele almak gerekiyordu ancak okula giden çocuk sayısı azdı. Yedi yaşından küçük çocukları eğitip terbiye edecek kurumlar henüz ülkemizde oluşturulmamıştı. İstanbul'un arka sokaklarında okula giden, gitmeyen her yaştan çocuk bu sokaklarda kötü alışkanlıklar ediniyordu. Köhne evlerde oturan çocuklar ve işçi annelerin çocukları bu sokaklarda günlerini geçiriyordu. Nezihe Muhiddin bütün bu olumsuz şartlardan ötürü, birkaç mahallenin faydalanabileceği şekilde geniş arsalardan birine düşük bir bütçeyle çocuk bahçeleri yapılmasını İstanbul Şehremininden talep etmekteydi.⁵⁰

Cumhuriyet ve inkılaplarla birlikte, Osmanlıda Tanzimat ve II. Meşrutiyet ile başlayan kadın hareketi ile geleneksellikten ve dini taassuptan sıyrılarak özgür bir yaşama doğru ilk adımı atmışlardır. Cumhuriyetle gelen inkılaplarla beraber kadınlar, toplumsal hayatta daha aktif bir rol oynamışlardır. Kadın sorununa dikkat çekmek için basın yoluyla seslerini duyurmaya çalışan kadınlar kararlı mücadeleleriyle başarı sağlamışlardır. Türk Kadın Yolu dergisi de bu noktada kadınların toplumsal yapı içinde görünürlük kazanmasını sağlamıştır.

2.1.2. Aile ve Ev Hayatı

Kadın Yolu dergisinin üzerinde durduğu konulardan biri de aile hayatı ve ev idaresiydi. Dergi kadınların ev içindeki vazifelerini yerine getirebilmeleri için yol gösterici olmuştur. Sofra, mutfak, yemek gibi konuların dışında iyi bir eş ve anne nasıl olunur geleneksel bir dille anlatılmıştır. Kadın Yolu'nun yazarları, toplumun temel yapı

⁵⁰ Nezihe Muhiddin, "Çocuklarımız Bakımsızdır", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 94-96.

taşı olan ailenin ahlaklı nesiller yetiştirebilmesini, annelerin görev ve sorumluluklarını bilmesiyle bağdaştırmaktaydılar.

Derginin ilk sayısında konuyla alakalı bir yazı bulunması konuya ehemmiyetle yaklaştıklarını açıklamaktadır. Efzayiş Yusuf'un kaleme aldığı "Ev Hayatı" adlı yazıda kadınları bilinçlendirmek amaçlanmıştır. Efzayiş Yusuf'a göre ev hayatı, hayatımızın temelini oluşturmaktadır. Hepimiz doğar doğmaz ev hayatıyla tanışırız, günlük yaşantımızın büyük bir kısmını ev içinde geçiririz. Yaşantımızda iyi ya da kötü durumlarla karşılaşmamızda ev hayatında aldığımız terbiyenin etkisi bulunmaktadır. Bu şartlarda iyi bir aile hayatı ve oturmuş bir düzenin sağlanmasında kadınlara önemli bir sorumluluk yüklenmekteydi. İstanbul ve birkaç şehir dışında, kadınlar ev hayatını önemsememektedir. Bunun sebebi de bu dünyada fani olma düşüncesidir. Avrupalıları bu konuda örnek göstererek onların ev düzeninde nelere dikkat ettiklerini öğrenmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Milletimizin ev hayatına ve ev düzenine önem vermemesini üç sebebe bağlamıştır. Bu sebepler: maddi imkânsızlık, göçebe hayat kültürü, cemaat yaşantısı. Asırlardan süregelen göçebe hayat kültürü yerleşik yaşama geçilmiş olmasına rağmen terk edilememiş, aynı şekilde cemaat yaşantısı yani birkaç ailenin bir arada yaşıyor olması geleneği devam ettirilmiştir. Türk insanının artık neredeyse yerleşik yaşama geçtiğini ifade ederek, kadınların ev içinde sandıklarda saklı kalan eşyalarını kullanmalarını, yataklarını sabit bir yerde bırakarak ev içinde bir düzen oluşturmaları gerektiğini öğütlemiştir. Cemaat şeklindeki yaşantının zamanla terk edildiğini, artık yeni evli gelinlerin konaklarda ve kayınvalide tahakkümünde yaşamak yerine, apartman dairelerinde ve küçük evlerde yaşadığını bu sebeple ev idaresinden sorumlu kişiler olarak sorumluluklarını öğrenerek uygulamalarını tavsiye etmiştir.⁵¹

Dergide ev idaresi ile ilgili yazılar yazan bir diğer isim Mezdân Said'ti. Derginin ikinci sayısında "Yemek - Matbah" başlıklı yazısında yemek, mutfak düzeni, yemek odası ve sofrâ adabı ile ilgili bilgiler vermiştir. Yazının devamında Kadın Yolu dergisinin bu konu üzerinde duracağı bilgisini eklemiştir. Yemek yaparken yemeğin lezzetine önem verilmesi gerektiğine vurgu yaparak, lezzetli yemekler yapmayı "pişirme sanatı" diye ifade etmiştir. Medeni memleketlerde kız okullarında yemek

⁵¹ Efzayiş Yusuf, "Ev Hayatı", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 67-70.

dersleri olduğunu ve bu derslerin yapıldığı dershanelerin düzen olarak görülmesi gereken ve örnek alınması gereken yerler olduğunu anlatmıştır. Mezdan Said'in değindiği bir diğer husus ekmekek, reçel hamur işlerinin nasıl yapılacağı, sebze et yemeklerinin nasıl pişirileceği, konserve, turşu, peynir gibi yiyeceklerin nasıl hazırlanacağıydı. Bu yiyeceklerin yapılışına dair püf noktalar olduğu ve bunların düzgün bir şekilde yapılmasının adabı muaşeret kurallarından biri olduğunu dile getirmiştir. Kadın Yolu'nun bir ilim kitabı değil de dergi oluşundan dolayı konuyla alakalı derin bilgiler sunamayacağını ifade ederek bilgi sahibi olmak isteyen kadınlar için "Ev Kadını" adlı bir kitabın varlığından bahsetmiş ve okunmasını önermiştir. Mezdan Said mutfağın yemek yapılan yer olarak temizliğine ve düzenine dikkat edilmesi gerektiğini ifade ederek önemli bir tespitle dikkat çekici bir noktaya değinmiştir. Birçok evde mutfağın evin karanlık ve kör noktasında bulunduğunu, buna sebep olarak da evlerin, estetiğe ve zarafete vakıf olmayan adamların elinden çıkmasını göstermiştir. Evin diğer bölümlerine verilen önemin mutfağa da verilmesi gerektiğini ve kadınların maddi imkânlar dâhilinde mutfaklarını düzenleyerek süsleyebileceklerini anlatmıştır. Temiz ve düzenli mutfakta yemek yapma arzusu daha baskın olacaktır. Mutfak mimarisi de ele alınan konulardan biridir. Gece ve gündüz ışık alacak şekilde tasarlanması gereken mutfakta, pencere ve kapı yerlerinin havalandırma ve ışık açısından iyi olması gerekliydi.⁵²

Mezdan Said derginin dördüncü sayısında "Yemek Odası-Sofra" başlıklı bir yazı daha kaleme alarak sofra adabı ve yemek odası hakkında bilgiler vermiştir. Türk toplumunun bu konuda eksik olduğu yönlerini eleştirmiştir. Sofra adabına özenmeyerek tek kaptan yemek yemeyi eleştirmiştir. Yoksulluğu öne sürerek bu şekilde davranan aileler bir yana, alım gücü olan veya İslami kuralları öne sürerek sofra adabına dikkat etmeyenleri eleştirip, bu yaşam biçiminin zaman içinde azalacağını yazmıştır. Mezdan Said yemek odasının nasıl olması gerektiğini de ele almıştır. Yemek odası fazlalıklardan arınmış, sade, kullanışlı ve düzenli olmalıydı. Sofrada çatal bıçağın nerede duracağı, oturma düzeni gibi konularla alakalı ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu kuralların

⁵² Mezdan Said, "Yemek, Matbah", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 99-102.

uygulanmasında kadınlara büyük işler düştüğü, yorucu olmasına rağmen sofraya düzeni ve sofraya adabının bilinmesinin kadınlar için büyük bir şeref olduğunu düşünmekteydi.⁵³

Hatice Refik de aile ve ev hayatıyla ilgili kadınları bilinçlendirecek yazılar yazmıştır. Derginin beşinci sayısında “Kadın-Zevce” başlıklı yazısında iyi bir eş ve anne nasıl olunur sorusuna cevap aramıştır. Bilgi sahibi bir kadının evini eşini ve çocuklarını idare etmekle sorumlu olduğunu bildiğini ifade ederek yazıya giriş yapmıştır. Ev hayatına ruh veren kişinin kadın olduğunu dolayısıyla evi çekip çevirmek ve çocuk yetiştirmek gibi vazifelerin kadınlara ait olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bir evin içinde sağlıklı bireylerin varlığı, evde huzur ve neşenin olması kadının eseridir demiştir. Kadınlara gereğinden fazla bir misyon yükleyen Hatice Refik şöyle demiştir. “*Bir ailenin saadetini, felaketini yapan kadın olduğu gibi, dolayısıyla bir milletin ilerlemesinde veyahut sükûtunda da kadının tesiri çoktur.*” demektedir. Bunun dışında kadınların mutlaka iyi tahsil görerek ekonomik bağımsızlıklarını kazandırmaları gerektiğini, bu durumun aile hayatını etkilediğini ele almıştır. Amerika’yı örnek göstererek oradaki kadınların tahsilli olduklarını, ekonomik anlamda erkeğin tahakkümünde kalmadıklarını, sırf geçinme arzusuyla evlilikler gerçekleştirmediklerini ve bu şartlar neticesinde erkeklerin de eş seçerken kendisine mecbur olacak kadınları değil de gerçekten anlaşabilecekleri kadınlarla evlendiklerini anlatmıştır. Amerika’da toplumsal sorunlarla da kadınların ilgilenmekte olduğunu söyleyerek, Türk kadınlarından bir Amerikalı veya Avrupalı gibi davranışlar sergilemesinin beklenmediğinin altını çizmektedir. Türk kadını toplumsal, dini, ahlaki yaşantımızı yansıtan şekilde kendisini geliştirmeliydi. Hatice Refik, aile hayatının düzenli olması gerektiğini iyi evlatlar yetiştirilmesi ve düzenli bir ev hayatı için kadınların iyi eğitim alması gerektiğini düşünmekteydi. Böylelikle bilgi sahibi bilinçli kadınlarla daha huzurlu aileler oluşacak, toplumdaki huzur, mutluluk ve sağlıklı, ahlaklı nesiller yetişecekti.⁵⁴

⁵³ Mezdan Said, “Yemek Odası-Sofra”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 148-150.

⁵⁴ Hatice Refik, “Kadın-Zevce”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 176-177.

Aile hayatı ve ev idaresiyle ilgilenen bir diğer isim Emine Kamil'dir. Ev idaresi-1 ve Ev İdaresi İlmi-2 yazı dizisiyle iki yazı kaleme almıştır. İlk yazısı derginin altıncı sayısında “Ev İdaresinin Ehemmiyeti” başlığıyla yayınlanmış olup içeriğinde ev idaresini layıkıyla yönetebilmenin ancak tahsilli kadınların tarafından yapılabileceğini, cahil ve tecrübesiz kadınların ev idaresinde başarısız olacağını ele almıştır. Emine Kamil bu yazıdan hemen sonra “İyi Ev Kadınının Evsafı” başlığıyla ev kadınının vazifesinin oldukça karmaşık ve zor olduğuna, her kızın erken yaşlardan itibaren ev idaresi ile ilgili kadınlarda olması gereken niteliklerin öğretilmesi gerektiğine değinmiştir.⁵⁵ Emine Kamil'in konuyla alakalı ikinci yazısı derginin sekizinci sayısında Fransızcadan bir tercüme yayınlarak ev kadınlarında bulunması gereken özellikler ve kazanılması gereken alışkanlıklarla ilgili bilgi vermiştir. Çeviriye göre, düzenli olmak, temiz olmak gibi hususlar önemsenmiştir. Kadınlarda bir çalışma şevki bulunmalıydı ki evleri düzenli, temiz, kendileri de mutlu olabilsin. Özellikle temizlik ve düzen vurgulanmış, temizliğe ve intizama önem vermeyen ev hanımlarının evde büyük karışıklıklar yaratabileceğine ve bu durumun çocuklar üzerinde etkili olabileceğine değinilmiştir. Görevlerini yerine getiren bir ev kadınının herkes tarafından hürmet göreceği de düşünülmektedir.⁵⁶

Ev idaresi ve ev hayatı ile alakalı Nezihe Muhiddin'in de ele aldığı yazıya değinmek gereklidir. Nezihe Muhiddin derginin ilk sayısında “Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz” başlığıyla kadınların en önemli vazifesinin annelik olduğunu vurgulamıştır. Annelerin çocuklarını iyi ve sağlıklı yetiştirmelerinin toplumun faydasına olacağını, memleketin maddi ve manevi açıdan donanımlı çocuklara ihtiyacı olduğunu ve bunun kadınların vatandaşlık vazifesi olduğunun üzerinde durmuştur. Derginin yine birinci sayısında yayınlanan başyazısını (Kadın Yolunun Şiarı) kastederek bu yazıdan dolayı kendisini annelik vazifesini ikincil konuma düşüren bir kadın olarak

⁵⁵ Emine Kamil, “Ev İdaresi-1 “Ev İdaresinin Ehemmiyeti”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 200-201.

⁵⁶ Emine Kamil, “Ev İdaresi İlmi-2”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 235-236.

algılamamaları gerektiğini ve kadınların esas vazifelerinin annelik olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷

Türk Kadın Yolu dergisi yazarlarının ortak noktası kadınların asli görevinin ev ve aile hayatını idare etmeleri yönündeydi. Kadınlar sofrada, yemek, çocuk bakımı gibi konularda kendilerini yetiştirmeliydiler. Türk toplumunun sağlıklı bireylere ihtiyacı vardı. Kadınlar kendilerini her anlamda iyi yetiştirmeli ve ev hayatıyla ilgilenmelilerdi ki sağlıklı bir nesil yetişsin. Dergi bu anlamda kadınları bilinçlendirecek ve görevlerini hatırlatacak yazılar yayınlamıştır.

2.1.3. Sağlık

Türk Kadın Yolu dergisinin hassasiyetle üzerinde durduğu konulardan biri de sağlıktı. Özellikle çocuk ve kadın sağlığına yönelik konuları ele alan dergi dördüncü sayıdan itibaren sağlıkla alakalı yazı ve makaleler yayınlamaya başlamıştır. Dergi sağlıklı bir neslin yetişmesi için annelerin bilinçlenmesi gerektiğinin farkında olarak çocuk bakımı, alkolle mücadele, genç kız intiharları, verem ve grip salgını gibi hastalıklarla mücadele içerikli makaleler yayınlamışlardır. Makaleler; Doktor Rıfat, Doktor Cemal Zeki, Pakize Ahmed, Nezihe Muhiddin, Fahreddin Kerim imzalıdır.

Dergideki ilk makale Doktor Rıfat tarafından dördüncü sayıda “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusuha” başlığıyla yayınlanmıştır. Doktor Rıfat henüz meme emen bir bebeğin iyileştirilmesinin diğer insanlarla kıyaslandığı zaman en öncelikli konu olduğunu ele almıştı. Kemale ermiş ihtiyarlardan çok memedeki çocuğun iyileştirilmesi hem ekonomik hem de toplumsal açıdan önemliydi. Çocuk ölümlerine ilişkin bilgilere de yer veren Doktor Rıfat ölümlerin sebebini evvelen ve saniyen şeklinde ikiye ayırarak açıklamıştı. İlk başlık olan evvelen, “Umumi ve İctimai Zümreden Esbab” alt başlığıyla yedi maddenin bebek ölümleri üzerinde etkili olduğunu yazmıştır. Bunlar: anne babanın yaşı, yakın akraba evliliği genetikle aktarılan hastalıklar ve frengi hastalığı, hamilelik döneminde annenin sıhhati, bebeğin bünyesinin zayıf olması, gayr-ı meşru doğan çocuklar ve annenin çocuğa karşı ilgisiz kalması

⁵⁷ Nezihe Muhiddin, “Analık Vazifeleri, Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 72-73.

yönündeydi. Saniyen “Esbab-ı Bila Vasıta” küçük başlıkla diğer ölüm sebeplerini sıralamıştır. Bunlar: bağırsak ve mide iltihabı, zayıf doğmak, akciğer hastalıkları, sari hastalıklar, verem ve bazı diğer sebepler olarak açıklanmıştır. Bu bilgilerden sonra Doktor Rıfat maddeleri tek tek ele alarak ayrıntılarıyla açıklamış ve anne adaylarını bilgilendirmiştir.⁵⁸

Doktor Rıfat derginin beşinci ve altıncı sayısında da bu yazı dizisini devam ettirmiştir. Derginin beşinci sayısında ikinci kısımın anne adaylarının hamilelik döneminde istirahat etmeye özen göstermeleri gerektiğinin önemini vurgulayarak aksi takdirde erken doğum, düşük veya çocuğun zayıf doğması gibi sonuçlarla karşılaşabileceklerini yazmıştır. Kadınların sağlık kontrollerini ve muayeneyi aksatmamaları gerektiği tavsiye edilmiştir. Belediyelerin kadınlar için doğumhaneler açması gerektiğine değinilerek hamile kadınların bu dönemde himaye edilmesi gerektiğine ve tıbbi ihtiyaçlarının karşılanmasının zorunluluğu vurgulanmıştır. İmkânı olmayan kadınlar için hükümet tarafından tesis edilen doğumhanelere başvurmaları gerektiğiyle ilgili bilgi verilmiştir. Doğum sonrasında özellikle ilk üç hafta kadınların rahmin toparlanabilmesi için istirahatlerine dikkat etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Çocuk bakımı hakkında da bilgiler veren Doktor Rıfat, yeni doğan çocukların ağız temizliği, göbeğinin bağlanması, cilt temizliği, bebeğin nasıl tutulacağı gibi konularda anneleri özenli olmaları için uyarmıştır.⁵⁹

Doktor Rıfat'ın yayınladığı yazı dizisinin son kısmı yani üçüncü bölümü aynı başlıkla altıncı sayıda yayınlanmıştır. Çocuk bakımı ile alakalı bilgilerin sunulduğu makalede bebeklerin nasıl yıkanması gerektiği, suyun ısısı, banyo esnasında bebeğin nasıl tutulacağı, alt değiştirirken ve giydirirken dikkat edilmesi gereken hususlar, oda sıcaklığının nasıl olması gerektiği ve beşik temizliği konularında bilgiler aktarılmıştır.⁶⁰

⁵⁸ Doktor Rifat, “Analık Vazifeleri- Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusiha”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 145-147.

⁵⁹ Doktor Rifat, “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusiha-2”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 180-182.

⁶⁰ Doktor Rifat, “Analık Vazifeleri- Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusiha-3”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 201-203.

Doktor Rifat “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusiha” yazı dizisinin dışında beşinci sayıda “Köylerimize Doktor ve Kabile Lazım” başlığıyla kırsaldaki insanların sağlık sorunları çözümleri ve sonuçlarını bir röportaj örneğiyle ele almıştır. “Hanife Kadın” diye hitap edilen bir kadına köydeki sağlık sorunlarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Yazıda asıl vurgulanan konu ise köylerdeki doktor ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, tedavi yöntemlerindeki yanlışlıklar, lohusa ölümleri, çocuk bakımındaki yanlış uygulamalar gibi sorunlara dikkat çekerek cehaletle mücadele etmektir. Yazının sonunda Türk Kadın Birliği yazarlarından ve onlarla hareket etme imkânı olan hayırsever kadınlardan yılın birkaç ayı da olsa köylerdeki kadınları bilinçlendirmek maksadıyla bu yerlere seyahat etmeleri için temennide bulunmuştur.⁶¹

Türk Kadın Yolu dergisinde sağlık konusunda dikkat çeken isimlerden biri de Doktor Cemal Zeki’dir. Aynı zamanda dergide sağlıkla ilgili en çok yazısı ve makalesi bulunan kişidir de. İlk yazısı derginin on dördüncü sayısında “Çocuk Düşürmek Esbabı ve Akıbetleri” başlığıyla yayınlanmıştır. Başlığın üzerinde küçük harflerle “kadınlığın tek günahı” yazması dikkat çekicidir. Kadınların bilerek çocuk düşürmekle, analık vazifelerini ihmal ve su istimal ettiklerini ve kadınlıktan uzaklaştıklarını yazarak eleştirmiştir. Kadınların son zamanlarda çocuk düşürmek için akıl almaz yollara başvurduklarını, bu yöntemlerin oldukça tehlikeli olduğunu ve faciayla sonuçlanacak durumlar doğurduğunu uzunca anlatmıştır. Kadınların çocuk düşürmek için üç yola başvurduğunu anlatan Cemal Zeki Bey, bu yolları şu şekilde sıralamıştır: çocuk düşürmekle nam salmış cahil kişiler ve ilaçlar, gebeliği tehlikeye sokacak bedensel hareketler, rahimle oynayarak düşük yapmaya çalışmak. Kadınların bu girişimlerde bulunmasını oldukça tehlikeli olduğunu birçok defa önce annenin öldüğünü ancak sonra çocuğun düşebileceğine dikkat çekerek bu yöntemlerin faydasız ve tehlikeli olduğunu uzun uzadıya anlatmıştır.⁶²

Cemal Zeki’nin bir sonraki yazısı derginin on dokuzuncu sayısında “Çocuk Düşürmek Hakkındaki Maltus Nazariyesinin İflası” başlığıyla yayınlanmıştır.

⁶¹ Doktor Rifat, “Köylerimize Doktor ve Kabile Lazım”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 178-180.

⁶² Doktor Cemal Zeki, “Tıbbi Muhasebe: Çocuk Düşürmek, Esbâb-ı ve Âkıbetleri”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 271-272.

içeriğinde İngiliz nüfus bilimci olan Maltus isimli şahsın çocuk düşürtmeye ihtiyaç duymasını ve bu davranışın gerekli olduğunu savunmasını eleştirerek ele almıştır. Yazıda Maltus'un çocuk düşürmeyi gerekli görmesinin sebepleri arasında insan nüfusunun sürekli artması ve bu durumun çok sonraları insanlığın yiyecek ve kaynak sıkıntısı yaşayarak birbirlerini öldürecek olması yer almaktaydı. Bu durumun yaşanmaması için en basit yolun, kadınların doğumlarını sınırlandırarak çocuk aldirmalarına müsaade etmek olduğunu savunmaktaydı. Doktor Cemal Zeki, Maltus'un teknoloji alanındaki gelişmeleri hesaba katmadığını ifade ederek insanın zekâsını kullandıkça tabiatı daha verimli hale getirdiğini, çalışıkça daha fazla refaha kavuşulacağını izah etmiştir. Aç kalma tehlikesi ancak tembel ve cahil insanların karşı karşıya kalabileceği bir durumdu. Bir asır önce bugünkü teknolojinin hayal edilemeyeceğini ifade ederek bir asır sonra da teknolojide şu an düşünemeyeceğimiz yenilikler olacağı ve insanlığın kaynak sıkıntısı gibi bir sorunun olmayacağına değinmiştir. Bunun dışında Maltus'un insanların uzun yaşayarak ölmediği tezini de insanların savaşlarda, toplumsal yaşantıda karşılaştığımız zührevi hastalıklar sebebiyle kadınların kısırlığına sebep olduğunu ifade ederek böyle bir durum için yani insanların ilerde kaynak sıkıntısı çekmemesi için çocuk düşürtmenin uygun görülmesini sert bir dille eleştirmiştir. Yazıda örnek olarak bir süre çocuk düşürtmeye müsaade eden İsviçre hükümetinin, birkaç ay geçtikten sonra bu kararını gözden geçirerek çocuk düşürtmeyi tekrar yasakladığını örnek göstermiştir. Doktor Cemal Zeki topraklarımızın bereketli olduğunu ve nüfusa ihtiyacımız olduğunun altını çizerek kadınlarımızın bu cinayetlere alet olmamalarını ısrarla tembihlemiştir.⁶³

Doktor Cemal Zeki, bu yazının hemen ardından çocuk düşürenlerin kanunen de sorumlu olduğunu ele almıştır. Dünyanın dört bir yanında çocuk düşürtmek, kadınlığı ve insanlığı korumak adına yasaklanmıştı. Çocuk düşüren anne adayı ve onun çocuğunu düşürmesi için akıl hocalığı yapan kişiler muhakkak ki cezalandırılırdı. Ceza kanununun 192. maddesini ele alarak çocuk düşüren kadının altı aydan üç yıla kadar hapsedilebileceğini de izah ederek kadınları bu konuda uyarmıştır.⁶⁴

⁶³ A.g.e., 306-308.

⁶⁴ Doktor Cemal Zeki, "Çocuk Düşüren veya Düşürttenlerin Cezası Bunlar Hakkındaki Takibat-ı Kanuniye", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 308-309.

Cemal Zeki'nin bir diğerk aydınlatıcı makalesi derginin yirmi üçüncü sayısında “Çarliston ve Kadın” başlığıyla yayınlanmıştır. Çarliston dansının kadınlar üzerinde olumsuz etkisinin bulunduğunu ve kadınların bu danstan uzak durmaları gerektiğine değinmiştir. Bu dansın kadınlarda ayak ve bacaklarda burkulma, kasık çatlamaları, böbrek kayması, mide bağırsak karaciğerk gibi karın organlarında kayma yaparak hazımsızlığa, damar çatlamasına, adet düzensizliğine sebebiyet verebileceğini iddia ederek kadınları bu danstan uzak durma konusunda uarmıştır.⁶⁵

Cemal Zeki, derginin yirmi beşinci sayısında “Verem ve İzdivaç” başlığıyla önemli bir makale yayınlamıştır. Cumhuriyet yıllarında salgın hastalıklarla mücadele önemli bir konu haline gelmişti. Çünkü Milli Mücadele'den sonra Türk toplumunun büyük bir kısmı savaş sebebiyle sağlığını kaybetmişti. Cumhuriyet hükümeti Osmanlı'ya atfedilen hasta adam yakıştırmasının devam etmemesi için sağlıklı bir neslin yetişmesine önem vermekteydi. Bu sebeple toplum içinde yaygınlaşan her türlü hastalığı yok etmek önemli bir mesele olarak görülmekteydi.⁶⁶ Hükümetin sağlık politikasını takip eden dergi toplumda büyük bir sorun olan veremle ilgili bir makale yayınlamıştır. Cemal Zeki bu makalede toplumun iki önemli sorununa değinmiştir. Biri küçük yaşta evlilik bir diğeri ise verem hastalığıdır. Cemal Zeki, küçük yaşta evlenen kadınların vücutlarının henüz bu durumu kaldıracak olgunlukta olmamasından dolayı düzensiz adet döngüsüyle sağlıklarını kaybederek kısır kaldıklarına dikkat çekmiş, bunun dışında insan hayatını tehlikeye sokan verem hastalığının, süratli bir şekilde insan vücudunu kemirerek, vücudun zayıf kaldığı zamanlarda fırsat kollayarak vücuda büyük zararlar verdiğini anlatmıştır. Genç kızların buluş dönemlerinde yeterince temiz havayla temas etmemeleri, fabrikalarda ağır işlerde çalışmaları, el işi, ev işi gibi sorumluluklarının bulunması, eğitilmiş olanların eğitilmiş olanların başkalarına ders vermek gibi görevlerinin bulunması gibi durumlar, çocukluktan kadınlığa adım atılan dönemde onları oldukça zorlamaktadır. Bu şartlarda yaşayan genç kadınlar; yorgun, uykusuz, havasız ve gıdasız kaldığı için verem mikrobu onların vücutlarında kolayca yayılma alanı bulmaktaydı. Bu şartlarda bulunan genç kadınlar her hastalığın ve

⁶⁵ Doktor Cemal Zeki, “Tıbbî Musahabe: Çarliston ve Kadın”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 376-377.

⁶⁶ Fatih Tuğluoğlu, “Cumhuriyet'in İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.0, S.13-14 (2008): 3-4.

özellikle çağın en zor hastalıklarından olan verem hastalığının kolayca yayılma imkânı bulacağı bir bünyeye sahip olduklarından bir de evlilik gibi bir sorumluluğun yükünü üstlenmemeliydi. Cemal Zeki bu sebeple “Veremliler evlenmemeli, evlenenler doğurmamalı, doğuranlar emzirmemeli” diyerek bunların bir kural olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca genç kızların yirmi yaşından önce evlenmemeleri gerektiğini de öğütlemiştir.⁶⁷

Doktor Cemal Zeki dergini yirmi yedinci sayısında “Grip ve Kadınlarımız” adlı makalesinde İstanbul’a Avrupa’dan bulaşan grip salgınını ele almıştır. “İspanyol paçavra hastalığı” olarak bilinen bu salgın İstanbul’da da şiddetini arttırdığından dolayı annelerin dikkatli olması için uyarılarda bulunmuştur. Hastalığın küçük çocukları ve yaşlıları çok fazla etkilediğini, bunun dışında kalp, böbrek hastalığı olan ve veremli kişilerde ölümle sonuçlanabileceğiyle ilgili bilgiler vermiştir. Hastalığın belirtilerine yer vererek annelerin çocuklarını bu salgından korumak için ne tür önlemler almaları gerektiğini izah ederek, annelerin önce kendilerini korumaları ve hastalanmamaları gerektiğini, soğuk havalarda tramvay vapur gibi yerlerden uzak durarak kalabalık ortamlardan ve misafirliklerden kaçınmaları gerektiğini ifade etmiştir. Annelerin temizliğe de önem vermesi gerektiğinin üzerinde durmuş ve çocuklarını ancak bu vazifeleri yerine getirdikleri takdirde salgından koruyabileceklerini yazmıştır.⁶⁸

Cemal Zeki’nin son yazısı derginin son sayısı olan otuzuncu sayıda yayımlanmıştır. Toplumsal sorunlardan biri olan intihar vakalarını “Genç Kız Ve Kadınlarda İntihar” başlığıyla ele almıştır. Cumhuriyetin ilk yılları toplumsal cinsiyet açısından köklü devrimlerin yapıldığı bir dönemdi. Medeni Kanun’un getirilmesiyle beraber kadınlar meslek sahibi olabiliyor, eğitim görebiliyor siyasette söz sahibi olma imkanı elde ediyordu. Kamusal alanda elde edilen kazanımlar kadınların toplumda kalıcılılaşmasını sağlamıştır. Ancak kadınların eşitlik ve özgürlük alanı genişlemiş olsa da biyolojik anlamda özellikle tıp literatüründe gözlenen ayrımcı dil kötü sonuçlar doğuracaktı. Kadınların Cumhuriyet’le birlikte kazandığı eşit ve özgür yaşantı serüveni

⁶⁷ Doktor Cemal Zeki, “Tıbbî Musahabe: Verem ve İzdivac”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 402-404.

⁶⁸ Doktor Cemal Zeki, “Grip ve Kadınlarımız”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 434-436.

bazı çevrelerin tepkisine yol açarak erkeklerin sınırlarını zorluyordu. Bu sebeple cumhuriyetin ilerleyen yıllarında toplum düzeni adına kadınları denetleme ihtiyacı duyuldu. Buna bahane olarak da kadınların biyolojik durumu, erkeklerden daha zayıf bir bünyeye sahip oldukları gibi gerekçeler sunularak kadınların kendilerine çeki düzen vermesi gerektiği yönünde vurgular yapıldı. Sağlıklı nesiller yetiştirilmesi ve aile hayatının sorumluluğu olarak lanse edilmiş, kadınların ancak aile içinde meşruiyet kazanmasına müsaade edilmişti. Bu sebeplerden ötürü Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların bireyselleşmesinden söz edilemezdi.⁶⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumsal dönüşümün pozitif yönde şekillendiği bir dönemde intihar vakalarının giderek artması ilginçtir. Elbette ki Türk kamuoyu ve yetkililer bu intiharların artışı karşısında paniğe kapılmışlardır. Bu noktada intiharların incelenmesi için görevlendirilen genç bir profesör olan Max Bonnafaous 1926 yılında Fransa'dan İstanbul'a gelerek araştırmalara başlamıştır. Bonnafaous, sıkça ele alınan aşırı ve kontrolsüz alkol kullanımı, akıl hastalığı, depresyon gibi kalıpları anlamlı bulmaz Durkheim sosyolojisini rehber edinerek ve olaya sosyolojik bir çerçeveden bakılması gerektiği kanaatine vararak çalışmalarına devam etmiştir. Max Bonnafaous, Türkiye'de 1920'den sonra gerçekleşen toplumsal dönüşüme odaklanarak intihar vakalarının toplumsal bir kaynağının bulunduğunu belirtmiştir. 1916-1926 yılları arasındaki intihar vakalarını inceleyerek 1161 vaka üzerinde inceleme imkânı yakalamıştır. Yaptığı araştırmanın sonucunda savaş yılları öncesinde oldukça az olan vakalar 1922 yılından itibaren gözle görülür şekilde bir artış göstermiştir. İntihar vakalarının etnisitesi Türk ve Müslümanlardan oluşmaktaydı. 1916-1917 yılları arasında erkek intiharları fazlayken 1920'li yıllarda bu döngü değişmiş ve kadın intiharlarında artış görülmüştür. Ekonomik ve politik nedenleri mantıksız bulan Bonnafaous nedeni sosyal sorunlara bağlayarak açıklamıştır. Ona göre Milli Mücadele yıllarında kişilerin kendini topluma adayarak bağımsızlık idealiyle ayakta durabildiklerini, ancak intihar vakalarının yaşandığı İstanbul'un ise savaşın dışında kalmasıyla bağımsızlık coşkusunu yaşayamamış olması intiharların temel sebebini oluşturmaktaydı. Milli kuvvetlerin iktidara gelerek Cumhuriyeti kurması ve devrimler gerçekleştirilmesiyle İstanbulluların

⁶⁹ Zafer Toprak, "Sosyologların ve Psikiyatrist Hekimlerin Farklı Yorumları: Erken Cumhuriyet Genç Kız-Kadın İntiharları", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.212 (2011): 40.

gelenek görenekleri ve günlük yaşantıları değişmeye başlamıştı. İntiharların yaşandığı ilçeler incelenince bunların batılılaşmaya en açık olan semtler olduğu ilginç bir şekilde belirlenmişti.

Cumhuriyetin en büyük kazanımlarından olan kadın özürlüğü kadınlara daha önce yüklenmedikleri bir sorumluluk getirdiği için başarısızlıkla karşılaşmaları durumunda müthiş hassasiyetler doğmasına neden olmuştur. Laikliğe dayalı siyaset genç kızlarda yoğun bir manevi boşluğa sebebiyet vermiş, dinin toplumsal anlamda etkisiz kalmasıyla oluşan manevi boşluk milliyetçilikle doldurulmaya çalışılmışsa da etki sağlanamamıştı. Türk gençliğinin tutunacağı bir yaşama sebebi kalmadığını ifade eden Bonnafous, kadınlardaki intihar sebeplerini toplumsal değişimle gelen zayıf ruh halinin aşka dair umutsuzlukla harmanlanmasından kaynaklı olduğunu açıklayarak bu intiharları gerçekleştirenleri romantik kahramanlara benzetmiştir. Dönemin romantik edebiyatının ve yaşantısının da durum üzerinde etkili olduğu sinyali bu şekilde verilmişti. Türk Gençliğine ancak daha yüce emeller ve idealler sunulursa intihar vakalarının azalacağını da vurgulamıştır.⁷⁰

Kadın Yolu dergisi İntiharların yoğun olduğu bu dönemde Cemal Zeki'nin konuyla alakalı makalesini yayınlarak duyarlılığını göstermekte ve kadınları bilinçlendirmeye çabalamaktaydı. Cemal Zeki makalesinde intiharı kişinin nefesine yaptığı ihanet olarak tanımlamış ve intiharların sebeplerine değinmiştir. Ona göre intiharlar üç gruba ayrılmaktaydı. Bunlar; Basit intiharlar, sinir hastalıklarına bağlı intiharlar ve gençlerde ergenlik çağındaki bunalımlara bağlı intiharlardır. Basit intiharları her yaşta görülebilen ve yoksulluğa bağlı olarak yorumlamış, sinir hastalıklarına bağlı intiharları ise uzmanlık gerektirdiği için ancak doktorlar tarafından incelenmesi gerektiğini aktarmıştır. Cemal Zeki'nin üzerinde durmak istediği intihar vakaları genç kız ve kadınlarda buluş çağında görülen ve toplumsal sorunlardan kaynaklı bunalımların tetiklediği intihar vakalarıydı. 13-15 ile 20-25 yaş aralığındaki kadınlarda ergenlikle beraber gerek ruhsal gerek fiziksel değişimlerin yaşandığını, bu değişimi hazmedemeyen genç kadınların ani duygu değişimiyle beraber maalesef intiharla biten facialara sürüklendiklerini anlatarak bu duruma birçok örnek sunmuştur.

⁷⁰ Nazan Maksudyan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın İntiharları: İslah, İnkâr, İskat", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.188 (2009): 60-64.

İntiharların iyi araştırıldığında intihar eden şahısların oldukça genç olduğunu, bu intiharlara neden olan gerekçelere bakıldığında hiçbirinin insanı ölüme sürükleyecek şekilde ciddi sebepler olmadığını gördüğünü yazmıştır. İntihar vakalarının erkeklerden çok kadınlarda görüldüğünü ve bunları engellemek için tedbirler alınması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Kadınlarda görülen intihar vakalarında ruh sağlığının etkili oluşunun yanında kadınların toplumsal hayattaki değişimle gelen boşluktan kaynaklandığını, edebi romanların, dans, moda gibi faktörlerin bu durumu tetiklediğini iddia ederek, aileleri intihar vakalarının yaşanmaması için denetimlerini arttırmaları ve çocuklarıyla ilgilenmeleri gerektiği yönünde uyarmıştır. Cemal Zeki yazısının sonunda gelecek sayılarda kadınların buluş dönemlerindeki hırçınlık ve ruhsal değişimleri hafifletmek için ne gibi tedbirler alınacağını yazacağını söylese de, dergi otuzuncu sayıdan sonra yayınlanmadığı için konu bu şekilde yarım kalmıştır.⁷¹

Sağlık konusunun üzerinde önemle duran Türk Kadın Yolu dergisinin konuyla alakalı bir diğer yazısı dokuzuncu sayısında Gülsüm Niyazi'ye ait "Bedeni Hars" başlığıyla yayınlanmıştır. Yazıda spora önem verilmesi gerektiğini ele almıştır. Dünyanın her yerinde spora günden güne daha fazla önem verildiğini aktaran yazar, spor denilince akıllara güneş altında, mahalle aralarında bir topun arkasından bir sürü çocuğun kan ter içinde koşuşturmasının gelmemesi gerektiği konusunda okuyucuyu uyarıyordu. Tüm dünyada sporun yaygınlaştığını, ancak bizim toplumumuzda sporun sadece erkeklere has olduğu düşüncesinin hala hüküm sürdüğünü ancak kadınların spora daha çok ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Yüzücülük gibi spor dallarının kadınların vücudu için oldukça uygun olduğu konusunda kadınları bilgilendiren Gülsüm Niyazi, kadınların sadece Tenis sporunda aktif olamayacağını dile getirerek sebebini de oldukça şık ve zarif bir spor olmasına rağmen Türkiye'de bu sporun yapılabileceği uygun tenis kortlarının bulunmamasına bağlamıştır.⁷²

Derginin yirminci sayısında Fahrettin Kerim'e ait olan "İçki Düşmanlığı Ve Hanımlarımız" başlıklı yazıda, Fahrettin Kerim ilk olarak Pakize Ahmed ve Nezihe

⁷¹ Doktor Cemal Zeki, "Genç Kız ve Kadınlarda İntihar", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 491-494.

⁷² Gülsüm Niyazi, "Bedenî Hars", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 255-256.

Muhiddin hanımefendilere Hilal-ı Ahdar (Yeşilay) Cemiyetinin âzası olarak kendilerini tanıdığı için mutluluğunu dile getirmiş ve konuyla alakalı mücadelelerinden dolayı kendilerine teşekkür etmiştir. Kadınların erkeklere nazaran kötü alışkanlıklarla ve içkiyle daha fazla mücadele ettiğini ele alarak kadınların analık vazifesi olarak bir insan yetiştirmekte ne denli çilelerin çekildiğini ancak kadınların bildiğini kaleme almıştır. Bin bir zorlukla evlat yetiştiren annelerin, çocuklarının içki ile uyuşmasını ve muhakemelerinin bozularak yanlış davranışlar sergilemelerini elbette istemeyeceklerini ifade etmiştir. Dünyanın farklı köşelerinde alkolle mücadele hareketlerine bir örnek vererek, viyana seyahatinde “Doktor Netsel” isimli Viyana İçki Düşmanı Hekimler Reisinin kadınların bulunmadığı bir içki mücadelesinde başarılı olunamayacağını söylediğini aktarmıştır. Fahreddin Kerim, içkinin yalnızca içen kişiye değil çevresine ve nesline de zarar verdiği bilgisini aktararak kadınlara ailelerini içki düşmanı yapmaları için çağrıda bulunmuştur.⁷³

Fahreddin Kerim’den sonra Pakize Ahmed ve Nezihe Muhiddinin de alkol ile mücadele kapsamında dergide makaleleri yayınlandı. Pakize Ahmed üç bölümden oluşan bir yazı dizisi yayınlamak için kadınlara bilinçlendirmeye çalışmıştır. “Alkol ve Medeniyet” başlıklı yazı dizisinin ilk kısmı derginin yirmi birinci sayısında yayınlanmıştır. Amerikalı içki aleyhtarı Pierson’un “İçki ve İrk-ı Beşer” kitabından tercümesi aktaran Pakize Ahmed ilk yazısında, alkolün yıkıcı etkileri üzerinde durmuştur. İnsanlığa savaş ve vahşi hayvanlardan çok alkolün zarar vereceğine değinmiştir. Pakize Ahmed’in tercümesini yaptığı Pierson’un yazısında ticaretle meşgul olan şahısların gittikleri yerlerde memleketlerine olan hasreti dindirmek ve kendi kültürlerindeki eğlence anlayışlarına olan özlemi gidermek için çok fazla içki içtiklerini, bu durumun memleketinden ayrılıp soğuk iklimlere giden beyaz adamları iklimin değil içkinin tahrip ettiğini anlatmıştır. Ticaret yapılırken insanları facialara sürükleyen içkinin de dünyanın dört bir tarafına daha kolay yayıldığını ifade eden Pierson medeniyetlerin ve insanlığın yükselmesi için keşiflerle ilerlemek gerekliydi. Ancak içki

⁷³ Doktor Fahreddin Kerim, “İçki Düşmanlığı ve Hanımlarımız”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 324-355.

içmeye devam ederek bunun yapılması imkânsızdı. İçki insanları uyuşturarak düşünme yeteneğini yok edip ahlaki, maddi ve manevi çöküntüye sürüklüyordu.⁷⁴

Pakize Ahmed “Alkol ve Medeniyet” başlıklı yazı dizisinin ikinci kısmını derginin yirmi ikinci sayısında yayımlayarak içkinin en güzel memleketleri harap edebilecek derecede zararlı olabileceğini ele almıştır. Dünya üzerinde en verimli topraklarda en güzel üzümlerin yetiştiğini ve alkol kullanımının bu gibi yerlerde daha fazla olduğunu buna paralel olarak verimli topraklarla gelen ticari faaliyetlerle de içki kullanımının birçok ülkede artarak yayıldığını aktarmıştır. Ticaretle yaygınlaşan alkol kullanımını engellenemez ise medeniyetlerin hızlı bir şekilde çökeceğini ele alarak “Alkol ve Medeniyetin Ruhi Esasları” küçük alt başlığıyla alkolün yaygın olduğu toplumlarda vatanperverliğin ve siyasi kontrolün sağlanamayacağını ve alkolün daha fazla yaygınlaşmasıyla iyi idarelerin ve demokrasilerin çökebileceğini aktarmıştır.⁷⁵ Yazı dizisinin son kısmında da alkolün sağlık dışında toplumsal sorunlar yaratabileceği anarşi kundakçılık gibi suçların arkasından içki ve madde kullanımının olabileceğini bu durumların toplum huzurunu bozacağını dile getirmiştir.⁷⁶

Pakize Ahmed’in bir diğer yazısı derginin yirmi dördüncü sayısında “İçki Alehyatı William Johnson başlığıyla yayınlanmış, Pakize Ahmed bu ismi ilk olarak Türk Ocağında içki aleyhine verilecek olan konferansla duyduğunu yazmıştır. Konferansta William Johnson ile karşılaştığında kendisinin oldukça sade ve samimi bir insan olduğunu her hali ile belli ettiğini ve insanlara duyduğu müthiş şefkatten kaynaklı olarak içki ile gelen sıkıntı ve sefalet tahammülsüzlüğü ile birçok memlekette konu ile alakalı konferanslar düzenlediğini ve bu davranışından dolayı iyi kalpli ve vicdanlı sıfatına layık olduğunu yazmıştır. Johnson’un o tarihten yaklaşık yedi yıl önce yine bir içki mücadelesinde bir gözünü ve kulağını kaybettiğini yine de yılmadan yoluna devam ettiğini ifade ederek Johnson’un Türklerden bahsederken samimi tavırlar içinde

⁷⁴ Pakize Ahmed, “Alkol ve Medeniyet”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 340-341.

⁷⁵ Pakize Ahmed, “Alkol ve Medeniyet-2”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 359-361.

⁷⁶ Pakize Ahmed, “Alkol ve Medeniyet-3”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 377-378.

olduğunu, konferans vesilesiyle memleketimizin kıymetli bir dost kazandığını ifade ederek yazısını sonlandırmıştır.⁷⁷

Derginin yine yirmi dördüncü sayısında Nezihe Muhiddin de “Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinmelidirler” başlıklı makalesiyle hem sağlığı etkileyen hem de toplumsal sorun haline gelen alkol kullanımına dikkat çekmiştir. Nezihe Muhiddin’e göre kadınlar kesin ve net bir şekilde alkolle mücadele etmeliydi. Savaştan yeni çıkmış olmanın etkisinden olacak ki alkol ile mücadele yazılarında alkolün zararlarının savaştaki yıkımla eşdeğer olduğu sürekli anlatılmıştır. Nezihe Muhiddin de buna vurgu yaparak savaşların ve toplumların insanlığa verdiği zarar yetmezmiş gibi bir de içki ile insanların kendilerini zehirleyerek öldürmesini tahammül edilemez bir durum olarak ifade etmiştir. İçkinin kesinlikle katil bir zehir olduğunu ve kadınların bu konuda duyarlı olması gerektiğini aktarmıştır.⁷⁸ Nezihe Muhiddin bu yazı dışında küçük hikayelerle de alkolün zararlarını ve alkolle mücadele edilmesi gerektiği yönünde kadınları bilinçlendirerek harekete geçirmeyi amaçlamıştır.

Türk Kadın Yolu dergisi yazarları ve Nezihe Muhiddin sağlıklı bir neslin yetişmesi için olması gereken bilince sahipti bu doğrultuda kadınları ve anneleri yazdıkları makalelerle bilinçlendirmeye çalışarak sağlıklı bir nesil yetişmesi için çabalamış, ayrıca toplumsal bir sorun haline gelen alkol kullanımını engellemek için kadınları mücadele etmeleri için cesaretlendirmişlerdir.

2.1.4. Eğitim

Türk Kadın Yolu dergisinin dolu dolu içeriği, kaliteli yazar kadrosu ve iki yıl süren yayın hayatı, dergiyi önemli kılan nedenlerdendir. Kadınların bilinçlenmesi için hayatta fayda sağlayabilecek her türlü konuyla ilgili bilgileri ele almasına rağmen eğitim konusunu ele alan yazılar oldukça kısıtlıdır. Nezihe Muhiddin’in bir öğretmen olarak eğitime hassasiyetle yaklaşmakta ve büyük önem vermekteydi. Kadın Yolu yazarlarının amacı da kadınları bilinçlendirerek eğitmektir. Ancak dergi incelendiği

⁷⁷ Pakize Ahmed, “İçki Aleyhtarı William Johnson”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 394-395.

⁷⁸ Nezihe Muhiddin, “Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinmelidir”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 388-389.

zaman doğrudan eğitimi konu edinen yazıların azlığı dikkat çekmektedir. Dergide Efzayış Yusuf imzalı bir makale, M. Şevki tarafından çevirisi yapılmış bir yazı ve Pakize Ahmed'in İlk Mektepliler Sayfası adıyla Abla Mektupları alt başlıklarıyla yedi kısımdan oluşan yazı dizisi dışında eğitimle alakalı bir çalışma olmamıştır. Bunun sebebi 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki bütün eğitim kurumlarının eğitim bakanlığına bağlanarak eşit ve modern eğitimin temelini atılmış olmasıyla kadın erkek ayrımı yapılmaksızın cinslerin artık eğitim konusunda eşit olması olabilirdi. Dergi kadrosu ve Nezihe Muhiddin kadın eğitimi konusunda Cumhuriyet Hükümetine ve Mustafa Kemal Atatürk'e güvenmekteydi.

Atatürk söylev ve demeçlerinde eğitimin önemini her fırsatta vurgulamıştır. Atatürk, Eğitimin bir toplumu yüksek, şanlı ve hür bağımsız kılabileceği gibi, eğitimsiz kalınması durumunda yoksulluk ve köleliğe de terkedilebilirdi. Türk toplumunun çağın gerisinde kalmış olmasında daha önce uygulanan eğitim ve öğretim usullerinin önemli bir etken olduğu kanısında haksız değildi. Bu sebeple Doğudan ve Batıdan gelen her türlü etki ve fikirden uzak milli bir eğitim programına ihtiyacımız olduğunu bilmekteydi.⁷⁹ Atatürk'ün söylediği şu sözler eğitimde cinsiyet eşitliği ilkesiyle hareket edildiğinin açık kanıtıdır. Atatürk şöyle demektedir: “ – *Erkek ve kız çocuklarımızın aynı suretle bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin amelî olması mühimdir. Memleket evladı, her tahsil derecesinde, iktisadi hayatta, âmil, müessir ve muvaffak olacak surette teçhiz olunmalıdır. Milli ahlâkımız, medeni esaslara ve hür fikirlerle tenmiye ve takviye olunmalıdır.*”⁸⁰

Eğitime yönelik sayılı yazılardan Efzayış Yusuf'a ait olanı derginin üçüncü sayısında yayınlanmıştır. Efzayış Yusuf, “Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz” başlıklı yazıda Türkiye'deki Amerikan Kolejini konu edinmiştir. Efzayış Yusuf kendisinin de Amerikan Koleji mezunu olduğunu, bu yazıyla maksadının mezun olduğu okulu övmek değil hakikati söylemek olduğunu ifade etmiştir. Amerikan Koleji ilk açıldığı günden beri rağbet görmekteydi. Son yıllardaki yüksek ücretlere rağmen okul popülerliğinden bir şey kaybetmemişti. Amerikan Kolejindeki misyonerlik iddialarına

⁷⁹ Türkan Arıkan, *Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet*, (Ankara: TBMM Yayınları, 1984), 37.

⁸⁰ A.g.e., 44.

değinen Efzayış Yusuf, görünürde bir misyonerlik faaliyeti yürütülmediği, okuldaki öğretmenlerin neredeyse hepsinin Hristiyan cemiyetlerine üye olmalarına rağmen Türk öğrencilere misyonerlik yapma girişiminden kaçındıklarını anlatmıştır. Ancak okul kadrosunun alttan alta Ermeni, Rum, kökenli bazı öğrencileri ait oldukları milliyetten dolayı değil, dinlerinden dolayı himaye ettiklerini yazmıştır. Bu durumun kendisi gibi Türk olan öğrencileri derinden üzse de onların vatanlarına daha sıkı bağlanmalarında fayda sağlamıştır. Okul kızlarından da bahseden Efzayış Yusuf, Amerikalılığa özenen bazı kızların şımarıklıklarının bütün okul öğrencilerine atfedilmesinin kabul edilemez bir durum olduğunu ifade ederek bu şekilde davranışlar sergileyen öğrencileri numune olarak tanımlamıştır. Efzayış Yusuf, bazı çevrelerin bir lisan ve biraz da ecnebi edebiyatı öğretisi diye eleştirdikleri okul eğitimi için savunma yaparak, bir lisan ve biraz ecnebi edebiyatı öğrenmenin, aylıklı bir öğretmenle evde de öğrenilebilecek bir durum olduğunu, Amerikan Kolejinin bundan ziyade o lisan ve edebiyatın nasıl ve ne için öğrenildiğini, düşünmeyi öğrenilen bir bilgiden nasıl istifade edileceğini ve bilginin nasıl kullanılacağını öğreten bir kurum olduğunu ifade etmiştir.⁸¹

Derginin yirmi dokuzuncu sayısında M. Şevki'nin tercüme ettiği "Türkiye'de Tedrisat-ı Umumiye" başlıklı yazıda Thomas Wilman'ın yazdığı makale tercüme edilmiştir. Thomas Wilman Türkiye'de eğitimi ve Osmanlı ile karşılaştırmasını ele alarak makaleyi Zürih gazetesinde yayınlamıştır. Wilman İstanbul'da eğitimle alakalı yaptığı gözlemlerde, eski eğitim sisteminde mahalle mekteplerinin bulunduğunu, bu mahalle mekteplerinde yaşıt olmayan grupların bir arada "Hoca Efendi" sıfatıyla bir öğretmenden dini ağırlıklı medrese eğitimi gördüklerini, bu eğitim sisteminin hayat karşısında çocuklara hiçbir fayda sağlamayacak olmasını ve anlamadıkları bir lisanla kuran öğretildiğini aktarmıştır. Çocukların tek bir dershanede masa ve sandalyenin olmadığı soğuk ve gürültülü bir ortamda ders işlemeye çalıştıklarını yazarak, eski usul eğitimde okul ve öğrenci sayısının ülkenin büyüklüğüne göre tatmin edici olmadığını gözlemlemiştir. Cumhuriyetle beraber yeni hükümetin eğitimdeki noksanlıkları tespit edilerek öğrencilere hayatlarında kendileri için faydalı bilgileri ihtiva eden bir eğitim programı düzenleyerek çocukları gerçek hayata hazırlayacak ve çağa uyum

⁸¹ Efzayış Yusuf, "Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 117-120.

sağlayabilecekleri gerekli eğitimler verilmeye başlanmıştı. Yeni eğitim sistemine uygun faaliyetlere hemen başladığını yazan Wilman, medrese ve mahalle mekteplerinin kaldırılarak yerine çağdaş ilkokullar oluşturulduğunu, Kur-an eğitimi yerine çocukları milli bilinçle yetiştiren ve hayatta karşısına çıkacak problemlerin çözümü için faydalı bilgiler sunacak ders programlarının düzenlendiğini aktarmıştır. Yeni Türk eğitim tarzı Osmanlı'daki eğitimle taban tabana zıttı. Yeni Türk toplumunda gençler artık yüzünü batıya çevirmişti bu nedenle eğitimde en modern usuller uygulanacaktı. Türkiye'de sanayi ve ticaret ile ilgili meslek derslerinin verilmeye başlandığını ve bu derslere öğretmen olarak yabancıların girdiğini ifade eden Wilman, Eğitim konusunda hükümetin attığı en büyük adımın kadın eğitimi olduğunu vurgulamıştır. Bir toplumun yükselbilmesi için öncelikle annelerin, kadınların aydınlanması gerektiğine değinerek Türk ocaklarının ve kütüphanelerin eğitimde önemli bir rol oynadığının da altını çizmiştir.⁸²

Eğitimle alakalı tek yazı dizisi olan İlk Mektepliler Sayfası- Abla Mektupları Pakize Ahmed tarafından yedi bölüme ayrılarak ele alınmıştı. Pakize Ahmed bu yazı dizisiyle genç kızları ve anneleri, çocukların biz nasıl dünyaya geldik? Bitki, hayvan ve insanlar nasıl oluştu sorusu karşısında bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. İlk bölümü ikinci sayıda yayınlanan yazı dizisinin İlk Mektepliler Sayfası ve Abla Mektupları büyük başlıklarının arasında “Hayat ve İctimaiyât Hakkında Tedkikât” küçük başlığı yazının içeriğinin hem toplumsal hem de eğitime yönelik bilgiler içerdiğini anlamamızı sağlamaktaydı. İlk kısımda çocukların dünyaya nasıl geldiğini anlamak için öncelikle canlı ve cansız varlıkları etrafımızdaki diğer canlıların nasıl oluştuğunu bilmemiz gerektiği anlatılmıştır. Pakize Ahmed, etrafımızdaki varlıkları gözden geçirdiğimiz zaman bunların canlı ve cansız varlıklar olarak ikiye ayrıldıklarını anlatarak cansız varlıkları kaya, taş ve madenlerle örneklendirmiştir. Canlı varlıkların ise bir hayata sahip olduklarını, insan ve hayvanların dışında bitkilerin de bu sınıfa dahil olduğunu ve beslenerek büyüdüklerini, kök saldıklarını anlatmıştır. Bir sonraki kısımda insanların

⁸² Thomas Wilman, “Türkiye’de Tedrisât-ı Umumiye”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 476-478.

nasıl dünyaya geleceklerini anlatacağını bildirerek yazısını tamamlamıştır.⁸³ İnsanların dünyaya nasıl geleceğini anlatacağının bilgisini veren Pakize Ahmed konuyu genişleterek bu kısmı daha sonraki bölümlere saklamıştır. Derginin üçüncü sayısında yayınlanan yazı dizisinin ikinci kısmında bitkilerin nasıl ekilip biçileceği, bakımlarının nasıl yapılacağıyla ilgili bilgilere yer verilmiş, bir çeşit bitkiden çok farklı türler yetiştirebileceği de aktarılmıştır.⁸⁴ Üçüncü kısım derginin dördüncü sayısında yayınlanmıştır. Bu bölümde yine bitkiler ele alınarak bitki isimlerine ve çeşitliliğine yer verilmiş ve bakımlarının nasıl yapılacağına değinilmiştir. Dördüncü kısım derginin beşinci sayısında yayınlanmış ve içerik olarak hayvanların nasıl ürediğine değinilmiş, yumurtayla üreyenlere örnekler verilmiştir. Beşinci kısım derginin altıncı sayısında yayınlanmış ve memelilerin nasıl ürediği anlatılarak, insanın da bu grupta olduğunu ancak en yüce varlık olarak yaratıldığı anlatılmıştır. Ayrıca insanların diğer memelilere göre kendine yetebileceği duruma gelene kadar daha fazla bakıma ihtiyaç duyduğu bilgisi verilmiştir. Altıncı ve yedinci kısımda da bu yazının devamı olarak insanların nasıl ürediği anlatılmış, nasıl oluştuğu ve nasıl terbiye edileceği ile ilgili bilgiler verilmiş. Yazı dizisi ikinci sayıdan itibaren her sayı yayınlanmıştır. Pakize Ahmed mektupları Nevin isimli bir genç kıza hitap eder gibi yazarak mektuba başlarken “Sevgili Nevin” diye başlamıştır.

2.1.5. Moda ve Giyim

Cumhuriyet rejimi ile Türk toplumunda başlayan değişim kılık kıyafette de kendini göstermişti. Kadınların tercih edeceği kıyafetler Türkiye’de modernleşmenin göstergelerinden biri olarak sayılacağından, dönüşümün boy göstermesi gereken konulardan biri de kadın kıyafetleri olmalıydı. Ancak bu durumun sonuçlarından biri de bazı çevrelerden kadınların bu süreçte çok fazla para harcayarak ithal ürünleri tercih etmesidir. Türk Kadın Yolu dergisi bu konuda kadınları bilinçlendirmeye çalışarak

⁸³ Pakize Ahmed, “İlk Mektebliler Sayfası- Hayat ve İctimaiyât Üzerine Tedkikât- Abla Mektupları-1”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 108-109.

⁸⁴ Pakize Ahmed, “İlk Mektebliler Sayfası- Hayat ve İctimaiyât Üzerine Tedkikât- Abla Mektupları-2”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 133-135.

ölçülü davranmaları gerektiğini hatırlatacaktı. Dergi, kadınların hem modayı takip etmelerini hem de yerli malı kullanımına yönelmelerini hedeflemekteydi.

Moda ile ilgili ilk yazı hemen derginin ilk sayısında yayınlanmıştır. “Nasıl Giyinmeliyiz?” başlıklı yazıda kimsenin imzası bulunmamaktadır. Kadınları yönlendirmeyi amaçlayan yazıda bir ülkenin medeniyet belirtilerinin ilk olarak kendini kadınların giyiminde gösterdiği vurgulanmıştır. Bu asırda hâlâ köhne kıyafetlerin giyilmesine devam edilmesi, muhafazakârlığın toplumda barınmaya devam ettiğinin göstergesiydi. İnsanlara giyim konusunda elbette ki baskı yapılamazdı ancak değişimin yaşandığı bu süreçte Türk kadınına bazı milli görevler düşmekteydi. Aile bütçesinin iyi idare edilmesi ülke ekonomisinin kalkınması için oldukça önemliydi. Bu hususta kadınların idareli ve dikkatli olmaları gerekirdi. Şimdiye kadar bağımsızlığı uğruna her türlü fedakârlığa katlanan Türk kadını bu konuda da üzerine düşeni yapmalıydı. Süsünden ve zevklerinden çok az feragat ederek, yazlık ve kışlık kıyafetleri için yerli ürünler kullanmaya gayret etmeliydi. Bu çok küçük fedakârlığın ülke ekonomisi için büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanarak kadınlar yerli malı kullanımı için teşvik edilmiştir.

Derginin ikinci sayısında Efzayiş Yusuf, “Kıyafetlerin Psikolojisi” başlıklı makalesiyle moda ve giyim konusunu ele alan yazarlardan biri olmuştur. Efzayiş Yusuf, kadınların giydiği kıyafetleri eleştirmenin toplumda bir gelenek haline geldiğini, değişik tarza sahip bir kıyafet üretildiği anda gazeteler de dahil eleştirilerin başladığını ve bu durumun sadece Türk toplumuna haz bir durum olmadığını anlatmıştır. Ona göre, moda ve kadın arasında sıkı bir ilişki vardı. Kadınların kıyafetleri ve tarzı onların psikolojilerini yansıtmaktaydı. Kadınların konuşması, tavrı ve davranışları mizacını yansıttığı gibi, kıyafetler de kadınları yansıtan bir araçtı. Kadınlar, hareketlerini kısıtlayan kıyafetlerden vazgeçerek, rahat ve çağa uygun kıyafetler tercih etmeliydi. Modern ve çağa uygun kıyafetler tasarlayarak bunları giymek bir zorunluluktu. Bir kadının hoşça giden, zevkli ve modern bir kıyafet giymesi o kadının asaletini yansıttığı gibi, kötü ve sevimsiz bir kıyafet giymesi yine onun güzel tabiattan mahrum bırakacaktı. Kadınların kıyafetlerini çirkin, zevksiz diye eleştirenleri manevi terbiyeden mahrum olarak nitelendiren Efzayiş Yusuf, çeşitli milletlerin kıyafetler ile alakalı

görüşlerde gelenek, iklim, coğrafya gibi hususların göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini de ifade etmişti.⁸⁵

Nezihe Muhiddin de moda ve ekonomiye etkisine değinen yazarlardan biriydi. Daha önce de incelediğimiz “Kadınlar ve Teyyare İanesi” adlı makalede kadınların sürekli süsleriyle ilgilenerak toplumsal sorunların çözümünü tek bir cinse yüklemelerini eleştirmiş, bu sebeple de her konuda erkeklere muhtaç kaldıklarını dile getirmiştir. Vatani ve toplumsal vazifelerde kadınlara da görev düştüğünü, kadınların süslerinden feragat ederek ve yerli malı kumaşları kullanarak ülke ekonomisine katkıda bulunmaları gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁶ Nezihe Muhiddin’in moda ile alakalı bir diğer yazısı derginin yirmi beşinci sayısında “Balolarda Kadın Kıyafeti” başlığı ile yayınlanmıştır. Kadınların çok para harcamadan da istedikleri şıklığa ulaşabileceklerini ele alarak, dönemin popüler eğlence kültürüne dahil olan balolara katılırken giyebilecekleri bir kıyafet modeli olan smokini önermiştir. Hem zarif hem de senelerce kullanılacak bir giysi olması ekonomik olarak da onu kullanışlı hale getirdiği gibi, umumi ve resmi balolarda da kullanılabilmesinden dolayı tercih edilmesini tavsiye etmekteydi. Nezihe Muhiddin kadınlara Vatani bir görev olarak yüklenen tasarruf tavsiyelerine uymaları gerektiğini ve ekonomimizi israfa sürükleyen ithal ürünler arasındaki balo kıyafetlerini tercih etmelerinin hazmedilemeyecek bir durum olduğunu ifade etmekteydi.⁸⁷

Enver Behnan, kadınların giyimine yönelik dikkat çeken isimlerden biriydi. “Cumhuriyet Kadını Ne Düşünüyor?” adlı anket yazısında Türkan Hanım ile yaptığı mülakatta Türkan Hanıma tesettür taraftarı mısınız sorusunu yöneltmiştir. Türkan Hanım bu soruyu tesettür ve çarşafı tavuk kümesine benzeterek, çarşafın eski ailelerin kümes sınırı olduğunu düşündüğünü ifade eden bir cevap vererek tesettür ve çarşafın

⁸⁵ Efzaiş Yusuf, “Kıyafetlerin Psikolojisi”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 91-94.

⁸⁶ Nezihe Muhiddin, “Kadınlar ve Tayyare İanesi”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 115-116.

⁸⁷ Nezihe Muhiddin, “Balolarda Kadın Kıyafeti”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 404-405.

çok eski adetlerden geldiğini ve şer-i hükümlerin en sıkı olduğu zamanlarda bile eski özelliğini yansıtmadığını ifade etmiştir.⁸⁸

Derginin dokuzuncu sayısında Şukufe Nihal de kadınların kıyafet seçimlerini ele alarak “Yeni Adımlar” adlı makalesini yayınlamıştır. Eski kıyafetlerin kadınların gulyabani gibi görünmesine sebep olduğunu, çok uzun yıllar çarşaf kullanımından dolayı gözlerinden güneşi, ciğerlerinden havayı esirgediklerini ifade etmiştir. Kadınlar bu davranışıyla ebedi cezaya mahkûm büyük günahkârlar gibi yaşamışlardı. Türk kadını onu özgürlüğüne kavuşturan inkılâplar sonrasında muhafazakârların eleştirisi ve baskılarına rağmen kadınlar eski ucube örüntüsünden kurtulmuştu. Başörtüsünü çıkarması dahi yadırganacak bir durum değildi. Türk kadını artık yeni hayatta, yeni adımlarla yürüyordu, Dost düşman herkesin gözünün Türk kadını üzerinde olduğunu ve bu konuda dikkatli olmasını tavsiye etmiştir.⁸⁹

Batı uygarlığına uyum sağlama çabasındaki Türk toplumunda tartışma konusu olan konulardan biri de kadınların kıyafetleri olmuştur. Tanzimat sonrasında kadınların yaşam biçimine bağlı olarak bir elişim süreci ortay çıkmıştır. Osmanlı kadını 19. yüzyılda batılılaşma ve modernleşme sürecinin bütün sancılarını yaşamıştı. Modernleşme sürecinin dönüşümü başlattığı Osmanlı toplumunda kadınlar henüz kamusal alanda tam olarak görünürlük kazanmamış olmasına rağmen Avrupa modasını model kitaplarından takip etmeye başlamıştı.⁹⁰

Kadınlar için Tanzimat’la başlayan dönüşüm Cumhuriyet sonrasına kadar devam etmiştir. Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı kadınlar için çok önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Balkan savaşlarıyla İstanbul’a büyük göçler yaşanmıştır. Farklı giyiniş tarzına sahip bu kadınlar genelde batılı giyim anlayışını tercih etmekteydi. Birinci Dünya Savaşına gelindiğinde kadın kadınlar erkeklerin iş hayatında bıraktığı boşluğu doldurmak için harekete geçmiştir. İş hayatına katılan kadınlar kullanışlılığı gerekçesiyle daha rahat kıyafetleri tercih etmeye başlamıştı.

⁸⁸ Enver Behnan, “İctimaî Anket: Cumhuriyet Kadını Ne Düşünüyor?”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 374.

⁸⁹ Şükufe Nihal, “Yeni Adımlar”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 254.

⁹⁰ Namık Sinan Turan, “Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S.12 (2013): 110.

Cumhuriyet dönemiyle de kadınların modayı yakından takip etmeye başlaması bir değişimin gerekliliğine ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Dönemin modasına uygun olacak şekilde milli bir giyim tarzı oluşturulmak istenmiştir. Türk Kadın Yolu dergisi de Cumhuriyetle artan giyim ve moda tutkusunda kadınların daha ölçülü davranmasına yönelik yazılara ve makalelere yer vermiştir. Ayrıca moda konusunda kadınlara tavsiyeler vererek yabancı ürünler yerine yerli kumaşları kullanmaları için teşvik etmiştir.

2.1.6. Ekonomi

Türk Kadın Yolu dergisi ekonomi konusunu kadınlar üzerinden şekillendiren bir çerçeveye ele almıştır. Birçok makalede tasarrufa değinilse de doğrudan konuyla alakalı üç makaleye yer verilmiştir. Moda bölümünde de ele aldığımız Nezihe Muhiddin'in "Kadınlar ve Tayyare İanesi" başlıklı makalesinde kadınların küçük tasarruflarla ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayabileceklerini, bu fedakârlıkla Türk evlatlarının savaşlarda korunması adına uçak dahi alınabileceğine vurgu yapılmıştır. Milli mücadele döneminde kendini her alanda ispatlayan Türk kadını, vatan sevgisini bu alanda da göstermeliydi. Yapacakları küçük bir tasarruf onlara bir şey kaybettirmeyeceği gibi Türk Milletine çok şey kazandıracaktı.⁹¹

Nezihe Muhiddin'in ekonomi ile alakalı bir diğer yazısı derginin yirminci sayısında "Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız" başlığıyla yayınlanmıştır. Nezihe Muhiddin makalesinde baştanbaşa yenileşmek için azmetmiş olan Türk yurdunun beş yüz yıldan bu yana süregelen karanlık müesseselerini yıkarak baştan inşa etmeliydi. Bunu yapabilmek için oldukça zengin olmak önemli bir husustu. Milli bir servetin elde edilebilmesi için üretim yapılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu noktada Türk kadınına önemli bir görev düşmekteydi. Köylü kadınlar ekip biçerek mahsullerini erkeklerle eşit olarak şehirlere getirip satmaktaydı. Köy kadınları böylelikle ekonomik faaliyetlere katılım sağlamasından dolayı devlet nezdinde ekonomik unsur olarak kabul edilmekteydi. Ancak şehir kadınları bu vaziyetten mahrum, erkeğe bağımlı ve tüketici olarak hayatına devam etmekteydi. Onun için denebilecek en iyi şey kocasının maaşını

⁹¹ Nezihe Muhiddin, "Kadınlar ve Tayyare İanesi", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 115-116.

iyi idare edebilen ev kadını olmalıydı. Şehirdeki hayat şartları kadınları toplum içinde sınıflandırmıştı. Bir kısmı adapte olmuş bir kısmı hala ev içinde ve tüketiciydi. Çalışmayan ve tüketici olan kadınların da bir kısmı “süs ve moda” kadını olarak anılmaktaydı. Modaya uyma çabasıyla ve moda özentiliğiyle ithal kıyafetler alarak yabancı memleketlere para akıtan bu kadınlar Türkiye'nin milli servetine zarar vermektedir.

Önceki hükümetlerin Türk toplumunun başına bela ettiği kapitülasyonlara da değinen Nezihe Muhiddin, kapitülasyonların kaldırılmasıyla Türk milletinin üzerinden kalkan bu ağır yükün sonrasında yabancı ürünlerin Türkiye'yi Pazar olarak görme cüretinde bulunmamaları gerektiğine değinmiştir. Türk kadınları da bu doğrultuda bir süre yerli mallardaki kusurları göz ardı ederek kullanmalıydı. Bir süre de olsa Türk kadını zevklerinden fedakârlık yaparak eksilerden başlayan milli ekonomiye katkıda bulunmalıydı. Mevcut yerli ürünleri kullanarak mevcut fabrikaların işleyişini sürdürmelerini sağlamalıydı. Eğitim, askeri güç ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak ve bunun gibi birçok hususta başarılı olmak ancak sağlam bir ekonomi ile mümkün olabilirdi.⁹²

Ekonomi ile alakalı son yazı derginin yirmi dokuzuncu sayısında yayınlanmıştır. Ali Sami'nin “Sanayi ve Ticaret Âleminde Kadınlarımız” başlığıyla yayınlanan makalesinde Ali Sami, bugüne kadar olan yaşantımızda iktisada gereken önemi vermememizin bedelini ödediğimizi, bekâ ve istikrâr için düzenli ve güçlü bir ekonomiye ihtiyacımız olduğu aktarılmıştır. Artık Türkler sanayi ve ticarete önem göstermeli, bu hususta hassasiyetle gelişme göstererek her fırsat değerlendirilmeliydi. Bunu yaparken kadınların da bu alanda istihdam edilmesi sağlanmalıydı. Türk kadını yakın bir tarihe kadar gücü yettiğince erkeklerle beraber çalışmış ve hayatını kazanmıştır. Son asırlara doğru kadınlar toplumsal yaşamdan ve çalışma hayatından soyutlanarak eve kapanmıştır. Yirminci asırla beraber kadınlar tekrar özgürlüğünü kazanarak bankalarda fabrikalarda çalışmaya başlamış, bundan sonra her iş koluna kadın eli değmiştir. Medeni hayatın getirisi olarak hayat şartları bir ailede tek elin

⁹² Nezihe Muhiddin, “Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 322-323.

çalışmasını yetersiz kılıyordu. Yeni yaşam koşulları kadınların iş hayatında yer almasını şart koşuyordu. Türk kadını medeni yaşam tarzının getirdiği çalışma zorunluluğunu en iyi şekilde yerine getirmeliydi. Bu şekilde kendini yetiştirecek olan Türk kadını hayat karşısında her türlü güçlüğü direnebilecek ve topluma karşı vazifelerini aksatmadan her koşulda yerine getirebilecekti.⁹³

Derginin ekonomi ile ilgili söylemleri göz önünde bulundurulduğunda, kadınların çalışma hayatına atılmaları için teşvik edici bir içerik sunulduğunu görmekteyiz. Kadınlar için moda kısmındaki yazılarda da olduğu gibi ekonomi alanındaki yazılarda da kadınların süslerinden, zevklerinden ve giyimlerinden feragat ederek ülke ekonomisine katkıda bulunmaları sağlanmalıydı. Bu hususta kadınları yerli malı kullanımına özendirmek çok önemliydi. Dergideki yazılardan yola çıkarak dönemin kadınlarının yerli malı giysileri kusurlu bularak tercih etmediğini anlamaktayız. Milli servetten bu şekilde yabancılara para aktarılmaktaydı. Dergi Türk kadınından bu süreçte belli bir süre de olsa bazı alışkanlıklarını erteleyerek ülke ekonomisine katkıda bulunmaları için bilinçlendirme çabasında bulunmuştur.

2.1.7. Kültür Sanat Edebiyat

Türk Kadın Yolu dergisinde kadınların bilinçlenmesi, siyasi hak mücadelesi ve kadın eğitimi gibi konulara ağırlık verilmesinden kaynaklı olarak kültür sanat ağırlıklı yazılara çok fazla yer verilmemiştir. Yine de dergide edebiyat sanat müzik gibi konularla ilgili yazılar yer almıştır. Yazılarda genel olarak Türklerin sanata karşı olan ilgisizlikleri eleştirilerek güzel sanatların da modernleştirilmesinin gerekliliğine değinilmiştir.

Kültür sanat alanındaki ilk yazı derginin ikinci sayısında Raif Necdet'in imzasıyla "Sanata Ve Fikret'e Dair" başlığıyla yayınlanmıştır. Yazı bir mektuba cevap niteliğindedir. İçeriğe göre Raif Necdet'in sevgili kızım hitabıyla Nezihe Muhiddin'i kastettiği ve onun daha önce kendisine yazdığı bir mektupta değinmesini istediği konuları mektubunda ele alacağını ifade etmiştir. Raif Necdet Türk toplumunun güzel

⁹³ Ali Sami, "Sanayi ve Ticaret Aleminde Kadınlarımız", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 474-476.

sanatlara gerekli değeri vermemesinden ve son zamanlarda birçok alanda inkılâplar yapılmasına rağmen bu alanda herhangi bir girişimin bulunmamasından yakınmıştır. Türklerin sanata olan ilgilerini arttırmak için bir inkılâba ihtiyaç duyulduğunu ve Türk yetkililerinin sanatla alakalı yapılacak inkılâbı önemsiz görmelerinin halkın da sanata ilgisini azalttığına değinerek bu durumu eleştirmiştir. Sanat sevgisinin halka aşılması gerektiğini ve bunun gerçekleştiği gün büyük bir hizmet yapılacağını dile getirmiştir. Raif Necdet sanat karşısında heyecanlanmayan insanların ruhsuz, hissiz ve manasız hayatlara sahip olduklarını düşünmekteydi. Avrupa’da müzelerdeki sanat eserlerine ve tarihi eserlere sahip çıkıldığını anlatarak o müzeleri “sanat mabedi” olarak nitelendirmiştir. Tarihi ve sanatı yaşatan bu güzel kurumların toplumun duygu ve düşüncelerini derinleştirerek yükselttiğini vurgulayarak bu müesseselerin faydasından pay çıkararak bizlerin de sanata gerekli değeri vermemizin vaktinin geldiğini yazmıştır.

Yayınlanan mektupta Nezihe Muhiddin’in Raif Necdet’ten Tevfik Fikret’i anlatmasını talep ettiğini anlıyoruz. Raif Necdet Tevfik Fikret’in sevilmesinin çok haklı bir davranış olduğunu, fazileti ve doğruluğu onun kadar seven başka bir şair olmadığını ve onun ölümünden sonra kadirşinas ruhlarda yükseldiğini ifade etmiştir. Tevfik Fikret’in Vatansever ve büyük bir insan olmasına rağmen yaşamı boyunca takdir edilmediğini ancak ölümünden sonra kıymetinin anlaşıldığını anlatmıştır. “Rubab-ı Şikeste” adlı eserinin de II. Abdülhamit döneminin izlerini yansıtması açısından önemine değinmiştir. Tevfik Fikret’in zulme boyun eğmeden vatan ve doğruluk uğruna yok olup giden büyük sanatçılardan biri olduğunu dile getirerek yazısını tamamlamıştır.⁹⁴

Derginin dördüncü sayısına gelindiğinde Nezihe Muhiddin’in “Galatasaray Yedinci Sergisi Münasebetiyle” başlıklı yazısını görmekteyiz. Nezihe Muhiddin katıldığı bu sergide Toplumun resim sanatına ilgisiz kaldığını, buna karşı o sanatçıların memlekete hediye ettikleri bu güzel eserleri görmeye gitmenin onun için çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Nezihe Muhiddin’in gurur duyarak değindiği bir husus da kadın ressamlarımızın erkeklerle eşit seviyede resimler üretebilmiş olmasıydı.

⁹⁴ Raif Necdet, “Sanata ve Fikret’e Dair”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 97-99.

Sanatkârların çoğunun hayatlarında maddi sıkıntılarla karşılaşmalarına rağmen sanatın bütün sınırları aşan medeni bir olgu olduğunu unutmadan, medeniyetin mirasçıları olduklarını unutmadıklarını ifade etmiştir. Nezihe Muhiddin sergiden ayrıldığı zaman büyük bir heyecan ve mutluluk duyduğunu ifade ederek yazısını tamamlamıştır.⁹⁵

Derginin yirmi ikinci sayısında Enver Behnan müzik ve modernleşmeyi konu edinen bir makale yayınlamıştır. Enver Behnan “Milli Musiki Asri Musiki” başlığıyla ele alınan makalede, son günlerde Sanayi-i Nefise encümenlerinin alaturka müziği okullardan kaldırılması kararına destek verdiğini açıklayarak makaleye iriş yapmıştır. Ona göre; Batı medeniyetini kabul eden Türkiye elbette müzik konusunda da değişim yaşayacaktı. Müzikte yapılması gereken değişimi müzikle uğraşanların değil toplumbilimcilerin düşünerek planlaması gerektiğini ifade ederek bir içtimaiyatçı gözüyle müziğin ne demek olduğunu ve neden inkılap yapılması gerektiğini anlatacaktı.

Enver Behnan Musikiyi “Medeniyet İtibarıyla ve Hars İtibarıyla Musiki” olarak ikiye ayırmıştı. Medeniyet İtibarıyla Musikide; medeniyetin ne olduğuna değinerek ilim ve fennin medeniyet kapsamında olduğunu anlatmıştır. Türkler Anadolu’ya göç ettikten sonra İslam Medeniyetini benimsemişlerdi ve Cumhuriyete kavuşana kadar da İslam Medeniyetine mensup kalmışlardı. Cumhuriyetle birlikte ise daha genç ve dinç olan Batı Medeniyetine dahil olmuştuk. Enver Behnan’a göre Bir medeniyete geçmek demek o medeniyetin bütün usullerini olduğu gibi kabul etmek demektir. İlim kitaplarını, fabrika örneklerini ve teknik aletleri olduğu şekilde kabul ettiğimiz gibi müzikte de yenilikleri kabul etmeliydik. İslam Medeniyetine geçtiğimiz zaman nasıl ki bütün gerekleri olduğu gibi kabul ettik, Batı medeniyetinin de esaslarını kabullenmeliydik. Hars İtibarıyla Müzik konusuna değinmeden önce Harsın ne olduğunun bilinmesi gerektiğini ifade eden Behnan, Harsın kültür anlamına geldiğini, müziğin de kültür dâhilinde olan sanatsal faaliyetlerden biri olduğunu anlatarak. Batı medeniyetine dâhil olmamızla müzikte de inkılâp gerçekleştirmemiz gerektiğine değinmiştir. Ona göre, kültür uluslararası olamazdı. Kültür milletlere aitti. Bir milletin medeni usulleri kabul edilirken kültürleri kabul edilmezdi. Bu olgu müzik açısından

⁹⁵ Nezihe Muhiddin, “Galatasaray Yedinci Sergisi Münasebetiyle”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 139-140.

değerlendirildiği zaman müzikteki teknik usuller batı medeniyetinden olduğu gibi alınarak halkın lehçelerine, Türk kültürünün melodilerine aşılacaktı. Avrupa'nın en büyük müzik dehaları köy köy dolaşıp çiftçinin türküsünü, çobanın kavalını, annelerin ninnisini dinledikten sonra bestelerini düzenlediklerini dile getiren Behnan Türklerin o döneme kadar içinde barındırdığı müziğin milli kurallar dâhilinde olmadığını. Müzikseverlerin Anadolu'yu karış karış gezerek insanımızın türkülerini toplayarak medeniyet tekniğiyle harmanlamaları sonucunda milli bir müziğe sahip olacağımızı vurgulamış, Asri musikinin uluslararası müzik âleminde yer alabilmesi için milli değerleri korunarak, milli varlığı da ortaya sererek mümkün olacağını ifade etmiştir.⁹⁶

Derginin yirmi beşinci sayısında Yaşar Nabi'nin daha önce toplumsal hayat kısmında ele aldığımız “İçtimai Hastalıklarımız” adlı makalesinde edebiyatın toplumsal terbiye üzerinde etkili olduğunu düşündüğünü kaleme almıştır. Ona göre, Türk edebiyatı sürekli başka toplumların edebiyatını taklit etmiş ve gelişmemiştir. Aktif edebiyat sahasında da hayatın geçici heveslerle dolu bir hiç olduğu sürekli yinelenmiş, bu şekilde Türk toplumu uyutulmuştu. Batı medeniyeti ve fikirleri Türk toplumunda yer bulduktan sonra milletimizin bu esaretten de kurtulduğunu ifade ederek, bu dönemde oluşacak boşluğun gençleri uç yaşantılara sürükleyebileceğinden onları korumak adına aydınların yol gösterici olarak çalışma şevki aşılama gerektiğine de dikkat çekmiştir. Toplumun ve gençliğin iyi ahlakla terbiyeli yetişmesi için sanat ve edebiyatın büyük önem ifade ettiğini, sanatın ve edebiyatın halk için yapılması gerektiğini düşünmekteydi.⁹⁷

Yüzyıllardır bunalımda olan Türk milleti Cumhuriyetle beraber bu kötü zamanları geride bırakarak, yeni bir döneme girmişti. Osmanlı imparatorluğundan kalan çürümüş ve çağın gerisindeki kurumların yeniden yapılanması gerekmektedir. Yapılan inkılâpların müzik, resim ve heykel gibi sanat dalları ile halka anlatılarak zihni dönüşümün sağlanması için önemli bir araç olarak kullanılması düşünülmüştür. Doğrudan sanatla alakalı bir inkılâp yapılmamış olsa da inkılâpların halka sanatla

⁹⁶ Enver Behnan, “Millî Musiki, Asrî Musiki”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 355-358.

⁹⁷ Yaşar Nabi, “İçtimai Hastalıklarımız”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 405-408.

aşılması fikri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda hareket edilerek Avrupa'ya genç sanatçılar eğitim için gönderilmiştir. Batılı sanat formlarını öğrenen bu sanatçılar böylece yurda döndüklerinde Türk kültür ve sanat yaşamını dönüştürecek dinamikleri temelini atacaktı.⁹⁸

2.1.8. Siyaset

Türk Kadın Birliği'nin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın resmi onay alamaması itibariyle kurulması onu siyasi bir oluşum olarak kılar. Türk Kadın Birliği'nin yayın organı olarak yayınlanan Kadın Yolu da dolayısıyla sayılarında ağır bir siyasi söylem barındıracaktı. Milliyetçilik, vatan sevgisi, Cumhuriyet'in yüceltilmesi gibi konular sürekli vurgulanmıştır. Türk toplumunun eski yaşantısını terk ederek yüzünü batıya çevirdiği, siyasi içeriğin temelini oluşturmaktadır. Dergideki makale ve yazılarda Türk kadınının ödev ve sorumlulukları dile getirilirken eski yaşantı ve geleneklerin terk edilmesi gerektiğinin ve toplumun artık batılı olduğunun üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet rejiminin Türk kadını üzerindeki olumlu değişimi derginin her sayısında muhakkak dile getirilmiştir. Dergi içeriğine göre Türk kadınının sahip olduğu ve olacağı bütün hakların bağışlayıcısı Mustafa Kemal ve Cumhuriyet'tir. Nezihe Muhiddin özellikle bu söylemlere ağırlık veren isimlerden biridir. Nezihe Muhiddin, Türk milletinin elde ettiği bütün kazanımları Mustafa Kemal'e borçlu olduğunu ele almıştır. Nezihe Muhiddin Atatürk'ün kahramanlığının sebebini şu sözlerle dile getirmiştir:

“...gözlerimizin önünde korkunç heyûlâlar gibi dikilen ve her işimizde önümüzde meş'ûm bir hâ'il olan köhne, kokmuş, muzır müessesatı fena, iğrenç itiyadları, çarpık ma'lûl kanaatleri; onun kuvvetli feyyaz ve mübarek eli bir hamlede yıktı: inkulâbçı, müteceddid, cesur ve kahramandır.”

sözleriyle siyasi rejimin Atatürk tarafından değiştirilmesi ile Cumhuriyet'e geçildiğini, Türk milletinin önündeki engellerin, bozulmuş kurumların onun tarafından

⁹⁸ Meryem Uzunoğlu, “Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları”, *İdil Dergisi*, C.2, S.10, (2013): 152-155.

yıkılarak inkılâplarla yeni bir düzen oluşturulduğunu ve bu cesaretinden dolayı büyük unvanların asıl sahibi olduğunu dile getirmiştir.⁹⁹

Kadın Yolu'nun yayınlanmaya başladığı tarih Şeyh Said isyanının daha yeni bastırılmış olduğu bir döneme denk geldiği için ülkenin siyasi atmosferi dergi üzerinde etkili olmuştur. Nezihe Muhiddin'in kaleme aldığı ve derginin ikincisi sayısında yayınlanan "Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi" adlı makalede görüşlerini ve siyasi beklentilerini açıkça belirtirken Şeyh Said isyanını da şu sözlerle ele almıştır:

"...Şeyh Said'in menfur isyanı, irticâ'nın can çekişirken kıpırdanmasıdır. Cumhuriyet'in kudretli eli uzaması muhtemel bu ihtizârı kısa kesti. Artık önümüzde hiçbir mânia kalmamıştır. Gideceğimiz yol emin ve müsterihtir. Süratle gayemize vasil olmaktan başka endişemiz yoktur. Bu endişe de büyüklerimizin azimli ve muvaffakiyetli tedbirleriyle hakiki bir emniyete inkılâb etmiştir".¹⁰⁰

Nezihe Muhiddin aynı yazıda Türk kadınının eski köle durumundan Cumhuriyet eli ile kurtarıldığını ve hak ettiği değeri veren bir düzenle sonunda tanıştığını ele alarak Cumhuriyet sayesinde insan gibi yaşamak ve gelişmek için önümüzde bir engel kalmadığını ve kadınların kısa sürede çağdaşlarına ayak uyduracağını ifade etmiştir. Ayrıca Türk Kadın Yolu'nun amacının Türk kadınının tam bir vatandaş mertebesine çıktığını görmek olduğunu da eklemiştir.

Şeyh Said isyanından dolayı ülkede hakim olan siyasi atmosfere bağlı olarak Kontrollü davranan dergi buna rağmen devlet nazarında tam bir vatandaş olmayı yani seçme seçilme hakkını elde etmesi gerektiğine birçok defa vurgu yapmıştır. Bu vurgulamalardan biri de yine "Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi" adlı yazıda olmuştur. Nezihe Muhiddin hak talebini şu sözlerle dile getirmiştir:

"İstibdad, Meşrutiyet, zayıfın hakkını tanımayan idarelerdi. Cumhuriyet zayıfın da hakkını tanıyan, daha doğrusu zayıf-kavî, kadın-erkek farkları tanımayan âdil bir sistemdir. Çarşafın eteği ile peçenin kalınlığını bir siyaset oyunu, bir hükûmet hikmeti telakki etmek küçüklüğünden münezzehdir. İbtidâidendârülfünûn tedrisatına kadar, kadın da erkeğin yanında aynı hakk-ı tahsile mâliktir; İctimâî hayatın birçok hususâtında erkekle

⁹⁹ Nezihe Muhiddin, "Affeden Büyük İnsandır", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 198-199.

¹⁰⁰ Nezihe Muhiddin, "Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 90.

müşterektir. Ba'demâ Türkiye'de her Türk kadınının her Türk erkeği gibi vatandaşlık ve hukuk vezâifinden istifade etmesine bir mâni kalmamıştır. Cumhuriyet, prensip itibarıyla vatandaşlıkta kadın-erkek farkı tanımıyor. Tatbikatda bu prensibe muhalefet görülürse, me'yûs olmayalım. Ve acele etmeyelim, davamız esas itibarıyla kazanılmıştır."¹⁰¹

Nezihe Muhiddin'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, dergide zaman zaman Cumhuriyet ile Meşrutiyet dönemi kıyaslanır ve meşrutiyet dönemi gerçek bir inkılâp olarak kabul edilmez. Çünkü erkeklere sınırlı olarak bazı özgürlükleri kazandıran bu dönem kadınlar için aynı cömertliği göstermemiştir. Cumhuriyet rejimi ve Mustafa Kemal Atatürk Türk kadınının özgürlüğüne kavuşmasını sağlayan imgeler olarak sunulur.

2.1.9. Kadın ve Feminizm

Türk Kadın Yolu dergisi bir kadın dergisi olarak Türk kadınına bilinçlendirmeyi ve feminizmi doğru tanımlamayı amaçlamıştır. Derginin içeriği incelendiğinde kadınların annelik görevinden dolayı zaten kutsal kabul edildiği süreklilikle ele alınmıştır. Ancak kadınların toplumda ve aile içinde nasıl hareket etmeleri gerektiği ve neleri ilke edinecekleri konusunda onları yönlendirmeyi hedeflemiştir. Hem kadınları ve hem de erkekleri feminizm konusunda bilgilendirmek Türk Kadın Yolu'nun en büyük amacıydı.

Derginin ilk sayısında kadınlıkla ilgili bir makaleye hemen yer verilmiştir. "Kadın" başlığıyla Hüseyin Rahmi tarafından kaleme alınan yazıya göre; aşk ve aile gibi konularda kadın ve erkek arasında bir uyum olması gerekirken pratikte durum tam tersi bir hal almaktadır. Dünya üzerinde iyi geçinen eşler oldukça azdır. Avrupa'da kadınlar erkek baskısından sıyrılabilmek için fabrika, mahkeme ve meclis kapılarının kendilerine de açılması için hak arayışına başlamış ve kısmen de olsa başarılı olmuşlardı. Kadınların bazı mesleklerde şimdilik isimleri eğreti duruyordu ancak bazı meslekler de annelik gibi kutsal bir vazifeden ötürü kadınlara uygun düşmemekteydi çünkü kadınların en büyük insanlık hizmeti annelikti. Hüseyin Rahmi makalesinde Arthur Schopenhauer ve Friedrich Nietzsche gibi ünlü filozofların, kadınların toplumsal

¹⁰¹ Nezihe Muhiddin, "Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 91.

yaşamda ve meslek hayatında yer almalarına yaptıkları olumsuz eleştirileri de üzümlere dile getirmiş ve “bütün mahlukat içinde insandan başka dışısını döven hayvan görmedim” diyerek kadınlara gereken değeri vermeyenleri eleştirmiştir.¹⁰²

Dergide Hatice Refik kadınlık meselesi üzerinde duran yazarlardan biridir. Ona göre iyi bir kadın aile içindeki görevlerini, çocuklarını, kocasını ve ailesini idare etme sorumluluğuyla yükümlü olduğunu bilir.¹⁰³ Kadınlık meselesinin oldukça geniş bir konu olduğunu ve insanlığı idare eden cinsin kadın olduğunu düşünen Hadice Refik, anneliğin sadece çocuk doğurmak olmadığını, bireyi yetiştirmekte büyük zorluklar ve sorumlulukların olduğunu ifade etmiştir. Ona göre donanımlı bir insan yetiştirmek birçok fedakârlık gerektirmekteydi. Çocuklar anne babaların malı değil, bütün bir milletin istikbaliydi. Cahil bir kadının elinde büyüyen bir çocuk terbiyeden ve ahlâktan yoksun yetişebilir ve insanlık için zararlı bir mahlûk olabilirdi. Vatan için birey yetiştirmek gibi önemli bir vazifeyi yerine getiren cinsin kadın olması, kadınların tahsil ve terbiyelerine daha fazla özenmelerini gerektirmekteydi.¹⁰⁴

Kadınlıkla ilgili Nabi imzalı otuzuncu sayıda yayınlanan “Kadına Hürmet” adlı makalede kadına hürmetsizliğin önemsiz görüldüğünü fakat bu durumun vahim bir mevzu olduğunu vurgulamıştır. Nabi, Doğunun köhne zihniyetinden tam anlamıyla sıyrılmadığımızı, ancak kadına hak ettiği değeri verdiğimiz zaman batılı olabileceğimizi ifade etmiştir. Esaret altında yaşayan kadınların sadece doğu ve İslam medeniyetlerinde bulunabileceğini, Türk toplumunun artık doğulu olarak değil, Türk ve Batılı olarak kabul edildiğini dile getirmiştir. Medeni milletlerde kadınların toplumsal hayattaki statüsünün oldukça yüksek olduğunu, Türk kadınının da bu derece bir talepten ziyade sadece hürmet ve ciddiyet beklentisinde olduğunu ifade etmiştir. Nabi ayrıca

¹⁰² Hüseyin Rahmi, “Kadın”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 77-79.

¹⁰³ Hadice Refik, “Kadın-Zevce”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 175-176.

¹⁰⁴ Hadice Refik, “Kadın-Valide”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 143.

Türk kadınının özgürlüğünü ve haklarını kaybetmesini, Türklerin İslamiyet’i kabulüyle İslam medeniyetinin benimsenmesine bağlamıştır.¹⁰⁵

Feminizm ve kadınlık üzerine farklı bir üslup ve yorum kullanan bir isim olan Enver Behnan, Türk kadınını farklı milletlerin kadınlarıyla karşılaştırarak değerlendirmeyi tercih etmiştir. Derginin sekizinci sayısında “Kasaba Kadını Yörük Kadını” adlı makalesinde, Türk kadınının toplumsal hayatını ele alarak iki farklı yaşam biçimi olduğunu anlatmıştır. Kasaba kadını İslam dininin etkisinde esir olarak yaşarken Yörük kadını eski Türk geleneğine daha yakın bir yaşantı sürmekteydi. Büyük şehirlerden uzaklaştıkça kadınlara vurulan zincirlerin azaldığını, büyük şehirlerde ve kasabalarda yaşayan kadınların erkeğin esiri olarak hayatına devam ettiğine vurgu yapılmıştır. Göçebe hayatı benimseyen Türkler, kadınlara erkekler kadar hak tanımıştı. Genç kızlar serbest bir yaşantıya sahipti. Yörük kadını ve kasaba kadını arasında farklı iki uç yaşantı mevcuttu. Enver Behnan Türk feministlerinin toplumsal hayatta kadının konumunu iyice araştırarak kadınların tabi olması gereken hukuku ortaya çıkarmalarının gerekliliğini yinelemiştir.¹⁰⁶

Enver Behnan’ın konuyla alakalı bir diğer yazısı ”Süs Kadını Aile Kadını” başlığıyla yayınlanmıştır. Toplumda iki farklı kadın tipinin bulunduğu dikkat çekerek bu kadınlardan bir tarafı oluşturan kısmın maddiyat ve süse düşkün, içtimai meselelerden uzak, sürekli moda ve giyimle ilgilenerek hiçbir cemiyette işlevi olmayan kadınlardan oluştuğunu, bir diğer kesimin ise aile kadını olduğunu, aile kurmak ve kurduğu yuvayı idare ederek topluma faydalı çocuklar yetiştirmekle meşgul olduğunu anlatmıştır. Türk ailesinin Türk kültürüne uygun davranması gerekliydi ve bu uğurda aile kadını mensubu olduğu milletin kültürel özelliklerini ailesine aşılmalıydı.¹⁰⁷

Enver Behnan kadınlıkla ilgili son karşılaştırma yazısını “Türk, Japon, Çin Kadını” başlığıyla kaleme almıştır. Yazısına göre; Her milletin kadını mensubu olduğu

¹⁰⁵ Nabi, “Kadına Hürmet”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 495-496.

¹⁰⁶ Enver Behnan, “Kasaba Kadını-Yörük Kadını”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 232-233.

¹⁰⁷ Enver Behnan, “Süs Kadını-Aile Kadını”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 310-312.

topluma göre özellikler göstermekteydi. Böylelikle her milletin kadınının yaşayış biçimi birbirinden farklıydı. Türk kadınına bakıldığı zaman, Türk toplumu İslamiyet’i benimsedikten sonra köhne gelenekleri yaşantısına sokarak Türk kadınının hayatının anlamını yitirmesine ve cahilleşmesine sebebiyet vermiştir. En garip adetlerden biri de tesettürdür. Çarşaf ve tesettür kadının erkeklerden kaçarak kendini farklı bir mahluk gibi hissetmesine, evde hapis hayatı yaşamasına neden olmuştur. Şimdiki Türk kadınına bakılacak olursa bir kısmı eski Türk kadını gibi ailesinin saadeti için çabalamakta, diğer bir kısmı ise süslenip gezmektedir.

Japon ve Çin kadınlarının hayatı ele alınacak olursa, onların büyük bir dini mertebede bulduklarını ve hatta nesillerinin perilerden geldiğine inanılmaktaydı. felsefe, şiir, edebiyat eğitimi Japon kadınlarının muhakkak uğraşması gereken konulardandı. Japon kadınları müzik ve şiirle severek uğraşırlardı. Oldukça serbest yaşayan Japon kadınları için çeyiz gibi adetlere takılmayıp evlilik törenini de sade bir şekilde gerçekleştirirdi. Evlendikten sonra ailesiyle meşgul olan Japon kadınları evinin kadını olur ve ömrünü evine ailesine adardı. Çin kadınları içinse hayattaki en önemli şey şan ve şerefe sahip olunmasıydı. Anneler bu sebepten dolayı olacak ki erkek çocuklarını bizzat kendileri yetiştirirdi. Kızların terbiyesi ise erkek çocuklar kadar önemli değildi ve onların eğitimi ile hizmetçi kadınlar ilgilenirdi. Hizmetçi kadınların en önemli vazifelerinden biri de kızların ayaklarının küçük kalmasını sağlamaktır. Tuhaf evlilik merasimi bulunan Çinliler kadınların hamileliğinde de değişik geleneklerini sürdürerek tiyatroya gidilmemesi gerektiği gibi hurafeleri devam ettirmişlerdi. Çinli kadınlarda evlilikten sonra ailesiyle meşgul olurdu.¹⁰⁸ Enver Behnan yazısında bu üç farklı toplumun kadınlarının aile hayatına önem vermelerini ortak özellik olarak bize sunmuştur.

Dergide vatan savunmasında kadınların da yer alması hususunu ele alarak kadınlıkla ilgili yazılar yazan yazarlardan biri de Aziz Hüdayi’dir. Derginin yirmi altıncı sayısında “Yarıncı Harb Bugünkü Vazife” başlığıyla ele aldığı yazıda Cihan harbinden bahsederek yıkıcı etkilerine değinmiştir. O günün şartlarına göre yapılan savaşlar hudut,

¹⁰⁸ Enver Behnan, “Türk-Çin-Japon Kadını”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 341-344.

siper ve ordu savaşları iken, gelecekte yaşanacak olan savaşların “milletler harbi” olacağını ve bebek, hasta, yaşlı, kadın demeden topyekun bir mücadeleden geçileceğini, insanlık, merhamet, medeniyet gibi kavramların ancak zaferden sonra hatırlanacağını anlatmıştır. Herhangi bir ultiatom olmadan aniden başlayacak olan yarının savaşları için kadınlarımızın da donanımlı olması gerekmektedir. Kadınlar yalnızca asker çamaşırı dikmek ve hastanelerde yaralılara çorba içirmekle vazifelenilmemektedir. Savaş bütün bir milleti kapsayınca vazifeler de vatanın her ferdi üzerinde bölüşürülecektir. Milli mücadele döneminde cephan taşıyan kadınlar görmüştü ki düşman yalnızca eli silah tutanlara saldırmıyor, öldürecek Türk arıyordu. Asıl zafer barış zamanında yapacaklarımızdı. Kadınların en önemli vazifesi Türk çocuklarına iyi bakarak onları iyi yetiştirmektir.¹⁰⁹

Derginin yirmi yedinci sayısında Mehmet Şevki'nin “Kadınlık ve Askerlik” başlıklı makalesini görmekteyiz. Makalenin içeriği şu şekildedir: her şeyden önce bir askerin iyi veya kötü olmasında ilk terbiyeyi veren annedir. Gazi Mustafa Kemal de annesinin mezarı başında ağlarken bütün ilhamlarını o aziz kadından aldığını söyleyerek askerliğin ve vatan müdafaasının bir kadın işi de olduğunu bizlere ispatlamıştır. Türk milleti başka ülkelere saldırı ve savaş açma fikri beslemiyor olsa da bir taarruza uğramayacağımızın teminatını kimse veremezdi. Böyle bir gün için hazır olmak gerekliydi. Artık savaşın boyutları değişmişti ve düşman uçakları havadan atacakları bomba ve zehirli gaz gibi silahlarla kadın, erkek, çocuk ayırt etmeksizin saldırabiliyorlardı. Kadınlarımız da artık savaşa hazırlıklı bir donanıma sahip olmalıydı. Kız okullarında erkek okullarında olduğu gibi konuyla alakalı bilgilendirmeler yapılmalıydı. Bizim memleketimiz gibi nüfusu az olan ülkelerde vatan savunmasında kadınlar da yer almalıydı.¹¹⁰

Türk Kadın Yolu yazarlarının Türk kadını hakkındaki düşünceleri ele alındığında, Türk kadınının eğitim, çalışma, Toplumsal yaşam gibi sahalarda aktif olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmışlardır. Türk kadını bunları yaparken annelik ve

¹⁰⁹ Aziz Hüdayi, “Yarınki Harb Bugünkü Vazife”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 416-418.

¹¹⁰ M. Şevki, “Kadınlık ve Askerlik”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 432-434.

zevcelik görevlerini de aksatmamalıydı. Türk kadını her şeyden evvel iyi bir anne olmalıydı. Çünkü gelecek nesilleri yetiştirecek olan Türk kadınıydı. Dergide Batı medeniyetinin etkisiyle süs ve moda peşinde koşan kadınlar eleştirilerek “milli kadın” sıfatı dahiline alınmamışlardır. Türk kadını eskiden olduğu gibi cahil değil, bilgili kültürlü ve donanımlıydı. Türk kadını için aile saadeti önemsenmeli, ailesine eşine ve çocuklarına karşı sorumlulukları yerine getiren kadınlar “milli kadın” olabilirdi. Ayrıca yeni Türk kadını artık baskılara, eşitsizliğe boyun eğmemeli, çarşaf arkasından dünyaya hasretle bakmamalıydı. Türk kadınlığının önündeki bütün engeller aşılmalı, İslam’la gelen köhne adetler terk edilmeliydi. İslam dininin kadınları erkek boyunduruğunda tuttuğu ve esir hayatı yaşattığı sık sık dergide vurgulanan konulardan biriydi.

Kadın Yolu dergisi, dönemin en feminist yazar kadrosuna sahipti. Nezihe Muhiddin gibi Türk feminizmine yön veren bir değer derginin kurucusu olması derginin feministliğini ispatlaması için yeterliydi. Dergi Türk kadını ve Türk erkeğine feminizm kavramını tanıtarak bu konuda bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Her sayıda dolaylı olarak feminizmin temellerine değinilmiş olsa da doğrudan feminizmle alakalı yazılar sınırlıdır.

Enver Behnan feminizmle alakalı yazılara yer veren önemli isimlerdendir. Derginin dördüncü sayısında “Demokraside Feminizm” başlığıyla yayınladığı makalesinde öncelikle demokrasinin ne olduğuna değinmiş ve bu idare şeklinde bütün yurttaşların eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre; Türkiye’de erkeklere verilen haklar kadınlara da verilmeliydi. Artık kadınların özgürlüğü önündeki bütün engeller kırılmıştı. Kadınlar okullara gidebiliyor, hayata atılabiliyorlardı. Zeka ve irade olarak da erkeklerden eksik yanı olmayan kadınlara eşit hak fırsatı tanınmalıydı. O döneme kadar köhne bir hayat süren, çocuğunun lâlâsı ve evinin hizmetçisi olarak görülen kadınlar, artık çocuğunun annesi, evin sahibesi konumuna yükselmişlerdir. Eşinin hukuku ne ise kadının da o olmalıdır. Kadınları esaret altında tutma çağı kapanmıştır. Artık okullarda eğitim alarak yetişen kadınlar için yarını görerek bugünden layık oldukları haklarını vermek gerekiyordu.

Enver Behnan kadın hakları ve kadın hukukunun ilk olarak Fransa’da millet meclisinde tanındığını da ele almıştır. Feminizmin bu şekilde ortaya çıktığını, o dönemden beri medeni memleketlerde Feministlerin cemiyetler kurarak mücadele

ettikleri bilgisini eklemiştir. Feminizmi ilk kabul edenler laik ve demokratik memleketlerdi. Feminizmin başlamasıyla kız mektepleri açıldı ve okullara gitmeye başlayan kadınlar böylece özgürlüğe ilk adımı atmış oldu. Enver Behnan'a göre Feminizm kadın ve erkeğin hukukunun ve görevlerinin birbiriyle eşit olmasıydı. Feministlerin düşünce temelinde üç unsurun olduğuna değinerek bunları ailevi hak, içtimai hak ve siyasi hak olarak sıralamıştır. Ailevi hak; eşlerin ev içinde eşit olması ve erkeğin kadını esir görmeyerek özgürlüğüne saygı duymasıydı. İçtimai hak, kadının çalışma hakkına sahip olarak dilediği zaman sosyal hayata katılması ve evde hapis hayatı sürdürmemesiydi. Siyasi hak ise; kadınların seçimlere katılarak mecliste yer alabilmesi hakkıydı. Enver Behnan makalesinin sonunda Nezihe Muhiddin'i kadın hakları mücadelesini yürüttüğünden dolayı tebrik etmiş üyesi olduğu Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerinin Türk kadını için faydalı olmasını temenni etmiştir.¹¹¹

Feminizmle ilgili bir başka makale Efzayiş Yusuf'a aittir. Derginin beşinci sayısında yayınlanan “Feminizm ve Feminizm Sahasında Bazı Ma'rûf Simalar” başlıklı makalesinde, Feminizm hareketinde önemli kadınları vatandaşı oldukları ülkelerin adı ile tanıtarak feminizm hareketine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Efzayiş Yusuf bir önceki yıl bir kadın konferansına katılması esnasında feminizm konusunda ün salmış kadınlarla tanıştığını anlatmıştır. Farklı meslek gruplarına sahip bu “büyük kadınlar” arasında kendini yabancı ve tuhaf hissettiğini, eli boş katıldığı bu konferanstan birçok faydalı bilgi ve tecrübelerle döndüğünü ifade etmiştir. Efzayiş Yusuf ilk olarak Flemenkli bir feminist kadını tanıtmıştır. Daha sonra sırasıyla Alman, İngiliz, Amerikalı, Fransız ve İtalyan feminist kadınların yaşamlarından kesitler sunmuştur. Bu kadınların feminizme bakış açılarıyla ilgili bilgi de vererek hangilerinin ılımlı hangilerinin aşırı bir feminist mücadele yürüttüğünü okuyucuya sunmuştur.¹¹²

Derginin on sekizinci sayısında Kemaleddin Şükrü'ye ait uzun bir makale dikkati çekmektedir. “Kadınlık Cereyanları Hangi Gayeyi Takip Etmelidir” ve “Ben Feminizmi Nasıl Anlarım” şeklinde alt alta attığı iki büyük başlıktan sonra kaleme

¹¹¹ Enver Behnan, “Demokraside Feminizm”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 140-142.

¹¹² Efzayiş Yusuf, “Feminizm ve Feminizm Sahasında Bazı Ma'ruf Simalar”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 169-172.

aldığı makalede, kadınların feminist harekette hangi amaca yönelmeleri gerektiğine ve feminizmin ne demek olduğuna değinmiştir. O, kadınların siyasi, iktisadi ve idari hayatta erkeklerle eşit hakları kabul ederek bu hakları içtimai ve umumi hayatta erkeklerden üstün olabilmek için bir araç olarak kullanmaları gerektiğini düşünmekteydi. Kadınların erkeklerle eşit siyasi hakları kazanabilme mücadelesinin sürekli gündemde olduğunu, bu konunun taraf ve aleyhtarlarının dayanaklarının bir geçerliliği olmadığını ve bu sebeple sadece bir cinsiyet savaşı yaşadıklarını ifade etmiştir. Feminizm fikrini benimseyen kadınların amaç ve isteklerini açıkça belirtmeyerek erkeklerle eşit haklara sahip olma söylemlerini garip bulan Şükrü'ye göre, kadınlar erkeklerle eşit değildi ve olamazdı. Böyle bir iddianın sahibi kadınlar en baştan kaybetmekteydi. Çünkü kadınların mevkisi eşitlikte değil üstünlükteydi.

Kemaleddin Şükrü erkeklerin kadını zevkleri için yaratılmış bir araç olarak gördüklerini, bir kadının erkek tarafından sevildiğinde bile bir esir olmaktan öteye gidemediğini anlatmıştır. Erkeklerle göre kadınlar, insanlığın başına gelen “püsküllü belaydı” toplum içinde yeri olmayan, ailenin hizmetkârı ve çocuk doğurma makinesiydi. Avrupa ve Amerika gibi memleketlerin bazı yerlerinde kadınlar siyasi haklarına kavuşmuş olmasına rağmen, medeniyet devresinde dahi ne istediklerini bilmemeleri sebebiyle susmaktaydılar. “Vahşet-i Medeniye” diye tabir ettiği devrin, kadınları aile hayatından kopararak yorucu iş hayatında “amele kadın” haline getirmişti. Kemaleddin Şükrü, böyle bir feminizmin kabul edilemeyeceğini, iş hayatında erkek patronların kadınların çalışma fırsatını kötüye kullandıklarını ele almıştır. Kadınların “*hüviyetini kaybetmiş mekanik bir alet*” şeklinde çalışması amaçlarına ulaşmış olduklarını göstermiyordu. Bu acınacak durumda olan kadınlar erkeklerle eşit olma gayesiyle kadınlığının aslını kaybetmekteydi. Kemaleddin Şükrü, kadınların erkeklerle eşit olma talebinden çok, erkeklerden daha fazla hukuki hakka sahip olma gayesiyle mücadele etmelerinin gerekliliğini vurgulayarak, kadınların hürmete layık olduğunu ifade etmiştir. Kadınların fizyolojik farklarının da dikkate alınarak doğum, hamilelik ve sonrası dönemlerinin düşünülerek istisna hakların da gündeme getirilmesinin elzem olduğunu vurgulamıştır. Erkeklerle eşit yaşam uğruna medeni memleketlerde kadınlar daha fazla güçlkle karşılaşmakta ve özünden uzaklaşmaktaydı.

Kemaleddin Şükrü'ye göre, Toplumsal hayatta ve çalışma hayatında erkeklerle eşit olmak isteyen kadınların unuttuğu bir husus vardı ki tabiatın kadını erkekten farklı

fizyolojik yapıda yaratmasıydı. Ancak bu fark kadınların değerinin azalmasını değil, daha çok yüceltilmesini sağlamalıydı. Bu görüşün zıddını takip edenler kadını erkekleştirme hareketine hizmet etmiş olurlardı. Kadınlar fikri, eğitim, hukuk ve iktisadi konularda eşit olmalı ancak çalışma hayatında fizyolojik farklılıklardan dolayı daha fazla hakka sahip olmalıydı.¹¹³

Derginin son sayısında, yani Nezihe Muhiddin'in ve Türk Kadınlar Birliği'nin sorunlar yaşadığı döneme denk gelen esnada, Türk Kadın Birliği'nin hukuk encümeni olan Hadice Ahmed, kadınlara engel olmaya çalışanlara yönelik bir yazı kaleme almıştır. Derginin otuzuncu sayısında “Kadın Aleyhdarlarına Açık Mektup” başlığıyla bazı çevrelerin kadınları hâlâ ne sebeple eşit olarak görmek istemediklerini ve Türk kadınının hakkını tanımak istememelerini anlayamadığını, Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerinin takdir edilmesi gerekirken neden yerilerek saldırıldığını merak ettiğini dile getirmiştir. Türk kadınının ne pahasına olursa olsun haklarını en kısa zamanda kazanacağına emin olduğunu, kadını zayıf, iradesiz olarak niteleyenlerin zincirlerini kıran Türk kadınının tüm varlığıyla karşılarında görünce ne vaziyette olacaklarını düşündüğünü ifade etmiştir. Türk kadını hücumdan korkmadan ilerlemeliydi. Artık “pazu kuvveti” eskide kalmıştı. Milli Mücadelede cesaret irade ve fedakârlığını ispatlayan Türk kadını, fikir sahasında da erkeklerle meydandaydı.¹¹⁴

Türk Kadın Yolu yazarlarının makaleleri ve yazıları ele alındığında, Türk kadınının mevcut konumundan rahatsızlık duydukları kolaylıkla anlaşılmaktadır. Yüzyıllarca toplumdaki soyutlanmış şekilde yaşayan Türk kadını, Milli Mücadele ile sahaya çıkarak erkeklerin yarattığı boşluğu doldurmuştu. Çağın gereklerine uyum sağlamak açısından da artık kadınlar evlerine, kafeslerine dönemezlerdi. Kadınlar annelik ve zevcelik görevlerini aksatmadan fikri, siyasi ve içtimai hayata dâhil olmalıydılar. Bunları yaparken Türk gelenek görenek ve kültürünü yaşatmalıydılar. Dergi yazarları ayrıca kadınların ölçülü feminizmi benimseyerek annelik vazifesinin feminizm uğruna aksatılmamasının gerektiğini ifade etmiştir.

¹¹³ Kemaleddin Şükrü, “Kadınlık Cereyanı Hangi Gayeyi Takip Etmeli?”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 290-294.

¹¹⁴ Hadice Ahmed, “Kadın Aleyhdarlarına Açık Mektup”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 500-501.

Türkiye’de birçok devrim yapılmasına rağmen siyasi hakların kadınlardan esirgenmesi ve kadınların da bu tutum karşısında susmalarının beklenmesi tuhaf bir vakadır. Bu durumun gerçekliği Nezihe Muhiddin’in Türk Kadın Birliği’nden uzaklaştırılmasıyla doğrulanmıştır. Dergi de zaten otuzuncu sayıdan sonra yayın hayatına son vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KADINININ ÇAĞDAŞLAŞMASINDA KADIN YOLU

3.1. TÜRK KADIN HAREKETİ

İnsanlığın yerleşik yaşama geçmesi, tarımla uğraşmaya başlaması ve özel mülkiyetin gündeme gelmesi ile kadın, günümüze kadar devam eden ilk mağlubiyetini almıştır. Ataerkil sistemin içine hapsolan kadının erkek soyunu doğurması, bedeninin kontrol edilmesi için yeterli bir gerekçeydi. Bundan sonra kadınlık kavramı erkekler tarafından tanımlanacak, kadının kontrolünün sağlanması ve erkek egemenliğinde tutulabilmesi için de dinler kullanılacaktı. Erkeklerin egemenlik sahasını genişleten ve meşrulaştıran dinler en etkili silah olarak kalacaktı.¹¹⁵ Öyle ki kadınlar özgürlük mücadelelerinde karşılarına çıkan en büyük engel olarak sürekli din olgusunu göreceklerdi.¹¹⁶ İster Hristiyan, İster Müslüman isterse Yahudi olsun sonuç değişmeyecekti.

Dinlerin kadınlara karşı bir baskı aracı olarak kullanılması hemen her toplumda görülmüş, bütün dünya kadınları bu evreden geçmiştir. Türk kadını için de durum değişmemiştir. Türk tarihinde özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların kontrolünde çok geniş bir yer işgal etmiştir. Batılı kadınların ezilmesinde de karşımıza kilisenin etkisi ve baskısı çıkmaktadır. Bunun dışında edebi hatta felsefik düşüncelerde bile kadın düşmanlığı kendini göstermiştir. Şöyle ki Rousseau kadınların ve erkeklerin eşit olmamasını ve kadınların bir güce bağımlı olmasını doğanın gereği olarak açıklamıştır. Rousseau bu düşünceler içerisindeyken Batı'da kadının kurtuluşuna vesile olacak hareketler filizlenmekteydi. Batı filozofları yürütecekleri mücadele ile kadın devriminin temelini oluşturacaklardı.

Batı'daki ünlü düşünürlerden olan Voltaire kız çocuklarının evlendirilmesinde kararın babada olmasını eleştirmiş, evlilik kararını evlenecek olan kişinin alması gerektiğini ve boşanmanın da yasal olması gerektiğini savunmuştur. Buna benzer birçok kısıtlama gündeme gelmekteydi ancak kafaları en çok meşgul eden kadının eğitimi meselesiydi. Eğitim meselesi ile beraber siyasi haklar ve kadının toplumdaki rolü de tartışılıyordu ancak Montesquieu ve Condorcet gibi isimler bu tartışmaların ötesine

¹¹⁵ Ahmet Yılmaz, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi", *ÇTTAD* C.20, S.21 (2010): 192.

¹¹⁶ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsü Üzerine Bir Yaklaşım*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1995), 18.

geçerek cinslerin eşitliğini savunmuşlardır.¹¹⁷ Batı kadınının özgürlük yolunda emin adımlarla yürümesini sağlayacak olan hareketlenmeler Osmanlı İmparatorluğundaki kadınların da hayatının değişmesinde ve özgürleşmelerinde etkili olacaktır.

Kadınların hak arayışının tarihi çok öncelere dayansa da Fransız İhtilali kadın hakları açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Batılı kadınlar Fransız İhtilali'nden sonra kitlesel olarak toplum tarafından dayatılan cinsiyetçi rollerden kurtulmaya çalışacaklardı. Kadın Hareketinin temeli bu mücadele ile atılmış, kısa sürede farklı toplumlara yayılmıştır ve Osmanlı toplumuna da taşınmıştır.

Osmanlı kadını gerek toplum gerekse yöneticiler tarafından baskılanarak dar bir hayat sahasına hapsedilmişti. Bu kısıtlamalar eğitim, aile hayatı, çalışma hayatı, hukuki haklar gibi birçok alanda kadının yok sayılmasına sebep olmuştu. Osmanlı kadın hareketinin temelini bu kısıtlamalar oluşturacaktı.¹¹⁸ Kadın hareketi birçok toplumda modernleşmenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlıdaki aydınların zorlamasıyla her alana yayılmak istenen modernleşme hareketi kadın haklarından önce askerlik ve devlet işleri gibi alanlarda uygulanmaya çalışılmıştır. Modernleşme her alanda gelişim demektir bu tanıma uymak için modern bir kadın kimliği de oluşturulmalıydı. Ancak Türk modernleşmesi batı modernleşmesinden oldukça farklıydı. Bu farklılık özgür ve modern bir kadın kimliği yaratmak yerine, geleneksellikten sıyrılamamış, İslami kurallara uyan, ataerkil düzene en az hasarı verecek bir kadın modeli tasarlanmıştır. Bunun sebebi Türk Modernleşmesinin tabandan tavana değil tavandan tabana doğru zorlamayla yayılmasıydı. Osmanlı aydınları batılılaşma, modernleşme, geleneksellik ve İslam hukuku kıstasında sıkışıp kalmışlardı. Ne tam doğulu ne de tam batılı olabiliyorlardı. Bu arada kalmışlık Türk modernleşmesini özgün kılmıştır.¹¹⁹

Türk kadın hareketini doğru bir şekilde ele alabilmek için dünyadaki kadın hareketlerinin tarihçesini iyi incelemek gerekir. 20. yy'dan sonra feminizm terimiyle

¹¹⁷ Bernard Caporal, "Kemalizmde ve Kemalizm sonrasında Türk Kadını (1919-1970)" *Cumhuriyet Gazetesi Yenigün Haber Ajansı*. (1999): 20-23.

¹¹⁸ Berna Yürüt, "Tanzimat sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi Özel Sayısı Kadın ve Hukuk*, Yıl: 30, (2017): 365.

¹¹⁹ Çakmak, Banu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu". *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi* (2011): 45-47.

anılacak olan kadın hareketleri bu isimle bilimsellik kazanacak ve akademik olarak incelenecekti.

Dünya kadın hareketi, toplumların geleneksellikten uzaklaşarak bireyselleşmeye çalıştığı, ekonomik, hukuk ve siyasal alanda değişimlerin baş gösterdiği 18. ve 19. yy arasında kendini gösterme imkânı bulmuştur. Kadın hareketini başlatan en önemli etken kadınların cinsiyetleri açısından her alanda dezavantajlı sayılarak dışlanıp baskılanmaları olmuştur. Rönesans ve Reformun temelini oluşturduğu modernleşme adımları, Fransız İhtilali ile kadın hareketini açığa çıkaran ve aydınlanmayı sağlayan en önemli unsur olarak kabul edilir. İlk kadın hareketleri Fransız devrimiyle başlamış ancak 19. yüzyıla dek pek ilgi görmemiştir. Zaten Fransız İhtilali doğrudan kadınlara yönelik cinsiyet ayrımını kaldıracak ve kadınları erkeklerle eşit haklara sahip bireyler olarak kabul edecek herhangi bir içeriği barındırmayarak bir fayda sağlamamış, fayda sağlamamasından ötürü kadınların kitleler halinde hareket etmesi Fransız devrimini bu açıdan önemli kılmıştır. 1850’li yıllara gelindiğinde kadınlar örgütlü olarak hareket etmeye başlamış ve yürüyüşler düzenleyerek seslerini duyurmaya yönelik adımlar atmışlardır. Eşitlik isteklerini dile getiren kadınların yaşadığı bu süreç “İlk Dalga Feminizm” olarak kabul edilir. Yeni Zelanda’da 1893 yılında kadınlara seçme hakkı verilmesi ile bu süreç sonlanmıştır. 1920’lere doğru ABD ve İngiltere’de de kadınlara seçme hakkı verilmesi Kadın Hareketlerinin yok denecek kadar azalmasına sebep olmuş ve süreç sonlanmıştır. Seçme hakkı ile kamusal alanda erkeklerle eşit olduğunu düşünen kadınlar, çok kısa bir süre sonra durumun öyle olmadığına farkına varacaklardı. 1960’lara doğru ikinci dalga feminizm ile feminist hareketler kadın sorununun çözülmediğini daha devrimci bir dille gündeme getirmişlerdir. İkinci dalga feministler her alanda eşitliği savunmuş, ataerkillikten tamamen kurtulmuş bir toplumla cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir.

Ataerkillik erkeklerin kadınlar üzerinde güç kullanmalarını ifade eden bir terimdir. Aile içinde baskın olan erkeklerin, bu baskınlığını aile dışına, eğitim, siyasi, iş alanı gibi kamusal alana da taşımışlardır. Böylece erkekler her alanda kadınlar üzerinde tahakküm kurmuşlardır. Toplumun yarısını oluşturan kadınlar her alanda kısıtlanmıştır. Feminist oluşumlar bu durumun ortadan kalkması için mücadele etmiş, bunun dışında biyolojik olarak cinsler arasında keskin bir uçurum olduğunu reddetmişlerdir. Muhafazakâr düşünceye göre kadınlar fiziksel özellikleri gereği güçsüz olarak kabul

edilmektedir. Doğurganlık özelliği de hesaba katılarak kamusal alandan uzaklaştırılıp eve itilerek özel hayata hapsedilen kadınların, kendilerine biçilen iyi eş ve anne rolü arkasına saklanan köleliklerini bitirerek özgürlüklerine kavuşmaları ve her alanda erkeklerle eşit bir yaşam sürmeleri için feminist mücadele günümüze değin sürmektedir.

Kadın hareketleri yukarıda anlatıldığı üzere, kadınlara toplum tarafından, eril bir zihniyetle biçilen rollere baskılara karşı ortaya çıkmıştır. Her alanda erkekler tarafından yönlendirilerek, erkek zihninde kendilerine biçilen hayatı yaşayan kadınlar yaşantılarının değişmesi için başkaldırmışlardır. Dünyada kadın hareketleri tesadüfen değil bilinçli bir şekilde uygun zaman gözeterek, toplumların eşitlik, insan hakları gibi terimleri hayatına sokarak uygulamaya başladığı bir dönemde ortaya çıkmıştır.

Kadın hareketinin çıkış noktası olarak kabul edilen Fransız İhtilali, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nin yayınlanmasını sağlamıştır. Fransız Devrimi’ne destek veren kadınlar, bildirin kendileri için bir avantaj barındırmadığını ve dolayısıyla bildiride kendilerine yer verilmediğinin farkına vararak ilk defa örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan ve kısa sürede bütün dünyaya yayılan kitlesel kadın hareketleri Osmanlı Toplumunda da kendini gösterecekti.¹²⁰ Zaten Osmanlı’nın feminist hareketten etkilenmemesi mümkün değildi. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu bir çöküşe doğru sürüklendiğinin farkına varmış, batının sağladığı dönüşümü model alarak bu süreci geciktirmeye çalışmıştır. Modernleşme sürecini yaşayan Osmanlı, modernleşmenin gereği olarak kadın hareketlerine göz yummak zorunda kalmıştı.

3.2. CUMHURİYET ÖNCESİ KADIN HAREKETİ

Kadın Hareketinin şiddeti her toplumda kadınlara koyulan yasaklara ve engellemelerin boyutuna göre değişim göstermiştir. Her ülkede her sınıftan kadın hak arayışı için ortak mücadele yürütecek ve ülkelerindeki imkânlarla göre ezilmişliklerini, kaderlerini isyan ederek değiştireceklerdi.¹²¹

¹²⁰ Atıl Cem Çiçek, Selçuk Aydın, Bülent Yağcı, “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *KAÜ İİBF Dergisi*, C. 6 S. 9 (2015): 274-279.

¹²¹ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), 54.

Türk kadın hareketi Osmanlı imparatorluğu döneminde 19. yüzyılda baş göstermiştir. 19. yüzyılda her alanda bir değişimin içine giren Osmanlı devleti laik ve özgür bir sürece doğru adım atarak, toplumsal yapıyı da etkileyecek olan ve modernleşme ile kadınların özgürleşme hareketine can verecek olan bir dönüşüm yaşamıştır.

Türk kadın hareketi üç evrede incelenebilir. İlk evre Osmanlı ve Cumhuriyet dönemini kapsayan evredir ve birinci dalga feminizmden etkilenmiştir. İkinci evre durgunluk dönemi olan ve 1975'lere kadar devam eden dönemdir. Üçüncü evre ise ikinci dalga feminizmin etkilediği 1980 ve sonrası dönemdir.¹²²

Tarih olarak çalışma konumuzu kapsayan ve Türk kadın hareketinin birinci evresi olan 1869-1935 yılları arası dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile Cumhuriyet rejiminin kurulması arasındaki döneme denk gelir. Türk kadını bu dönemde hem siyasi hem de toplumsal bir dönüşümle karşılaşmış, Osmanlı'nın çöküşü engellemek için yaptığı yeniliklerden faydalanmak için harekete geçmiştir. Sonrasında Cumhuriyet'in ilanı ile birçok devrim yapılmış, kadınların payına düşen haklar da toplum yararı gözetilerek esirgenmeden verilmiştir. Devlet nezdinde erkeklerle her yönden eşit olduğunu zanneden kadın, durağan döneme doğru sürüklenmiştir. Osmanlı dönemi kadın hareketine dönecek olursak kadın dergilerinin, dönemin şartlarına göre büyük bir sorumluluğu üstlendiğini görürüz. Kadın hareketinin karakteristik özelliğiyle ilgili günümüze ulaşan her bilginin önceki yolunun kadın dergilerinden geçtiği şüphesizdir. Dünya kadın hareketinin etkileri Osmanlı'da görülmeye başladıktan sonra hangi etnik sınıftan olursa olsun Osmanlı kadınları tek çatı altında toplanacaktı.

Osmanlı devleti fethettiği yerlerdeki kadınları ülkesine getirerek haremine katan, kadını evliliğe, örtünmeye, sürekli üremeye ve çocuk bakmaya zorlayan bir mantâliteyle yüzyıllar geçirmiştir. Kadınların neyi ne şekilde giyeceğine, hangi saatte hangi sokaklardan geçebileceğine, hangi dükkânlardan ne alıp ne alamayacağına kadar karar verme hakkını elinde bulunduran ve bu doğrultuda kanunlar düzenleyerek fermanlar çıkaran bir sisteme sahipti. Devletin erk baskısını her anlamda üzerinde hisseden Osmanlı kadınları Tanzimat ve Meşrutiyetle çözülmeye başlamıştır. Dernekler

¹²² Şirin Tekeli, "80'lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi", *Birikim Dergisi*, S. 3, (1989): 34.

kurarak örgütlü bir mücadele tertiplemeye çalışan kadınlar dergiler çıkarmış, kadınların kadın sorununu önemsemelerini sağlamışlardır. Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi arasında kırka yakın kadın dergisinin çıkarılması kadınların bu işi oldukça ciddiye aldığına göstergesidir. Bu rakam o dönem şartlarına göre azımsanacak bir rakam değildi ve tirajı üç bini geçen dergilerin varlığı bir kere daha mücadelenin ciddiyetini fark etmemizi sağlamaktadır.

İliklerine kadar baskılanarak yaşamını çocuk bakıp eve hizmet etmekle geçirmiş olan Osmanlı kadınları 1870'lere dayanan kadın hareketi ile bütün otoritelere karşı her alanda mücadele için kenetlenmişlerdir. 20. yy başlarına doğru yaklaşınca direnişin şiddeti ve hızı artmıştır. Özellikle Osmanlı'nın parçalanmaya başlamasıyla kendini savaşta bulan erkekler, gerek özel alanda gerekse kamusal alanda bütün yetkileri kadınlara devretmek zorunda kalmıştır. Kadınlar için krizi fırsata çevirmenin zamanı gelmişti. Aile içinde, iş hayatında, kamusal alanda özgüven ve özveriyle çalışarak büyük bir sorumluluk üstlenen Osmanlı kadınları savaşın bitmesiyle tekrar eve gönderilecekti. Ancak bu düşünce planlandığı gibi devam etmeyecekti. Bu tavırdan yola çıkarak kadınların modernleştirilmesi, üretime katılması, hak ve özgürlüklerine kavuşması yönünde fırsatlar verilmesinin tamamen devlet politikası olduğunu ve tamamen şekilci bir politikadan ibaret olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz. Öncelikli olarak devlet ve toplum menfaatiyle hareket edilmiş kadınların ne istediği sonuncu sıraya yerleşmiştir.¹²³

Osmanlı kadınları her ne kadar imparatorluğun imkân verdiği derecede faaliyet alanı bulmuşsa da zamanla kontrol kaybedilecekti. Kadınlar dergiler ve derneklerle amansız bir mücadeleye tutuşmuşlardır. Kendi konularını her alanda tartışan kadınlar kendilerini tanımlayacak ve erkeklerin tanımladığı kadın imajını kabul etmeyeceklerdi. Meşrutiyetle başlayan eşitlik havasının normal yaşantıda bir yansımasının olmadığını gören kadınlar bu çelişkiye karşı da savaşılması gerektiği kanaatine vardılar. Bu yöndeki bireysel isyanlar zamanla örgütlü bir hareketi doğuracaktı.

¹²³ Yeşim Ergün, (11.03.2012), "*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kısaca Türkiye Kadın Hareketi*", <https://www.cafrande.org/osmanlidan-cumhuriyete-kisaca-turkiye-kadin-hareketi-yesim-ergun/>, (28.11.2018)

Kadınlar yaşamın her alanında kendileri için yeni bir düzenleme istiyorlardı. Bu isteğin dile getirilmesinde ve elde edilmesinde kadın dergileri ve dernekleri araç olarak kullanılacaktı. Kadınlar kadın dergileri ve diğer basın araçlarıyla dünyanın dört bir yanında bulunan diğer kadınları tanıma fırsatı buldu. Diğer dünya kadınların yaşam biçimlerini ve hangi haklara sahip olduklarının farkına vardılar. Kadın dergileri okuyucularından gelen mektupları yayınlayarak onlara söz hakkı tanıdı ve kadınların ne istediklerini dile getirmelerine olanak sundu. Kendilerini ifade edebilen kadınlar yaşamın her alanında kadın hareketini başlattı. Hareketin başlaması için uygun zemini hazırlayarak örgütlenmeye hizmet eden kadın dergileri, misyonunu kadın dernekleriyle paylaşarak mücadeleyi büyüttü. Bundan sonra kadın dergileri ve dernekleri ortak mücadele yürütecekti. Hatta bazı dergiler kadın derneklerinin yayın organı olarak basın hayatına katılacaktı. Bu konudaki en somut örneklerden olan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti “Kadınlar Dünyası” adlı dergiyle ortak çalışma yürüterek kadınların hak istemlerini dile getirip hayata geçirmeye çalışmışlardır. Azim ve kararlılıkla adım adım hedefe yaklaşmaya çabalayan kadınlar bütün dünyadaki kadın hareketlerinden haberdardılar. Bu sebeptendir ki Türk Kadın Hareketi rasgele bir hareket değildir.

Kadın Hareketini kadın dergileri aracılığıyla dolaylı olarak başlatanlar otorite tarafından düşünceleri sebebiyle dışlanmış olan entelektüel erkekler olmuştur. Ancak zamanla kadınlar erkeklerin eşitlik ve özgürlük kavramlarını teoride bırakacağını anlamış, yasal haklar bir yana, çalışma hakkı bile tartışma konusu olmuştur. Aydın olarak nitelendirilse de erkekler ataerkilliğin ve İslam kurallarının egemen olduğu bir toplumda kadını, tekrar yorumlayıp tekrar tanımlamaya çalışıyordu. Ataerkil ve İslami kuralların dışına çıkmak zor olmalıydı. Bu doğrultuda kadına sınırlı haklar tanınması gerektiği kanaatine varıldı. Çünkü kadınlar birer eş ve anneydi. İyi eş ve iyi anne rolü tekrar kadınların üzerine yapııştırılarak eve dönmeleri gerektiği dile getirildi. Dönemin birçok kadın dergisi erkek yazarların bu tavrını eleştirerek bir an önce harekete geçilmesi gerektiğini eylemci bir ruhla dile getirmişlerdir.

Türk kadın hareketine sadece Türk ve Müslüman kadınlar katılmamış, Ermeni, Rum, Çerkez, Kürt kadınları gibi farklı etnik gruplara sahip kadınlar da ezilmişliğe karşı hareketi desteklemiştir. Kadın eğitimi, çalışma özgürlüğü ve kadının sosyal hayattaki konumu için öncelikli olarak faaliyet yürüten kadınlar, kendi etnik gruplarına ait

dernekler de kurmuşlardır. Kadınlar kurdukları bu derneklerle sosyal hayata katılım, aile içinde söz sahibi olma ve az önce de belirtildiği gibi kadın eğitimi konuları üzerinde durarak önce toplum içinde yer edinmeye çalışmışlardır. Kadınlar çok iyi biliyorlardı ki siyasal hak elde etmeden mücadelelerinde eksik kalacaklardı. Ancak siyasal hak kazanımlarını ve devlet nezdinde erkeklerle eşit konumda olmak için çabalamayı ertelemişlerdi. 1920'lere doğru bir kadın sorunu olduğunu topluma kabullendiren ve hemcinslerini mücadele için örgütleyen kadınlar siyasal haklarını da talep etmiş ve hatta bunun bir adım ötesine geçerek siyasete yön vermeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda “Kadınlar Halk Fırkası” kurulmuştur.

Osmanlı kadın hareketinde kadınlar sadece bireysel haklar değil, toplumun ve geleceğin kurtarılması için hak ve özgürlükler talep etmişlerdir. Şöyle ki; dergilerde annelik rolleri tartışılırken, bir toplumun bireylerinin kadınlar tarafından yetiştirildiğini vurgulamış, kadın eğitimi ele alınınca tekrar aynı sorun karşımıza çıkmıştır. Önce kadınlar eğitilmeli, hak ve özgürlükleri temin edilmeliydi ki bir toplum kalkınıp ilerleyebilsin.

Osmanlı kadın hareketi batıdaki kadın hareketleri ile kıyaslandığı zaman farklı şekilde biçimlendiğini açıkça belli etmektedir. Siyasallaşan kadın hareketinin bu biçimde şekillenmesinde İslam dini etkili olmuştur. Müslüman bir toplumda kadının konumunun değişmesi neredeyse bütün dinamiklerin yerinden oynaması demektir. Çünkü devlet, özel hayattan kamusal hayata kadar her alanda kadına sınırlamalar getirmeyi kendine hak görmüştür. Kadınlar ise İslam ile yönetilen ataerkil bir sistemden her alanda mücadeleye ve başkaldırıya soyunmuştu. Ancak her dönemde kadın hareketine etkide bulunarak dizginlemeye çalışan erk güce sahip devlet, bir noktada başarısız olarak kadınları engelleyememiştir. II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet dönemine kadar kadın hareketi İslami kurallar çerçevesinde yönlendirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına bakıldığında Ulus-Devlet bilinci ile hareket edilmiş ve kadın hareketi bunun etkisinde bırakılmaya çalışılmıştır. Kadınların talepleri devlet ve toplum yararı gözetilerek düzenlenmek istenmiştir. Bütün bunlara rağmen Türk kadın hareketi modernleşme veya ulusallaşma gibi projelerin etkisiyle yönlendirilmeye çalışılsa da her dönemde bağımsızlaşarak kabuğunu kırmıştır.

Osmanlı kadın hareketi, Türk kadını için bir dönüm noktasıdır. Kadın hakları ve kadın mücadelesi denilince beynimizde gelişen algı Cumhuriyet ve devrimler olsa da Osmanlı sistemine rağmen dönemin kadınları bu hareketin temelini oluşturmuştur. Atatürk muhafazakâr kesimin bütün itirazlarına rağmen kadınlara haklar tanımış ve bu hakları yasallaştırmıştır. Seçme seçilme, boşanma, miras, gibi hakların Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından yasallaştırılması, ne yazık ki Osmanlı döneminde kadınlar tarafından verilen mücadelenin unutulmasını kolaylaştırmıştır.¹²⁴

Türk kadın hareketi sadece Osmanlı toprakları ile sınırlı kalmamıştır. Türk dünyasında da paralel olarak kadın hareketleri görülmüştür. Çarlık Rusya'nın hükmü altında bulunan Türk Dünyasında kadın sorununu gündeme taşıyan Türk aydınları, o bölgedeki kadın hareketinin öncülüğünü yapmışlardır. 1800'lü yılların sonuna doğru İdil-Ural bölgesindeki Türkler arasında gündeme gelen kadın sorunu için öncelikle üzerinde durulması gereken atılması gereken konunun eğitim olması gerektiği kanısına varılmıştır.

Kadın eğitimi sorunu ile ortaya çıkan hareketlenmeler 1905'teki Rus ihtilali ile kısmi özgürlüklerle desteklenmiş, basın hareketleriyle de yayılma alanı bulmuştur. Bölgede örgütlenme olanağı bulan hareket, 1917 Bolşevik devrimi ile yeni bir boyut kazanmıştır.

Rusya'daki Türkler kadın sorununun çözümü için ilk olarak kadın eğitimine yönelmişlerdir. Troisk ve Kazan gibi yerlerde kız çocukları için medreseler kurulmuş, burada okuma yazma, ev ekonomisi, dikiş gibi konularda kızlar eğitim almışlardır. Eğitim alan Türk kızları tıpkı Osmanlıda olduğu gibi öncelikle öğretmenlik mesleğine yönelmiş ve başka kızları yetiştirmişlerdir. Zamanla bankacılık, memuriyet gibi farklı mesleklere yönelen kadınlar, her meslek grubunda yer almaya başlamışlardır. Bölgedeki kadın eğitimi meselesinde unutulmaması gereken bir isim vardı. O isim İsmail Bey Gaspıralı'dır. Eğitim için bölgede 360'a yakın okulun açılışına vesile olarak bu okulların yarısının kızlar için açılmasını sağlamıştır. Bir toplumun modernleşmesi yönündeki en büyük engelin kadınların eğitimsizliği olduğunu savunan Gaspıralı, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında eğitimin önemini her fırsatta vurgulamıştır. Bu

¹²⁴ Çakır, a.g.e, 405-413.

doğrultuda bölgedeki Müslümanlar arasında ilk süreli yayın olan “Tercüman”ı çıkarmıştır. Yazılarında kadın sorununu ve kadın eğitimini sık sık vurgulamıştır. 1884-1906 yılları arasında gerçekleşen aydınlanma hareketi Rusya tahakkümü altında bulunan Türk Kadını için bir dönüm noktası olmuştur. Türk kadını geri kalmış ve hurafelerle dolu bir hayattan çağdaş ve modern bir yaşama doğru adım atmıştır.

Rusya’daki Türk kadın örgütlenmesi, hayır cemiyetlerinin kurulması ve faaliyetleri ile gerçekleşmiştir. Eğitim alanına yönelen cemiyetler, yetenekli öğrencileri destekleyerek burs sağlamışlardır. Bunun dışında aydınlar tarafından yazılan birçok edebi eser bölgedeki Türk kadınının aydınlanmasına katkı sağlamıştır. Kazanlı Ayaz İshaki’nin “Üç Kadın İle Hayat” piyesi ile Kazanlı Sadri Maksudi’nin “Meişet” adlı romanında çok eşliliğin eleştirilmesi bu eserlere birer örnektir. Kadın hareketine kültürel bir temel sağlayan edebi eserler kadın sorununu her açıdan ele almıştır.

Gösterilen bu çabalar sonucunda Türk Dünyasında da kadınlar bilinçlendirilmiş ve bir kadın hareketi örgütlenmiştir. Bu mücadelede İsmail Bey Gaspıralı’nın önemli bir rolü olduğu tekrar vurgulanmalıdır. Kendisi kadın hareketi bağlamında 1906’da Âlem-i Nisvan adlı dergiyi Rusya topraklarında çıkararak Türk kadınının bilinçlenmesi, özgürleşmesi ve dolayısıyla toplumun kalkınması için büyük çabalar sarf etmiştir. Âlem-i Nisvan dergisi kadını ilgilendiren her konuya yer vermiş, ayrıca dünya genelinde kadın hareketleri ile ilgili bilgileri okuyucularıyla buluşturmuştur. Dönemin bölgesel şartları göz önünde bulundurularak yorum yapılırsa, bütün dünyadaki gelişmeleri takip etmenin ne kadar zor olduğu kolayca tahayyül edilebilir.¹²⁵

3.3. CUMHURİYET İLE KADIN HAREKETİ

Türk toplumu Cumhuriyet rejimi ile birlikte her alanda yeni düzenlemelerle karşılaşmış, çağdaşlaşmanın amaçlandığı batılı bir toplum oluşturma isteği bazı zorunlulukları ortaya çıkarmıştır. Her anlamda çağdaş bir toplum oluşabilmesi için kadın sorununa bir an önce odaklanılması gerekmektedir. Cumhuriyet’in yenilikçi kadroları özgür ve modern bir kadın modeli oluşturma konusunda çaba sarf ettikçe İslamiyet’in kadınlara vurduğu zincirler çabaları zorlaştırmıştı. Bu durumla da mücadele

¹²⁵ Cemile Kınacı, “Ütopyadan Gerçeğe: Kadınlar Ülkesi ve Arslan Kız’dan Âlem-i Nisvan’a Evrilen Türk Kadın Hareketi”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Gaspıralı Özel Sayı, (2014): 229-234.

edilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Çünkü İslam hukuku ve geleneği Osmanlı Devlet'inin temelini oluşturmaktaydı ve yapılan yenilikler de bu temelin değiştirilmesini zorunlu kılıyordu.

Mustafa Kemal Atatürk tam anlamıyla bir modernleşmeden bahsedilebilmesi için kadın erkek eşitliğinin sağlanması gerektiğini birçok defa şiddetle dile getirmiştir. Laik bir toplumun oluşabilmesi için bütün yurttaşların yasalar önünde eşit olması gerekiyordu. Ancak Cumhuriyet öncesi Türk toplumunda öyle bir şey söz konusu değildi. Kadınlar ve erkekler dini kurallara dayalı düzenlemelerle, miras, eğitim, çalışma hayatı ve hemen hemen her konuda yasalar önünde cinsiyet farkından dolayı çifte standarda maruz kalıyorlardı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında elde edilen kazanımlara bakıldığı zaman kadınların ve erkeklerin yasalar önünde eşit hale gelmesi çağdaş bir toplum ve çağdaş bir yaşam için çok önemli bir adımdır. Yüzyıllardan beri erkeğin gölgesine hapsedilen kadınlar yeni yasalarla gün ışığıyla tanışacaklardı.

Toplum bazında kadınların statüsündeki değişimler yeni Türk devletinin üzerinde durması gereken konularından biri olarak ele alınmıştır. Hak ve özgürlükler konusunda kadınlar en az erkeklerin seviyesine ulaşmalıydı. Medeni kanunla beraber kadınlar da yurttaş olarak yasalar önünde hak ve özgürlükler bakımından eşit hale gelmiş olmasına rağmen modernleşme projesi kapsamında yürütülen kadın mücadelesi, kadınların kurumsal olarak modernleşmesine fayda sağlamıştır. Ev içinde, sosyal alanda ve buna benzer özel hayatta hala verilmesi gereken bir mücadele vardı.

Cumhuriyet denilince akıllara gelen ilk konu kadınlara verilen haklar olmuştur. Kadınlar artık temel hak ve özgürlükler açısından devlet güvencesinde olduğunun farkındaydı. Bu durum kadınların kendilerini tanımlamalarını, toplum içinde yeni roller ve sorumluluklar üstlenmelerini sağlamıştır. Seçme ve seçilme hakkını kazanan kadınlar siyasete girişme de siyasi hayatın biçimlenmesinde artık erkekler kadar önemliydiler.

Mustafa Kemal Atatürk birçok konuşmasında kadın-erkek eşitliğine vurgu yaparak Türk kadınının savaş dönemlerinde yaptığı fedakârlıkları çok sık dile getirmiştir. Atatürk muasır medeniyete ulaşmanın tek yolunun kadın ve erkeğin ortak çabasıyla eşitliğin savunulmasından geçtiğine inanmaktaydı. Medeni kanunun kabulü ile kadınların yaşamlarının önündeki engellerin tek tek kaldırılması sağlandı. Boşanma hakkı, tek eşlilik, eşit miras hakkı, kadınların evlilik yaşı ve buna benzer kadın

sorununu doğuran birçok probleme yasalarla çözüm bulundu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti için kadınların her alanda kalkınması çok önemliydi çünkü toplumu yetiştiren kadınlardı.¹²⁶

Cumhuriyet rejiminin kadına sunduğu haklar hayatidir. Osmanlı döneminde ev içine hapsedilen kadın Osmanlı'nın son dönemlerinde temeli atılan mücadelenin devamı olarak Cumhuriyet'le beraber ev içinden ve çocuk bakımından sıyrılarak analık vazifesini ihmal etmeden sosyal hayata, iş hayatına çekilmiştir. Eğitim alan kadınlar siyasi hayata da adım atmış ve meclise girebilmişlerdir. Ev içinden meclise uzanan yolda Cumhuriyet'in katkısı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimlerinin rolü oldukça büyüktür.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen tam bir kadın özgürlüğünden bahsetmek doğru olmaz. Verilen imkânlarla bütün kadınların ulaşması imkânsızdı. Kadına tanınan haklar genelde şehirlerde uygulanmıştır. Bunun dışında devlet nezdinde de kadın hareketi yönetilmeye çalışılan bir hareket olmuştur. Şöyle ki: Kadın hareketini yönetmek ve siyasi hayata katılım sağlamak amacıyla Nezihe Muhiddin'in kurmak istediği Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu engellenmeye çalışılmıştır. O dönem kurulacak olan Halk Fırkası'ndan dolayı Kadınlar Halk Fırkası Ankara tarafından onaylanmamış, hatta dönemin bazı siyasileri tarafından engellenme sonrasında tavsiyelere maruz kalarak bir cemiyet kurmaları yönünde yönlendirilmeye çalışılmışlardır. Sonraları bu tavsiyeye uyacak olan kadınlar "Türk Kadınlar Birliği"ni kuracaklardı.¹²⁷

Bu olaylardan anlaşılacağı üzere Cumhuriyet dönemi kadın hareketinde "Devlet Feminizminin" etkisi rahat bir şekilde hissedilmektedir. Devlet feminizmi: devletin koyduğu yasalarla Kadınların haklarının iyileştirilmesi için yapılan faaliyetleri tanımlamaya yarayan terimdir. Devlet Feminizminin bulunduğu bir ortamda bağımsız bir kadın hareketinden söz edilmesi de zordur. Çünkü devlet nezdinde hak mücadelesinde haklı çıktığını düşünen kadınlar geri çekilmeye başlar.

¹²⁶ Fatma Esin Tezesen, "Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Değişen Toplumsal Rolü", Yüksek Lisans Tezi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kütahya 2008, s.60-64.

¹²⁷ Zafer Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 51 (1988): 31.

Devlet feminizmi: devletin koyduğu yasalarla kadınların haklarının iyileştirmesi için yapılan faaliyetler için kullanılan terimdir. Erken Cumhuriyet döneminde kadınların kadın hareketine katkı sağlamak için yeterli donanıma, eğitime sahip olmaması devlet politikasıyla kadın hareketinin yönetilmesi yadırganmamalıdır. Ancak ilerleyen dönemlerde devletin çizdiği kadın imajına uymayan kadınları dışlayıcı politikaların ortaya çıkması ve kadın-erkek eşitliğine teoride ters düşecek durumlar yaşanması, devlet feminizminin başarısının eleştirilmesine neden olacaktır.

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde devlet tarafından yürütülen feminist politikalar kamusal alan dikkate alınarak uygulanmaktaydı. Ancak kamusal alandaki özgürlükler de devlet çıkarı gözetilerek bazı durumlarda sınırlandırılmaktaydı. Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluşunun onaylanmaması bu durumun en önemli örneğidir. Bunun dışında diğer bir önemli örnek Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluşunun onaylanmaması sebebiyle kadınlara verilen tavsiye sonrasında kurulan “Türk Kadınlar Birliği”nin Nazi rejimini eleştiren bir bildiri yayınlaması sonrası kapatılmasıdır. Devletin kadınlar ne düşünür ne ister demeden yani kadınları dikkate almadan bir feminist politika yürütmesi ironiktir. Bunun dışında sadece kamusal alana yönelip kadınların özel hayatında durumunun nasıl olduğunun ikinci plana atılması yine düşündürücüdür. Ancak Türk kadınının Osmanlı dönemindeki haklarının kısıtlılığı düşünüldüğü zaman Cumhuriyet’in getirilerinin ne kadar büyük olduğu özellikle M. Kemal Atatürk’ün ve Türk Kadınıni her fırsatta yücelterek Dünyadaki birçok toplumdaki önce özgürlüklerine kavuşturmaya çalışması üzerinde durulması gereken öncelikli bir konudur. Devletin feminist politikaları uygulamada yaptığı hatalara rağmen, devletin o dönemde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ve M. Kemal Atatürk’ün henüz 20. yüzyılın ilk çeyreğinde her fırsatta kadın hakları konusunda gösterdiği hassasiyet takdiri hak etmektedir.¹²⁸

Cumhuriyet Dönemi kadın hareketini kısaca özetlemek gerekirse: Osmanlıdan bu yana devam eden kadın hareketi yerine devlet feminizmi baskın olmuş, kadın hareketi bağımsızlık gösterememiştir. Halifeliğin ve şeriatın kaldırılmasıyla kadın

¹²⁸Aslı Gülbay, (2016). *Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet Feminizmi: Modernleşme Projesinin Piyonu Olarak Türk Kadını*, https://www.academia.edu/28517430/Erken_Cumhuriyet_D%C3%B6neminde_Devlet_Feminizmi_Modernle%C5%9Fme_Projesinin_Piyonu_Olarak_T%C3%BCrk_Kad%C4%B1n%C4%B1, (12.04.2019)

hareketleri daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Kadınları köleleştiren her türlü uygulamanın ve kuralın değişmesini sağlayan medeni kanunun kabulü ile de kadın hakları hareketi yasal olarak desteklenmiştir. Oy kullanmak, boşanma hakkına sahip olmak, eğitim örebilmek, mirastan eşit pay almak, özür olmak, siyasi haklara sahip olmak, çalışma hayatında yer almak günümüzde kulağa basit ve normal gelen haklar, kavramlar olabilir ancak o dönem için bir devrim olarak nitelendirilmektedir. Bütün bunların yasallaşması, Cumhuriyet ile mümkün olmuştur. Cumhuriyet dönemi, kadın aktivistleri yormayan bir dönem olmuştur. Kadınlar bütün haklarının verildiğini düşünerek bir süre pasif kalacaktı.¹²⁹

3.4. TÜRK KADIN YOLU DERGİSİNİN KADIN HAREKETİNE ETKİSİ

Cumhuriyet'in ilanı Türk kadını için önemli bir hadisedir. Cumhuriyet'le beraber her alanda yapılan devrimler kadının konumunu da etkilemiş, Kadınlar bundan sonra daha gür bir sesle isteklerini, haklarını talep etmişlerdir. Kadın Yolu dergisinde kadınların hak arayışı oldukça geniş bir yer kaplamıştır. Her sayıda kadın hakları, kadın özgürlüğü ve feminizm temalı birçok yazı yayınlanmıştır. Dergi zaten amacının ülke menfaatinin gözeterek kadın haklarını savunmak ve kadınları özgürlüğe kavuşturmak olduğunu ilk sayısının ilk yazısında dile getirmiş ve amacını açıklamıştır. “kadın yolunun şiarı” adlı okuma parçasında seçme seçilme hakkının elde edilmesinin gerekliliğinin üzerinde durularak şöyle denmiştir.

“... Kadın Yolu, Türk kadını memleket menfaatinin kendisini davet ettiği mefkurevi hedefe isal edecek bir şehrah olacak ve bu yolun yine kadın elleriyle açılması bunun kıymetini tebellür ettirecektir”¹³⁰.

diyerek Cumhuriyet'in ve toplum menfaatinin gözetilerek hareket edileceğini ilk cümleden bildirmiştir.

Kadın Yolu dergisinde kadın hareketinin kadınlar tarafından benimsenerek anlaşılabilmesi için dergi, “Dünya Kadın Postası” adlı bir yazı dizisi yayınlamıştır. Bu

¹²⁹ Müzeyyen Güler, (2011) Atatürk'ün Kadın Devrimi ve 80 Yıl Sonrası, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15.09.2007 Ankara / Türkiye, Bildiriler Kitabı, 305-316.

¹³⁰ Nezihe Muhittin, “Kadın Yolu'nun Şiarı”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 64.

yazı dizisinin ilk parçasında kadın hareketinin tarihçesine yer verilerek kadının siyasi hayata katılımı değerlendirilmiştir.

“Dünya Kadın Postası” yazı dizisinin ilk bölümünde dikkati çeken bir bilgi bulunmaktadır. Amerikan kadın tabiplerinden olan Miss Anne Janet’in Nezihe Muhiddin’e Kadın Yolu’nda sağlık ile ilgili konulara yer vermesinden dolayı tebriklerini sunmuştur. Ayrıca dergi, Miss Anne Janet’in fotoğrafını da yayınlamıştır. Dergi Miss Anne Janet’in dışında dünya kadınlarından birçok mektup almıştır. Aynı yazı dizisinde Beynelmilel Kadın Cemiyeti Juse Suffragii gazetesi başmuharriri tarafından gelen mektupta, Kadın Yolu dergisi ile Juss Suffragii dergilerinin değiş tokuşunun sağlanarak değişik makalelerin dergiler arasında transferlerle yayınlanmasının mümkün olabileceğini dile getirmiştir.¹³¹ Bu bilgi bizi Türk Kadın Yolu dergisinin dünya kadın hareketinin bir parçası olduğuna götürmektedir.

Türk Kadın Yolu dergisi kadın hareketini örgütleyici bir misyon üstlenerek demokrasi ve feminizm gibi kavramları sık sık ele alarak okuyucusunun bu kavramları benimsemesini sağlamaya çalışmıştır. Özellikle Enver Behnan bu kavramların ele alınmasında oldukça fazla gayret göstermiştir. Ayrıca Atatürk’ün devrimlerinin Türk kadını üzerindeki kurtarıcı rolü her sayıda vurgulanmıştır.

Dergide “Dünya Kadın Postası” yazı dizisi dünya kadın hareketinden gelişmeleri aktararak okuyucularını bilinçlendirmiştir. Birinci sayıda “Dünya Kadın Postası” başlığıyla kadın hareketinin tarihçesine değinilmiş, ikinci sayıda kadınların oy kullanma, seçme seçilme hakkını elde etmesinin gerekliliği anlatılmıştır.¹³² Dergide ilerledikçe kadın hareketi ve kadın haklarıyla ilgili yazıların “Dünya Kadın Postası” yazı dizisinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Derginin üçünü sayısında Dünya Kadın Postası tekrar kadınların seçme ve seçilme hakkını ele alarak Norveç, Büyük Britanya, Avustralya gibi ülkelerdeki kadınların oy haklarını hangi tarihlerde kazandığını ele alarak devamında Dünya çapında ilk mebus olan kadınları tanıtmıştır. Kadın Yolu dergisinde kadın hareketinin hukuki boyutları da ele alınmıştır. Şöyle ki;

¹³¹ Dünya Kadın Postası, “Kadın Hareketinin Tarihçesi”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 75-76.

¹³² Dünya Kadın Postası, “Bugün Kaç Memlekette Kaç Kadın Hakk-i siyasiyyesine Maliktir”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 105-106.

- İngiltere’de ilk defa kadın hukuku için çalışan kadın Dam Foset’tir. Dam unvanı kendisine Harb-ı Umumi’den sonra izafe edilmiştir.

denilmiş ve kadın hareketinin hukuksal çerçevede ele alınacağıın işareti verilmiştir.¹³³ Dergide kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerektiği sürekli yinelenmiş, bu sorunun hala çözülmemiş olmasına şu sözlerle serzenişte bulunulmuştur:

- *Vatanda her fert birbirine müsavi ve hukukça ayındır. Maalesef bugün yine müsavat yalnız erkek fertlerindir. (erkek) ve (dişi) diye iki nev insan telakkisi vicdanlarda yaşıyor. Erkekler hak, kadınlara sükut veriliyor. Halbuki bütün insaniyet bir nev-i mahluktur.*¹³⁴

görüldüğü gibi kadınlar kalemleriyle kadın hakları mücadelesini harlayarak yürütmüşlerdir. Eşitlik vurgusu en net şekliyle dile getirilmiştir.

Kadın Yolu dergisinin kadın hareketine olan etkisi incelendiği zaman dönemin diğer dergilerinden farklı bir dergi olduğu hemen anlaşılmaktadır. Kadın Yolu dergisi sadece söylem ve önerilerle kalmayıp faaliyet yürüterek kadın hareketini etkinleştirmeye çalışıyordu. Kadınların özgürce, kimsenin himayesinde kalmadan yaşantılarına devam edebilmeleri için önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Dünya Kadın Postası yazı dizisinde dördüncü sayıda: “İntihabata İştiraki Müteakip Türk Kadının Programı” başlığı ile o hafta görüşülen konulara yer verilmiştir. Alınan birkaç karar dikkati çekmektedir ki şöyle denmiştir:

- *“Fakir olduğu tebeyün eden genç zevc ve zevceye iş bulmak suretiyle himaye”*

- *“Mensucat fabrikalarında kadınların istihdamı”.*¹³⁵

Bu iki karar kadın hareketinin kadınların iş hayatında istihdamını önemseyerek çözüm üretilmeye çalışıldığını ifade etmektedir.

Kadın Yolu dergisi farklı ülkelerdeki kadın hareketleriyle ilgili gelişmeleri takip ederek konuyla ilgili haberlere yer vermiştir. Birçok konferans ve programı

¹³³ Dünya Kadın Postası, “Dinin Hak ve İyi Tanıtılmış Muhtelif memleketlerde Geçirdiği Safahat ve Tarih-iUmumiye Bir Nazar”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 120-121.

¹³⁴ Enver Behnan, “Demokraside Feminizm”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 141.

¹³⁵ Dünya Kadın Postası, “İntihabata İştiraki Müteakib Türk Kadınının Programı”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 151-152.

sayılarında yayınlayarak okuyucusuna dünyadaki kadın hareketlerini takip etme fırsatı sunmuştur. Dergi kadrosunun en önemli ismi olan Nezihe Muhiddin Hanımefendi'ye önemli isimlerden kongre ve programlarla ilgili mektuplar gelmiştir. Bunlardan bir tanesi derginin altıncı sayısında yayınlanmıştır. Madam Andre Riedel tarafından, Londra'dan dergiye gönderilen bir mektupta kadın hareketinin diğer ülkelerde bıraktığı izlenimi ve ne denli aktif bir hareket olduğunu anlamaktayız. Mektuptaki ifadeler ve övgüler dikkat çekmiştir. Şöyle ki:

- *Kadınlar artık sokaklarda dolaşmakta, tramvaylarda ezelden beri alışıklarmışçasına özgürce seyahat etmektedirler. Bir zamanlar bu durumun olabileceğini akıllarından bile geçiremeyen insanlar şimdi kadınların özgür hareketlerine kötü niyet ve kabalık temksizin saygıyla karşılamaktadırlar.*

Türk kadın hareketinin dünya kadınlarına nasıl yankılandığını bu cümlelerle anlayabiliyoruz. Dünya kadınları bu değişimin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili de bilgi sahibiydi. Aynı mektupta Madam Andre Riedel ilk paragrafta şöyle yazmıştır:

Cumhuriyet'in oluşumu ile ortaya çıkan yeni bir güç olmasa Konstantinapolis'teki kadınlardan haberimiz olmuyordu. Cumhuriyet ve hür düşünce sayesinde Türk kadın hareketinin önüne kapılar açılmaktadır.¹³⁶

Mektupta 26 Mayıs 1926'da yapılacak olan dünya kadınlarının seçimlere katılma hakları konusunda yapılacak olan uluslararası kongreye Nezihe Muhiddin hanımefendinin de katılması için davette bulunmuşlardır.

Kadın Yolu dergisinin dünya kadın hareketinin öncü kadınlarından mektuplar alması, dünya kadınları tarafından övülerek desteklenmeleri derginin ne denli önemli işlere imza attığının göstergesidir. Aslında bu çalışmalar sadece derginin başarısı değil, özellikle Türk Kadın Birliği'nin de başarısıdır. Dergi kadın hareketini desteklediği gibi kadınların sosyal hayata katılımını sağlamak için de girişimlerde bulunmuşlardır.

Kadın Yolu dergisi sadece mektuplara değil kadın okuyucularından gelen yazıları da yayınlayarak kadınların özgüvenlerini pekiştirmelerinde etkili olmuştur. Daha önce erkek imzasıyla yazan kadınlar artık kendi imzalarını kullanabiliyordu ve kadın yolu okuyucusuna bu fırsatı tanımıştı. Her yönüyle değerlendirildiği zaman dergi tam bir geçiş dönemi dergisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan kadınları

¹³⁶ A.g.e., 205-206.

örgütleyerek kadın hareketini desteklemeye çalışıyor bir yandan iyi eş ve iyi bir anne nasıl olunur sorusunu yazılarıyla cevaplanmaya çalışıyor bir yandan da kadın hakları kazanımını elde etmeye çalışıyor, seçme seçilme hakkını sürekli vurgulayarak modern dünyada iki cinsin devlet nezdinde eşit olmasıyla modern bir hayat sürülebileceğini vurguluyordu.

Kadın Yolu dergisinin Türk kadın hareketi bağlamında ele alındığında büyük bir öneme sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Hem Nezihe Muhiddin gibi bir ismin dergide etkili olması ve derginin tarzını yansıtmaması hem de dördüncü sayıdan itibaren Türk Kadınlar Birliği'nin yayın organı olmasıyla kadın hareketinin temsilinde güçlü bir duruş sergilemiştir. Dönemin cinsiyetçi beyinlerine karşı kadın hareketinin ideolojik kısmının yürütülmesinde ve kadınların bilinçlendirilerek harekete geçirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

3.5. TÜRK KADIN BİRLİĞİ'NİN YAYIN ORGANI OLARAK KADIN YOLU

Kadın Yolu dergisi, Türk Kadınlar Birliği'nin Kurucusu olan Nezihe Muhiddin hanımefendi tarafından kendi çaba ve maddi kaynaklarıyla çıkarılan bir dergidir. Nezihe Muhiddin yayınladığı derginin yazı işleri sorumlusu olarak görev almıştır. Türk Kadınlar Birliği "kadın hakları" mücadelesini duyurabilmek için Kadın Yolu dergisine ihtiyaç duymuştur. Dördüncü sayıyla Türk Kadın Birliği'nin yayın organı olduğunu açıklayarak adını Türk Kadın Yolu olarak değiştirmiştir. Türk Kadın Birliği böylelikle haklı mücadelesini kadınlara duyurabilme imkânı bulmuştur.

Kadın Yolu'nun yayına başladığı yıllarda otoriter bir siyasi düzen ülke siyasetine yön veriyordu. Cumhuriyet'in yeni kurulmuş olması ve devrimlerle yeni bir düzen oluşturma çabaları siyasi baskının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu zorlu sürece rağmen Türk Kadınlar Birliği'ndeki kadın hakları savunucuları hükümete taleplerini iletmekte ısrarcı olmuşlardır.

Türk Kadın Yolu dergisinde, Türk Kadınlar Birliği'nin aldığı kararlara, faaliyetlerine yer vermiştir. Dergi bu noktada büyük bir öneme sahiptir. O dönemde kadının toplumdaki konumundan, siyasi hak mücadelesine kadar kadın hareketini yürüten dernek Türk Kadın Birliği olmuştur. Böyle bir konumun yayın organı olarak faaliyet sürdürmek, Türk Kadın Yolu'na bir dergiden daha fazla misyon yüklemekteydi.

Dergi birçok sayıda “Kadın Birliği Havadisi” başlığı ile okuyucularını bilgilendirerek kadınları hak arayışı için örgütlenme çabasını duyurma imkânı bulmuştur¹³⁷.

Türk Kadın Yolu dergisi, Kadın Birliği Havadisi başlığıyla ilk olarak üçüncü sayıda okuyucusunun karşısına çıkmıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin aldığı kararları ve önemli faaliyetlerini okuyucuya aktarma gayesiyle hareket eden dergi 13 sayıda “Kadın Birliği Havadisleri” yazı dizisine yer vermiştir. Derneğin düzenlediği balo, müsamere gibi etkinliklerinin de duyurulması dergi aracılığıyla mümkün olmuş, bunun yanında üstlendiği sosyal sorumlulukları ve her türlü yardım kampanyasını her çeşit faaliyeti dergiyle aktarmıştır. Şöyle ki;

- *Fakir ve yetimleri terfih maksadıyla Kadın Birliği tarafından tesis edilen dikiş ve beyaz işler atölyesinin resm-i küşadı, birlik merkezinde birçok samimi ve muhterem zevatın huzurlarıyla icra edilmiş ve bir çay ziyafeti verilmiştir.*¹³⁸ denmiştir. Buradan anlaşılacağı gibi Türk Kadın Birliği ihtiyaç sahibi kadınların iş hayatına atılmaları için girişimlerde bulunmuş, faaliyetler oluşturmuşlardır. Türk Kadın Yolu dergisi de yayın organı olarak Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerinin duyurulmasında büyük bir rol oynamıştır.

3.5.1. Nezihe Muhiddin

Nezihe Muhiddin, 1909 yılında öğretmen olarak iş hayatına atıldı. Bilgisi ve iş hevesi kısa sürede tanınmasına yardımcı oldu. Kadınlar için önemli bir rol model haline gelmesi ise varoluş mücadelesinde cesurca hareket etmesi sayesinde olmuştur. Dönemin şartlarına göre, yürüttüğü mücadele kadınların kendisine hayranlık beslemesi için yeterli bir sebeptir.

Nezihe Muhiddin batılı kadın hakları savunucularının da takip ettiği bir isimdi. Fatma Aliye, Halide Edip gibi isimlerin de anıldığı “Büyük Kadınlar” kuşağının son üyesiydi. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılarak yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin

¹³⁷ Dişbudak, Müge, “Türk Kadınlar Birliği” Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir, 2008, s.14-17.

¹³⁸ Türk Kadın Birliği Havadisi, “no. 20”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 329.

kurulduğu geçiş sürecinde Ne yazık ki popülerliğini kaybeden baskılarla köşesine çekilmeye mecbur edilen bir isim olmuştur.

Nezihe Muhiddin açık görüşlülüğünü, zekâsını gittiği mahalle mektebini ilk günden eleştirmekle belli etmiş, evde özel ders olarak eğitimini tamamlamıştır. Almanca ve Fransızca öğrenden Nezihe Muhiddin Hukuk ve Edebiyat gibi alanlarda kendini oldukça geliştirmiştir. Nezihe Muhiddin'in kişilik ve kadınlık bilincinin oluşmasında annesi Zehra Hanım ve annesinin dayızadesi Nakiye Hanım etkili olmuştur. Zaten edebiyat sevdasında Nakiye Hanımın payı oldukça büyüktü. Yıllar sonra Nakiye Hanım'ı "İlk Mürebbim" olarak anmıştır.

Nezihe Muhiddin'in çocukluk yılları İstibdad dönemine denk gelmekteydi. O yıllarda Nakiye Hanım da genç bir kadındı. Nezihe Muhiddin o yılları anarken Nakiye Hanımı "İstibdada karşı nefret duyan" biri olarak tanımlamıştı. Nezihe Muhiddin'in destekçileri sadece annesi Zehra Hanım ve Nakiye Hanım'dan ibaret değildi. Babası Muhiddin Bey, Nezihe Muhiddin'in okumasında ve Nezihe Muhiddin olmasında büyük bir paya sahiptir. Savcı ve ceza hâkimi olan Muhiddin Bey, kızının okulda aldığı eğitimi yetersiz bularak evde özel derslerle eğitimini tamamlaması için büyük çabalar harcamıştır. Bu çabalar meyvesini çabuk vermiş ve Nezihe Muhiddin yirmili yaşlarında Fen öğretmenliğine atanmıştır. Aynı zamanda İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebinin müdürlüğüne de atanmıştır. Öğretmenlik yıllarında birçok gazete ve dergide dönemin toplumsal sorunları hakkında makaleler yazmıştır. Bunun dışında farklı okulların müdürlüğünü yapmış, ilkokul ve yabancı okulların müfettişliği görevinde de bulunmuştur.

Nezihe Muhiddin aydın ve edebiyat aşığı bir kadındı. Yetiştirdiği entelektüel ortamın etkileri bütün hayatını olumlu etkilemiş, feminist harekete yönelmesini sağlamıştır. Daha çocuk yaşta annesiyle katıldığı kadın dernekleri programlarında Fatma Aliye gibi isimlerle tanışma imkânı bulmuştur. Elbette ki bu gelişmelerin etkileri ve kadınlık bilincinin de önemli derecede yüksek olduğu varsayılırsa yazarlığa ve edebiyata yönelmesinin kaçınılmaz olması kolayca öngörülecek bir durumdur. Nezihe Muhiddin' in yirmiye yakın romanı, üç yüze yakın öyküsü, piyes ve senaryolarının olduğu bilinmektedir. Bu eserlerinin çoğunu, 1927 yılından sonra yani pasifize edildiği yıllarda kaleme almıştır.

Dönemin edebiyatçıları tarafından kendisinden övgüyle bahsedilen Nezihe Muhiddin, 1909-1930 yılları arasında kadın hakları için aktif biçimde mücadele etmiştir. Ancak 1930'lu yıllara gelindiğinden devlet feminizminin etkili olmasıyla Nezihe Muhiddin'in bağımsız bir mücadele sürmesi engellenmeye çalışılmıştır. Siyasi kimliği yok edilmeye, unutturulmaya çalışılan Nezihe Muhiddin'in yazar kimliği de saldırı altına alınmıştır. Şöyle ki: Neriman Malkoç'un "Kadın Ediplerimizle Röportajlar" başlıklı on altı gün yayınlanan yazı dizisinde (Yeni İstanbul Gazetesi), dönemin şartları göz önünde bulundurularak ve Nezihe Muhiddin'in mücadelesi hatırlanarak yorum yapılacak olursa böyle bir ismin yazı dizisinde anılmaması Nezihe Muhiddin'in toplumun hafızasından silinmeye çalışılmasının örneğidir. Nezihe Muhiddin'in varlığını hatırlatan ve sürdüren isimler: Kadın Yolu dergisinde yazılarını yayınlayan Yaşar Nabi ve feminizm üzerine yazdığı yazılarla dikkat çeken Enver Behnan olmuştur. 1990'lı yıllara gelene dek Nezihe Muhiddin ve eserleri neredeyse hiç anılmamıştır.

Nezihe Muhiddin, bu yok sayılmışlığın ağırlığıyla 1958'de bir akıl hastanesinde terkedilmişliğiyle tek başına hayatını kaybetmiştir. Cenaze Töreni de bu terkedilmişliği yansıtan cinsten sadece eşi ve dostlarının katılımıyla gerçekleşmiştir. Kurucusu olduğu Türk Kadınlar Birliği'nden hiçbir görevli ve yönetici törene katılmamış, bir çelenk göndermekle yetinmişlerdi. Bu bilgileri Türk Kadın Birliği'nin 1930'lu yıllardaki yöneticilerinden olan İffet Halim Oruz, Kadın Gazetesinde Nezihe Muhiddin'in anısına yazdığı bir yazıda belirtmişti.¹³⁹

19. Yüzyılda Osmanlı'da filizlenen kadın hareketinin düşünsel anlamda belli bir temele oturtulmasında Emine Semiyeye, Fatma Aliye, Makbule Leman, Şair Nigar gibi isimler etkili olmuşlardır. Bu isimlerin başlattığı Osmanlı Feminizm Hareketini Nezihe Muhiddin siyasi alana taşımaya çabalamış ve onu Türk feminizminin önemli bir ismi haline getirmiştir.

Fatma Aliye, Emine Semiyeye gibi isimler Osmanlı'da kadınları her anlamda ikinci plana atan İslam hukukuna karşı mücadele etmişlerdir. Kadınların isteklerini duyurabilmek ve sorunlarına çözüm bulabilmek için kadın dergilerinde, kadın

¹³⁹ Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, (İstanbul, Metis Yayınları, 2013), 35-41.

gazetelerinde yazılar yazmışlardır. Makbule Leman ve Şair Nigar gibi isimler de Şiir aracılığıyla kadınları hareketlendirmeye çalışmışlardır. Bu isimler: okuma yazma, eğitim görme, toplumsal yaşamda yer alma fırsatı sağlanmayan ve toplumun yarısını oluşturan kadınların özgürlüklerini elde edebilmeleri için eğitilmiş kadınlar tarafından yönlendirilmeleri gerektiğinin farkındaydılar ve üzerlerine düşen görevi özveriyle imkân dâhilinde yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu noktada kadın yayınları da büyük bir öneme sahipti. II. Meşrutiyet’le beraber Türk feminizminin siyasi ve ideolojik temelleri oluşturulmuş, kadın süreli yayınlarında da paralel olarak bir artış görülmüştür. Ancak dönemin yayınları göz önünde bulundurulduğunda feminizm ve modernleşme hareketinin çıkış noktası olan Batı Avrupa’ya karşı bir iletişim dayanağından çok temkinli bir tavır sezilmektedir. Kadın öncüler batı ile iletişim halinde olarak Türk feminizmini şekillendirmek yerine, İslam kültürü ve Osmanlı geleneklerinin üstünlüğünü kabul ederek hareket eden kadın öncüler, kadınlara bu usûllere uygun bir yaşam modeli oluşturmaya çalışmışlardır. Dönemin şartları düşünülünce siyasi baskıların da kadın öncülerin bu şekilde hareket etmesinde etkili olabileceği düşünülebilir. Tıpkı Nezihe Muhiddin gibi Fatma Aliye’nin de iktidar tarafından baskılanarak köşesine çekilmeye zorlanmış, öykü ve romanlarla yazarlığını devam ettirmeye çalışmış olması dönemin yazarlarının kısıtlı hareket edilmeye itildiklerinin örneği olabilir.

Bütün kısıtlamalara rağmen Fatma Aliye kendinden sonra yetişecek olan kadın hakları savunucularını oldukça etkilemiştir. Nezihe Muhiddin de bu isimlerden biridir. Ülkedeki siyasal gelişmeler Nezihe Muhiddin gibi isimleri etkilemiş, siyasi ve toplumsal değişimlerde nasıl hareket ettiği ve bu süreçleri nasıl değerlendirdiği önemlidir.

Nezihe Muhiddin Osmanlı’nın parçalanma sürecinde milliyetçi ve savunmacı bir tutum sergilemiştir. Ona göre Avrupa’dan örnek alınması gereken konular bilimsel ve sanatsal faaliyetlerdir. Bunun dışında kültürel değerlerin korunması gerektiğini savunmuştur. Nezihe Muhiddin’e göre Osmanlı Devleti, Batı emperyalizmine maruz bırakılmak istenmiştir. Bu sebeple Osmanlı Devletinin ayakta durabilmesinin yolu siyasi ve ekonomik olarak tam bağımsızlığını sağlamasından geçmekteydi. Nezihe Muhiddin özellikle ekonomik bağımsızlığın üzerinde durmuş, birçok konferansında

yerli malların tüketiminin artırılması ve yabancı ürünlerin boykot edilmesi için çağrıda bulunmuştur. Bu açıklamalarından dolayı tepki çekse de fikrinden vazgeçmemiştir.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse, Nezihe Muhiddin'in siyasi tutumu imparatorluk ve Osmanlıcılığa dayanıyorken zamanla kültürel milliyetçiliğe ve Türkçülüğe dönüşmüştür. Nezihe Muhiddin bu tutumla dönemin feministlerinden belirgin bir biçimde ayrılmıştır. Dönemin feministleri İslam dinine uygun bir kadın modeli oluşturmaya çalışırken Nezihe Muhiddin Türk esaslarına uygun bir kadın profili oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre kadınlar çalışan, eğitilmiş toplumsal yaşamda yer edinmiş bireyler olarak karşımıza çıkmalıydı. Özellikle kadınların toplumsal yaşamdan soyutlanması üzerinde ısrarla durduğu konuların başında gelmektedir.¹⁴⁰

Nezihe Muhiddin'in düşünce yapısının oluşmasında Fransız pozitivist felsefesi etkili olmuştur. Uyumlu bir toplumsal yapının sağlanması her açıdan olumlu ve ılımlı olacaktır. Ona göre iyi ve ılımlı bir toplumun oluşması doğa yasaları gibi engellenemez bir sonuçtu. Nezihe Muhiddin ayrıca bu bağlamda kadınlığı ve erkekliği de değerlendirmiş, iki cinsin farklılıklarının kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Gerçek bir feministin de böyle düşünmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kadınlar erkeklerin çalıştığı işlerde elbette ki çalışabileceğini, sosyal hayatta onlar gibi yer edinebileceğini savunan Nezihe Muhiddin kadınların sırf bunları yapmak için annelik vazifesinden uzak kalmamasını, sorumluluklarının bilincinde olması gerektiğinin de üzerinde durmaktaydı. Ona göre bu toplumun ilerlemesi için en gerekli adımlardan biriydi.

Avrupa ülkelerinin bu konudaki tutumunun tam tersine Türkiye'de feminizm kadınların haklarının ve aklının yüceltilmesine yönelik değildi. Türk feminist hareketi toplumun faydası ve düzeninin sağlanması gözetilerek şekillendirilmeye çalışılıyordu. Nezihe Muhiddin de bu düşünceye paralel olarak hareket ediyordu. Ancak göz ardı ettiği bir durum vardı ki bu onu içinden çıkamayacağı bir çelişkiye sürükleyecekti. Cinsleri farklılıklarına göre değerlendiren Nezihe Muhiddin iş hayatı söz konusu olduğuna aynı şekilde davranılmasının gerekliliği üzerinde duruyordu. Yani çalışma

¹⁴⁰ Devrim Pınar Gürbüzöğlü, *Türkiye'de Kadın Haklarının Önemli Temsilcilerinden Nezihe Muhiddin ve Bir Model Oyun*, (İstanbul: Altkitap E-Yayıncılık, 2005), 23-26. http://www.altkitap.net/wp-content/uploads/turkiyede_kadin_haklarinin_onemli_temsilcilerinden_nezihe_muhiddin_ve_bir_model_oyun_Devrim_pinar_Gurbuzoglu.pdf (12.03.2019)

hayatında da iş bölümü yapılmalı cinsler meslek tercihinde dikkat etmeli kendilerine uygun olan mesleği tercih etmeliydi. Ancak cinsleri mesleklere göre uyarlamamanın imkânı ve yolu yoktu. Nezihe Muhiddin bir yandan kadınların da erkekler gibi eşit eğitim görerek özgürleşmelerini savunurken bir yandan da iki cinse farklı toplumsal roller biçiyordu.¹⁴¹

Dönemin Feminist Hareketi değerlendirildiğinde Nezihe Muhiddin'in kadın hakları mücadelesi ve Türk kadın hareketinde büyük bir öneme sahip olduğu kadın çalışmaları ile uğraşan her kesim tarafından kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bütün hayatını Türk feminizmine adayan bir isim olan Nezihe Muhiddin sadece feminist hareketle değil, zor dönemlerde ülkesi adına, insanlık adına faaliyetleriyle de bilinmektedir ki, Balkan savaşları döneminde çalıştığı okulu bir dikimevine çevirerek hastanelere gerekli malzemeleri öğrencileriyle beraber çalışarak sağlamıştır. Kadın Yolu dergisi incelendiğinde de onun yönetiminde Türk Kadınlar Birliği'nin yaptığı faaliyetler yine onun nasıl biri olduğu hakkında bize fikir sunmaktadır.

Nezihe Muhiddin Osmanlı'nın son dönemlerinde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kadın hareketini yöneten en önemli isimlerden biri olmuştur. Cumhuriyet'le yeni bir düzen kurulmuştu ve bu düzen içinde kadın hakları meselesi tam olarak netlik kazanmamıştı. Bu dönemde oluşabilecek her fırsatı kollayarak değerlendirmesi gerektiğinin farkında olan Nezihe Muhiddin, kadınlara haklarını kazandırmayı hedeflemekteydi. Yeni rejimden kadınların seslerini duyurabilecekleri eşitlikçi bir siyasi çizgi umuyordu. Nezihe Muhiddin ve kadın hareketini yürüten diğer kadınlar bu ümitle Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişiminde bulundular. Bu girişim o dönemde kadın hakları mücadelesi için atılan en önemli adımdı.¹⁴²

¹⁴¹ Ayşegül Baykan, Belma Ötüş-Baskett ve Nezihe Muhiddin, *Türk Kadını (1931), Türk Feminizminin Düşünsel Kökenleri ve Feminist Tarih Yazıcılığında Bir Örnek*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2009), 31-35.

¹⁴² Meral Balcı, Mervener Tuzak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi", *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, C.1. (2017): 46. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/340930> (10.03.2019).

3.5.2. Kadınlar Halk Fırkası

Nezihe Muhiddin ve kadın hakları mücadelesini yürüten bir grup öncü kadın, birinci dalga feminizmin gerekliliklerini başarıyla savunarak faaliyet yürütmek istiyorlardı. Bu doğrultuda Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmak istemişlerdir. Bu gelişme 1922-1923 yıllarının en önemli siyasi olaylarından biriydi. Peki Kadın Öncüleri Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmak için bir anda harekete geçiren sebep neydi?

Mustafa Kemal Atatürk 1922 yılında Halk Fırkası adıyla bir siyasi parti kuracağını duyurmuş ve bu kararı uygulamak için çalışmalara başlamıştı. Kurulacak partiyle girilecek olan seçim için hazırlıklara seçim kanununda bazı değişiklikler yapılmasıyla başlandı ve 18 yaşını doldurmuş her erkeğin oy kullanma ve seçme hakkına sahip olduğu belirlenmiştir. Atatürk basına da demeçler vererek seçim kanunu yeni parti ve seçimlerle ilgili halkı bilgilendiriyordu. Sonrasında kadınların bu seçimlerde yer almayacağı ve oy hakkının, henüz kadınlara reva görülmediği çabucak anlaşılacaktı. Kadınlar bu seçimde oy kullanmayacak aile reisi olan erkekler tarafından temsil edileceklerdi. Bu durum mecliste karışıklığa yol açsa da bastırılmış, muhalefet edenler bir şekilde susturulmuştur. Gerekçe olarak da kadınların oy hakkı, seçme seçilme hakkı için yeterli olgunlukta olmamaları gösterilmiştir.¹⁴³

Milli mücadele döneminde sorumluluk alarak milli bilinçle her alanda mücadele gösteren kadınlar söz konusu devlet yasalarında erkeklerle eşit vatandaşlık hakları olunca tekrar ikinci plana itilmişti ve devlet rejiminin Cumhuriyet olmasına rağmen kadınların makûs talihi değişmemişti. Ancak Nezihe Muhiddin ve kadın hareketinin temsilcileri bu defa mücadelelerinde kararlıydı. Kadınlar bu defa büyük bir çaba sarf etmişti. Feminist düşüncenin temellerinin atılmış olması, kadınların feminist bilince erişmesi bir yana, savaş yıllarında her türlü işgücü açığını kapatarak kamusal alanda faaliyet boyutunda erkeklerle eşit hale gelen kadınlar bu duruma tepki gösterecekti.

1923 yılının Nisan ayında seçim kararlarının açıklanmasıyla kadınların seçimin dışında kaldığı anlaşılmıştı. Bunun üzerine "Vakit" gazetesi "Kadınları İntihab" başlığıyla bir anket yayınladı. Böylece kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması

¹⁴³ Zihinoğlu, a.g.e. s. 119-121.

için tartışmalar başladı. kadınlar bu anketle birlik olarak buluştu. Kadınların oluşturduğu hareketlilik her çevrede geniş yer buldu. Nezihe Muhiddinin de içinde bulunduğu bir grup eylemci kadın, siyasi hakların talebi için Kadınlar Kongresi'ni toplamaya karar verdi. Kadınlar Kongresi'nin toplanması için çağrıda bulunan kadınlar, Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucuları olacaktı.¹⁴⁴

Kadın erkek ayrımı yapmayan milli mücadele yıllarında bilfiil savaşı yaşayan kadınlar, hem cephe de hem de cephe gerisinde elinden gelenin fazlasını yapmıştı. Ancak şuan Cumhuriyet rejimiyle bile devlet nezdinde bir vatandaş olarak görülüyor, yok sayılıyorlardı. Kadınlar kendilerinden emin bir şekilde, siyasi hakları için mücadele etmeye devam edeceklerdi.

1923'ün 15 Haziran'ında Darülfünun konferans salonunda "Kadınlar Kongresi" toplandı. Kongrede Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş kararı alındı. Kongrenin toplanma tarihinin hemen ertesi günü olan 16 Haziran'da kongre basın camiasında büyük bir yankı uyandırdı ve Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğuna dair haberler yapıldı. Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulan Kadınlar Halk Fırkası kadın haklarını savunarak kadınların toplumdaki statüsünü yükseltmeyi hedefliyordu. Doğrudan siyasi nitelikte bir hedefi olmayan Kadınlar Halk Fırkası Türk kadınının kendini toplumda, siyasette ve iktisadi meselelerde kendini ispatladıkça siyasi haklarını kazanacağına inanıyordu.¹⁴⁵

Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucuları siyasi haklarını elde etme yolunda karşılarına çıkabilecek engelleri tek tek hesaplayarak bu engelleri nasıl aşacaklarına dair planlamalar yapıyor, yeni kurulan Cumhuriyet düzeninde aktif olarak yer bulmak için çalışmalarını sürdürüyorlardı. Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulması bu doğrultuda atılan önemli büyük bir adımdı.

Kadınlar Halk Fırkası'nın idari kadrosunun önemli isimleri şunlardı:

- Kurucu ve Başkan: Nezihe Muhiddin.
- Genel Sekreter: Şukufe Nihal
- Kurucu Üyeler: Nesime İbrahim, Tuğrul Bedri, Zeliha Ziya, Faize Emrullah

¹⁴⁴ Zihinoğlu, a.g.e. s. 122

¹⁴⁵ Zihinoğlu, a.g.e. s. 127.

Kadınlar Halk Fırkası'nın resmîyet kazanması için Ankara'dan gerekli onayları bekleyen üyeler durmaksızın çalışmalarına başladılar. Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucuları ve kadrosu için en önemli mesele eğitimdi. Bu doğrultuda Türk kadınının değişimi için ilk hedefleri eğitim çalışmaları olmuştur ve "Maarif Kongresini" toplamaya karar vermişlerdir. Bu kararın duyurulmasından sonra eğitim bakanlığı talim ve terbiye müessesesini oluşturarak Kadınlar Halk Fırkası'nın maarif kongresine davet ettiği kadınları taraflarınca Ankara'da gerçekleşecek olan başka bir kongreye davet etmiştir. Bu hamle neticesinde Kadınlar Halk Fırkası kongresini iptal etmek zorunda kalmıştır. Hükümetin hareketi, Kadınlar Halk Fırkası'nın yapacağı kongreden ilham alarak projeyi üstlenmek istediklerini açıklar netliktedir.

Kadınlar Halk Fırkası çalışmalarına aralıksız devam etmekteydi. 1924 yılında aile kararnamesinde eksiklikler olduğuna kanaat getirerek konuyla ilgili bir konferans düzenlemeye karar vermişlerdir. Konferansa sadece İstanbullu kadınlar katılabilecekti. Konferansa davet duyurusu basında "İstanbul Hanımlarına Davet" şeklinde yer buldu. Türk Ocağında gerçekleşen toplantıya aralarında Halide Edip gibi önemli isimlerin olduğu üç yüze yakın kadın konferansa katıldı. Nezihe Muhiddin konferans için hazırladığı konuşmasında kadın aleyhine olan boşanma şartları, çocuk yaşta evlilikler ve çok eşlilik gibi konulara dikkat çekmiştir. Bu konferansla, kadınların göstermiş olduğu dayanışma gayreti kamuoyunda dikkat çekerek kadın bilincinin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Kadınlar Halk Fırkası bir yandan kadınların sorunlarını kamuoyuna taşımaya gayret ederek çalışmalarını yürütmeye çabalıyor, bir yandan da hükümetten resmîyet kazanmak için tedirginlikle bekliyordu. Bu uzun bekleyiş esnasında Türkiye'den iki genç kız Roma'da gerçekleşen Uluslararası Kadın Birliği'nin kongresine katılım sağlamıştı. Bu durum Kadınlar Halk Fırkası için uluslararası cemiyetlerle iletişim sağlamak ve onları yakından takip etmek açısından sevindirici bir durumdu. Sekiz aylık bir bekleyiş sonrasında ne yazık ki kadınların mücadele ve uğraşları karşılıksız kaldı. Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu için Ankara'dan onay çıkmadı. Partinin yasallaşma

isteğinin reddedilmesine gerekçe olarak da kadınların oy kullanma hakkına sahip olmamaları gösterildi.¹⁴⁶

Kadınlar Halk Fırkası resmiyet kazanmak için başvuruda bulunduğu dönemde Ankara, tüm halkı kapsayacak olan Halk Fırkasının hazırlığı telaşındaydı. Ankara'ya göre toplumu cinsiyete göre ayıran bir parti dönemin şartlarıyla uyuşmamaktaydı. Ayrıca başına “kadın” kelimesi eklenmiş olsa bile, kuruluş aşamasında olan Halk Fırkasının adının kadınlar tarafından bir parti tarafından kullanılacak olması doğru bulunmamış, kendilerine bir cemiyet kurmaları gerektiği yönünde öğüt verilmişti.¹⁴⁷

Nezihe Muhiddin ve dava arkadaşları bütün olumsuzluklara rağmen hedeflerinden vazgeçmemişlerdir. Seslerini duyurabilmek için çalışmalarını bir cemiyet adı altında devam ettirmeye karar vererek Türk Kadınlar Birliği'ni kurmuşlardır. Kadınlar Halk Fırkası resmi olmayan siyasi hayatında; kadınların eğitimi ve aile hayatındaki sorunlara çözüm arayarak bu konuların hükümet tarafından fark edilmesini sağlamıştır.

3.5.3. Türk Kadın Birliği ve Faaliyetleri

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu için resmi onay alınamamasıyla Nezihe Muhiddin ve kadın hareketinin öncü kadınları Türk Kadın Birliği'ni kurar. Siyasi bir girişimin engellenmesi sonucu kurulan Türk Kadın Birliği doğuş hikâyesinden ötürü siyasi bir oluşumdur. Resmi olarak 7 Şubat 1924 tarihinde kurulan Türk Kadınlar Birliği'nin başkanı yine Nezihe Muhiddin olmuştur. Birlik Kadınlar Halk Fırkası'nın isim değişikliğine uğramış halidir. Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucu ekibi ve idari kadrosu Türk Kadın Birliği'nde de yer alarak Türk kadını temsil etmiştir. Nezihe Muhiddin'e göre de Türk Kadın Birliği bir partidir. Sadece ismi değişmiş ve hükümet tarafından onay alabilmek için tüzüğünün siyasi maddeleri değiştirilmiştir.¹⁴⁸

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş için resmi onay alamaması Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarının mücadelesinde bir eksikliğe veya rehavete sebep olmamış aksine

¹⁴⁶ Balcı, Tuzak, a.g. m. s46-47.

¹⁴⁷ Zafer Toprak, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, C.2, (1994): 4.

¹⁴⁸ Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3 S. 9-10, (2000): 100.

onları daha fazla çaba sarf etmeye sevk etmiştir. Dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak stratejik değişiklikle tüzüklerinde yumuşamayı seçmişlerdir. Türk Kadın Birliği'nin yirmi yedi maddelik tüzüğünün altıncı maddesi ve sonrası derneğin çalışma yöntemi ile ilgili ilk beş maddesi ise Birliğin amaçları ile ilgili bilgi veriyordu. Tüzükte siyasi bir kazanım elde etmek için hiçbir ibareye rastlanmamaktaydı.¹⁴⁹ Nezihe Muhiddin ve Türk kadın hareketinin öncü kadınları için önemli olan Birliğin kuruluşu için gerekli izinlerin alınarak bir an önce harekete geçilmesi idi.

Türk Kadın Birliği'nin tüzüğünü oluşturan konular kadınların sosyal hayata katılımını sağlamak, Kadınların düşünsel anlamda yetiştirilmesini sağlamak, kimsesiz kadınlara yardım eli uzatarak ihtiyaç sahibi çocukların eğitimlerini tamamlamalarını sağlamak olarak açıklandı.¹⁵⁰ Görüldüğü gibi Türk Kadın Birliği tüzüğünde siyasi hiçbir amaca yer vermemiş, sosyal sorunlara odaklanmıştır. Çünkü dikkatleri üzerine çekmeden onay almış bir cemiyet olmayı gerçekleştirmek Nezihe Muhiddin ve arkadaşları için önemliydi.

Hükümetin reddedemeyeceği şekilde düzenlenen nizamname sonucunda onay alınmış ve 7 Şubat 1924'te Türk Kadın Birliği resmen kurulmuştur. Cumhuriyet ilan edildikten sonra kurulan ilk kadın derneği olan Türk Kadın Birliği yurt genelinde kırk beş şubeye ulaşmıştır. Türk Kadın Birliği kadın erkek eşitsizliğinin son bulması ve kadınların siyasi haklarına kavuşabilmeleri için ciddi bir mücadele yürütmüştür. Türk Kadınlar Birliği'ne Nezihe Muhiddin'in başkanlık ettiği 1924-1927 yılları arasında aktif bir çalışma yürütülmüştür. Türk Kadın Birliği'nin öncüleri yeni kurulmuş olan Cumhuriyet yetkililerinden kadın haklarının iyileştirilmesi ve kadınların siyasi haklarını elde edebilmeleri için girişimlerde bulunmalarını talep ediyorlardı. Hükümet açısından bir baskı aracı olarak görülen Birliğin yöneticileri siyasi isteklerini kabul ettirmekte kararlıydı. Bu doğrultuda hareket ederek reddedileceklerini bilmelerine rağmen Türk Kadın Birliği üyeleri her seçimde Cumhuriyet Halk Fırkası'na mebus adaylığı için başvuruda bulundular. Her seferinde Cumhuriyetçiler ve cinsiyetçiler anayasayı bahane

¹⁴⁹ Zihinoğlu age s.151.

¹⁵⁰ Bozkır, a.g. m. s101.

göstererek bu isteklerini reddetmiştir. Ne de olsa anayasa mebusların Türk ve erkek olması konusunda şartlarını gayet net şekilde bildirmişti.¹⁵¹

Türk Kadın Birliği, Türk kadınının mahrum bırakıldığı haklarını kazandırılmasını ve yaşam standardının her anlamda yükseltilmesini amaç edinmiştir. Anaç duygularla yoksul, yetim, dul ve kimsesizlerin yaralarını sarmak için faaliyet yürütmüşlerdir. Bu çabalar sonucunda hükümet Türk Kadın Birliği'ni yararlı dernekler kategorisinde değerlendirmiştir.

Hükümet onayından geçemeyen Kadınlar Halk Fırkası'nın tüzüğünde değişikliğe giderek Türk Kadın Birliği'ne dönüşmesi siyasi haklar için mücadele etmeyeceği anlamına gelmiyordu. Nezihe Muhiddin ve arkadaşları "Kadın Yolu" dergisi aracılığıyla hem siyasi hakların kazanımı hem de Birliğin faaliyetleri hakkında kadınları ve okuyucularını bilinçlendirerek bilgilendirmeye çalışmışlardır.

Türk Kadın Birliği kuruluşundan hemen sonra faaliyetlerine başlamıştır. Zaten öncesinde Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma çabalarından dolayı kadın bilincine sahip takipçilerinin ve Avrupalı kadın cemiyetlerinin takibinde olmuşlardır. Türk Kadınlar Birliği'nin kurulması ile "Beynelmilel Kadın Cemiyeti" birlikle irtibata geçmiştir. Daha sonra ayrıntılarıyla ele alacağımız bu temaslardan sonra Türk kadınının siyasi haklarını kazanması için izleyeceği programı Kadın Yolu dergisinde yayınlarken okuyucusunu ve kendisiyle irtibat halinde olan kadın cemiyetlerini bilgilendirmiştir. Derginin dördüncü sayısında "Dünya Kadın Postası" yazı dizisinde "İntihabata İştiraki Müteakip Türk Kadınının Programı" başlığıyla aldığı kararları ve izleyeceği yolu yayınlamıştır. Türk Kadın Birliği'nin programı şu şekildedir:

İntihabata iştirakden evvel yapılması zaruri olan ahzavat:

1) her mahallede meskun kadınların ayda beş kuruş teberruda bulunarak kendi mahallelerindeki fakir ve muhtaç yeni doğan çocuklarına süt ve sair ve mevadd-ı gıdaiye ile yeni doğmuş çocuklara muvafık hıfzushha ve giyecek tedariki. Ve bunların suret-i istimali hakkında rehberlik edecek mahallenin okumuş ve dirayetli hanımlarından mürekkebe küçük bir teşkilat,

¹⁵¹ Balcı, Tuzak, a.g. m s.47.

2) *hem-civar olan her on mahallede ikamet eden hanımların iştirakiyle müntehab bir hey'et tarafından belediyenin yapacağı çocuk bahçelerine nezaret ve noksanlarının itması, ihtiyarlara ve ma'lüllere muavenet.*

3) *evlerde hıfzusiha kavaidine ve nezafetine ihtimam. Müstevli hastalık devrelerinde ve hastalara tecrit ve dikkat.*

4) *sokakların temizliği ve civarda muzahrafatın terakümünden mütevellid belediyeye acil şikayet.*

5) *çocukların sigara ve sokak kumarları oynamasına mümanaat*

6) *genç kızlara nezaret-i tamme.*

7) *küçük iş haneler tesisi: terzihane, çamaşır ütü ve kola iş haneleri, tezgahlar ve masnu'atın o mahallelerde istihlakini temin. İş hanelerde mahallelerin muhtaç ve fakir kız ve dul kadınlarını istihdam. Bütün hasılatın mecburi mesarifden gayri amelelere müsavaten tevzii.*

İntihabata iştirakden sonra tatbik edilmesi kararlaştırılan program:

1) *İzdivacın teksir ve teşkili. Bunu temin için şerait;*

a) *Fakir olduğu tebeyyün eden genç zevç ve zevceye iş bulmak suretiyle himaye,*

b) *İlk çocuk için münasip bir tahsisat. İkinci ve üçüncü çocuklar için tezyid-i tahsisat.*

c) *Genç aileler için muvafık-ı sıhhat meskenler inşasıyla mahalleler vücuda getirmek ve iskan edeceklerinden kazançlarına göre münasip kira alarak meskenleri meskunlarına mal etmek,*

2) *Talak vuku'unda erkek mücrim ise kadına çocukların adedine göre zevcden tahsisat temini. Çocuklar on dokuz yaşından sonra tahsisattan mahrumdurlar. Zevce fuhşa irtikab ettiği halde münasib bir ceza ve çocukların, pederin yanında muhafazası.*

3) *Talakta müsavat*

4) *Mirasta müsavat*

5) *Alkol, morfin eter ve sair müskiratın külliye men'i.*

6) *Mensucat fabrikalarında kadınların istihdamı.*

7) *Mensucat ve müzeyyenat fabrikalarının tesisi, oyuncak, şeker, un fabrikaları.*

8) *Fuhşun men-i esbabı mucibenin izalesi.*

a) *Fuhşun sa'iklerinden en mühimi fakr u zaruret ki bir takım müessesat meydana getirip zaruretin önünü almakla kabil-i ictinabdır.*

b) İkincisi; tereddiye uğramış bir hüzá-ı ahlâkî neticesi bir maraziyettir ki belki ıslahhanelerle izâlesi bir dereceye kadar mümkündür.

9) Belediye işlerinde bilhassa gıdanın tarz-ı fûrûhtunda, nezâfete takayyüdde sokakların ve dükkanların temizliğinde kadın müfettişler istihdamı. Dârülaceze'de kadınların tavzifi. Darûleytâmların kadınların idaresini tevdi.

10) Tedafüü bir harb vuku-unda bütün ve bilhassa çocuksuz kadınların askerîn çamaşır, yemek, hasta bakıcılığı, cebhane nakliyatçılığı icabında silah arkadaşlığı,

11) Gayr-i meşru eţfâlin terfih ve tahsili ve doğumhaneler tesisi

12) Kumarhanelerin hedmi ve müskirat fabrikalarının hedmi ile yerlerine faydalı müessesât ikâmesi.

13) Hapishanelerin yanına bir ıslahhane inşası. Kadın taayyüşü

14) Milli mensucat ve mesnûâtın istihlâk ve istimali.

15) Cumhuriyetin feyz ve inkişafına her noktada hâdim olmak.¹⁵²

Bu program ve kararlar okuyucuyla paylaşılması yanı sıra Beynelmîlel Kadın Cemiyeti'ne de gönderilmişti. Son madde Türk Kadın Birliği'nin ne kadar büyük bir sorumluluk aldığı ifade edilmesi için yeterli ve açıktır. Türk Kadın Birliği bu programla beraber yürüttüğü faaliyetlerle adından söz ettirmiş, Avrupalı ve doğulu kadın cemiyetlerinin dikkatini çekmiştir. Hem siyasi hakların kazanımı hem de kadın ve çocukların yaşamlarının maddi ve manevi açıdan iyileştirilmesi için mesai yapacaklardı. Bu doğrultuda atılan adımlardan biri de kadınların maddi olarak destek sağlamak açısından kaynak oluşturmaktı. Türk kadın Birliği'nin dikiş evi nizamnamesi bu konuya en güzel örnektir. Türk Kadın Birliği dikiş evi nizamnamesini Türk Kadın Yolu dergisinin on dokuzuncu sayısında yayınlamıştır. Nizamname şu şekildedir:

Türk Kadın Birliği Dikiş Evi Nizamnamesi

1) Türk Kadın Birliği nizamnamesi mücebince 20 Eylül 1926'da fakir hanımları, dulları, ve yetim fakirleri çalıştırarak terfih maksadıyla merkezinde bir dikiş evi tesisine 20 Eylülde karar verilmiştir.

2) Atölyede fantezi dikişler, beyaz çamaşır, yerli kumaş imali ve daima harç-ı alem eşya imal edilecektir.

¹⁵² "İntihabata İştiraki Müteakib Türk Kadınının Programı", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 151-152.

- 3) *Atölye hâsılât-ı safiyyesinin yüzde onu Birliğin kasasına aiddir.*
- 4) *İmalâthanelerde daima fakir Türk hanım ve fakirleri çalıştırılacaktır.*
- 5) *Atölyeleri dikiş ve el işlerinde mütehassıs olan Türk Kadın Birliği'ne mensup iki hanım idare edecektir.*
- 6) *Yine işten anlayan ve üç hanımdan mürekkeb Kadın Birliği Hey'et-i idaresi'ne mensub bir kontrol hey'eti intihab edilecektir.*
- 7) *Atölye istihşalâtına göre tevsiât için münasip miktarda bir sermaye ayrılmasına.*
- 8) *Atölyeyi idare edecek Türk Kadın Birliği'ne mensup hanımlar kendi taraflarından bir mazeret beyan edilmeksizin işlerine devam edeceklerdir. Kontrol heyetinin Hey'et-i İdareye vâki' olacak itirazâtı, Hey'et-i İdarece tedkik edilir.¹⁵³*

Nizamnamenin yayınlanmasından sonra, derginin yirminci sayısında “Türk Kadın Birliği Havadisı” yazı dizisinde dikiş evinin açılışı müjdelenmiştir.

Türk Kadınlar Birliği sadece İstanbul'da değil Denizli'de de şube açarak faaliyetlerine devam etmiştir. Öyle ki; Kadın Yolu dergisinin yirmi yedinci sayısında “Bidayet-i Teşekkülünden Beri Denizli Türk Kadın Birliği'nin Mesaisi” başlığıyla Denizli Şubesinin yıllık faaliyeti yayınlanmıştır. Türk Kadın Birliği'nin faaliyetleri Türk Kadın Yolu'nu takip eden okuyucuları aracılığıyla diğer iller tarafından duyulmuştu. Afyonkarahisar ve aydın illerinde Birliğin şube açması için merkeze başvuru gelmiştir.

Türk Kadın Birliği'nin faaliyet alanlarından biri de balo ve müsamere organizasyonlarıdır. Balo ve müsamerelerden elde edilen hasılatla ihtiyaç sahibi kadın ve çocuklara yardımda bulunuyordu. Buna örnek olarak 3 Şubat 1927'de düzenlenen balo gösterilebilir. Balonun hasılatıyla fakir çocuk, dul, ve genç kızlara ihtiyaçlarına göre yardımda bulunulmuştur.¹⁵⁴ Balo hasılatıyla yapılan yardımlar Türk Kadın Yolu dergisinin yirmi sekizinci sayısında açıklanmıştır. Buna göre: 63 fakir ve gelinlik

¹⁵³ Türk Kadın Birliği Havadisleri, “Türk Kadın Birliği Dikiş Evi Nizamnamesi”, Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 313.

¹⁵⁴ A.g.e., 442.

kızlara yünlü kışlık elbise ve mantoluklar alınmış, kırk dul ve ihtiyar kadına beşer ve üçer lira olmak üzere kömür parası verilmiştir.¹⁵⁵

Türk Kadın Birliği yetim, dul, ihtiyaç sahibi kadın ve çocuklara yardımın yanı sıra vatandaşlık görevi olarak vatanın refahı ve kalkınması için de çabalıyordu. Nezihe Muhiddin önemseyerek uğraştığı konulardan biri de “Tayyare Cemiyeti” idi. Kadın Yolu dergisinde Tayyare İanesi için bir sütun açılarak Türk kadınının Türk ordusuna destek sağlaması için yardım edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁵⁶ Ayrıca Kadın Birliği Tayyare İanesine destek için bir müsamere düzenleme kararı almıştır. Buna göre hasılatın dörtte birini cemiyete bağışlamaya karar verilmiştir. Nezihe Muhiddin kadınları tayyare ianesine yardım için bilinçlendirmeye çalışıyordu derginin üçüncü sayısının “Kadınlar ve Tayyare İanesi” başlıklı yazısında kadınlara şöyle demektedir:

*“...İstiklâl mücadelesinde, Anadolu kadınları sırtlarında cephaneye taşırken İstanbul’dakilerin yalnız duacı kalmaları izzet-i nefsimize girân gelmişti. Vatan müdafaasına iştirakten uzak kalmak, mecburiyeti çok elim idi. İstanbul hanımları için felekten intikam almanın sırası gelmiştir. İbzâl edeceğimiz semâhati, fedakârlık derecesine bile çıkarmadan bu intikamı alabiliriz... Türk yiğidinin her damla kanı, bizim kanımızdır bizim sütümüzdür. Bu kanın az akmasını veya hiç akmamasını istiyor isek o kadar çok teyyareye sahip olmalıyız. Gece sabahlara kadar uykumuzu terk ederek, bin mihnetlerle yetiştirdiğimiz kıymetli evladlarımızın hayatı, düşmanın havadan gelecek hücumlarına karşı, aynı silahla kurtarılacaktır. Süsten, eğlenceden yapılacak cüz’i tasarrufla bir Türkün hayatı sıyânet edileceği düşünülürse, bu tasarrufu fedakârlık derecesine isâl etmek mümkün değildir. Hangi Türk anası tasavvur edilebilir ki, bu uğurda zevkten ve süsten değil, hatta canından fedakârlığa razı olmasın?”*¹⁵⁷

görüldüğü üzere Türk Kadın Birliği toplum menfaatini gözeterek faaliyetlerini sürdürmüş, her en kadar devlet nezdinde tam bir vatandaş olarak sayılmasa da vatandaşlık görevinin bilincinde olmuştur.

¹⁵⁵ A.g.e., 459.

¹⁵⁶ A.g.e., 154.

¹⁵⁷ Nezihe Muhiddin, “Kadınlar ve Tayyare İanesi”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 116.

3.5.4. Türk Kadınlar Birliği'nin Uluslararası Kadın Cemiyetleri İle İlişkileri

Türk Kadın Birliği daha önce de dile getirdiğimiz gibi kuruluşundan hemen sonra uluslararası kadın cemiyetlerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Birliğin kısa süre zarfında bu şekilde tanınmasına sebep, Nezihe Muhiddin ve öncü kadın arkadaşlarının Kadınlar Halk Fırkası'nı henüz hiçbir siyasi partinin bulunmadığı bir ortamda içinde “kadın” kelimesini barındıran bir isimle kurma girişiminde bulunmuş olmasıdır. “kadın” söylemi bazı çevreleri zaten rahatsız etmekteydi. Kadın ve hanım kelimelerinin toplum içinde dilde farklı anlamlar taşımasından dolayı Türk Kadın Birliği basında uzun süre “Hanımlar Birliği” olarak yer almıştır.¹⁵⁸

Batılı Kadın Cemiyetler Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarına aşınaydı. Özellikle Uluslararası Kadın Birliği (Beynelmilel Kadın Cemiyeti) Türk Kadın Birliği'ni yakından takip etmekteydi. Uluslararası Kadın Birliği'nin yayın organı olan “Jus Suffragii” adlı dergi Türk Kadın Birliği ile ilgili birçok haber yayınladı. Özellikle 1920 ve 1935 yılları arasında Türk Kadınları mücadeleleri sebebiyle Jus Suffragii'nin gündeminde sıklıkla bulundu. Türk Kadınlar Birliği de uluslararası ilişkilerini ve dünya kadın hareketi ile ilgili bilgi kazanımını Jus Suffragii aracılığıyla elde ediyordu.

Türk Kadınlar Birliği'nin uluslararası ilişkilerinin yönetimini başlatan ve devamını sağlayan kişi Nezihe Muhiddin'dir. Kendisi Uluslararası Kadın Birliği ile mektuplaşmaları, iletişimlerini ve kadın hakları ile ilgili gelişmeleri Kadın Yolu dergisinde “Dünya Kadın Postası” yazı dizisinde yayınlamıştır. Nezihe Muhiddin'le beraber Efzayiş Suat da uluslararası ilişkileri yönetmekteydi. Emily Rieder ve Anne Stes ise Uluslararası Kadın Birliği'nin temsilcileri olup iki örgüt arasındaki olumlu ilişkileri yürüten diğer iki isimdi.¹⁵⁹

Kadın Yolunun ikinci sayısında “Dünya Kadın Postası” yazı dizisinde kadınların seçme seçilme hakkına değindikten sonra derginin yayınlanışını sevinçle karşılayan dünya kadın cemiyetlerinin mektuplarına yer verilmiştir. Kadın hareketinin temsilcileri olan ve Uluslararası Kadın Birliği üyesi olan A. Maude Royden, E.F. Rieder, Kâtip Gordameir gibi isimlerin imzasıyla çıkan mektuplarda ortak sevinç,

¹⁵⁸ Zihinoğlu, a.g.e. s.154.

¹⁵⁹ Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslar Arası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 152-153.

Türkiye’de hükümet onayıyla bir kadın dergisinin yayınlanacak olmasıydı.¹⁶⁰ Derginin üçüncü sayısında yine Dünya Kadın Postası yazı dizisinde Uluslararası Kadın Birliği başkanı Misis Corbett Ashby’nin Nezihe Muhiddin’e gönderdiği mektup yayınlanmıştır. Mektupta Ashby, Nezihe Muhiddin’i böyle bir dergi çıkarmak için çabalarından dolayı tebrik etmekte ve sevinçlerini paylaştığını ifade etmektedir. Ayrıca 1926’da Paris’te yapılacak olan onuncu kongreye Türk Kadınlar Birliği’nin de katılım sağlaması için davette bulunmuşlardır.¹⁶¹ 6 Ekim 1926’da Corbett Ashby’nin bir mektubu daha yayınlandı. Derginin yirmi dördüncü sayısında yayınlanan mektubun içeriğine göre Nezihe Muhiddin’in Uluslararası Kadın Birliği’nin 1929’da yapılacak olan on birinci kongresini İstanbul’da düzenlemeleri için teklifte bulunduğunu anlıyoruz. Corbett Ashby birçok yerden teklif aldıklarını ancak siyasi değişimlerin olma ihtimalinden dolayı kongrenin nerede yapılacağına kararlaştırma tarihi olan Ekim 1927’ye kadar resmi bir cevap verilemediğini belirtmiştir. Kongrenin feminist harekete en ciddi desteği veren yerde düzenleneceğini de eklemiştir. Nezihe Muhiddin ve dava arkadaşlarını yakından takip ettiğini, Türkiye’deki feminist hareketin güçlü bir şekilde ilerlemesini sevinçle takip ettiklerini ifade ederek İstanbul’daki kongre daveti için teşekkürlerini sunarak mektubu tamamlamıştır.¹⁶² Bu mektuplaşmalar Uluslararası Kadın Birliği’yle teması kolaylaştırıyor ve Türk Kadın Birliği’yle teması kolaylaştırarak dünya kadın hareketiyle ilgili bilgi sahibi olmalarını sağlıyordu.

Uluslararası Kadın Cemiyeti Türkiye’deki kadın hareketlerini yakından takip ediyor ve destek sağlıyordu. Derginin beşinci sayısında Uluslararası Kadın Birliği tarafından Türk Kadın Birliği’ne gönderilen bir mektup yayınlanmıştır. Mektup: Fransa’da “Haute Savoie” eyaleti Thanon’da 14-28 Ağustos (1925) tarihleri arasında yapılacak olan yaz tatili kampına iki kız öğrencinin katılabileceği bildirilmiş ve tatil dersleriyle ilgili program ve ücretler hakkında bilgi verilmiştir. Türk Kadınlar Birliği tarafından kampa gönderilmek üzere Melek Hanım ve Kız Hayat Mektebi talebesinden

¹⁶⁰ Kadın Yolu, No:2, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 106-107.

¹⁶¹ Misis Corbett “Ashby’nin Nezihe Muhiddin Hanım’a Gönderdiği Mektup”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 122.

¹⁶² Türk Kadın Yolu, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 396-397.

Cavidan Fuat Hanım seçilmiştir.¹⁶³ Uluslararası Cemiyet yaptığı programlara Türk Kadın Birliği'ni de dâhil etmiş, bu şekilde ilişkiler geliştirilmiştir.

Türk Kadın Yolu dergisi incelendiğinde Uluslararası Kadın Cemiyetinin Türk Kadınlar Birliği'yle yapmış olduğu yazışmalardan bile Türkiye ile ilgili izlenimleri umutla takip sebepleri ve destekleri rahatlıkla anlaşılmaktadır. Derginin altıncı sayısında yine “Dünya Kadın Postası” yazı dizisinde Londra’dan Madam Andre Riedel tarafından gönderilen mektubun ilk cümleleri durumu açıklar niteliktedir. Şöyle ki:

“Cumhuriyet’in oluşumu ile ortaya çıkan yeni bir güç olmasa Konstantinopolis’teki kadınlardan haberimiz olmayordu. Cumhuriyet ve hür düşünce sayesinde Türk kadın hareketinin önüne kapılar açılmaktadır.

Çok çabuk ve rahat biçimde bu özgür hayata alışıklarını görmek son derece ilginç.

Kadınlar artık sokaklarda dolaşmakta, tramvaylarda ezelden beri alışıklarmışçasına özgürce seyahat etmekte. Bir zamanlar bu durumun olabileceğini akıllarından bile geçirmeyen insanlar şimdi kadınların özgür hareketlerine kötü niyet ve kabalık etmeksizin saygıyla karşılamaktalar”¹⁶⁴

Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Türk kadın hareketi, özellikle Cumhuriyet’in ilanı ile dünya çapında adından söz ettirmiş, dünya kadınının Türk kadınına olan bakış açısını hızla olumlu şekilde değiştirmiştir.

Batılı kadın cemiyetleri Türk Kadın Birliği’nin faaliyetlerini desteklemişlerdir. Ancak Türk kadınının siyasi hak kazanımı için yürüttüğü mücadele sadece batılı kadınların değil doğulu kadınların da ilgisini çekmiştir. Özellikle siyasi haklar elde edildikten sonra doğulu kadınlar Türk Kadın Birliği’nin faaliyetleriyle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Buna örnek olarak Arap Kadın Cemiyeti’nin 1932 yılında düzenleyecekleri bir toplantı için Türk Kadın Birliği’nden temsilci göndermeleri talep edilerek davette buldukları bir mektup göndermişlerdir. 1930 yılında yapılan bu davete cevap verilmemiştir. Mektubu cevapsız kalan Şark Kadın Birliği bu defa Cumhurbaşkanlığı makamına mektupla başvurmuştur. Bu müracaat üzerine

¹⁶³ Dünya Kadın Postası, “No:5”, Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 182-188.

¹⁶⁴ Dünya Kadın Postası, “No: 6”, Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009), 205.

Cumhurbaşkanlığı Türk Kadın Birliği'ne bir yazı göndererek ilgili yazışmayı istemiş, Dışişleri Bakanlığını da cemiyetin çalışmalarını araştırması için çalışma başlatmaları talimatı vermiştir. Türk Kadın Birliği ise konuyla ilgili Cumhurbaşkanlığına bir cevap yazısı hazırlamıştır. Yazıda; Türk Kadın Birliği'nin kendilerine bir cevap gönderdikleri, cevapta Türk kadınının doğulu değil batılı olduğunu ve ancak batılı kadınların da kongreye katılmaları durumunda Türk Kadın Birliği'nin temsilci gönderebileceğinin izahatının yapılmış olduğu ifade edilmiştir. Türk Kadın Birliği Doğulu Kadın Cemiyetlerinin yapacağı toplantıya temsilci göndermemiştir. Türk Kadın Birliği'nin ilgisi batılı kadın cemiyetlerine yönelmiştir. Özellikle seçme seçilme hakkının kazanılmasından sonra batılı kadın cemiyetlerinin düzenlediği toplantılara katılarak Türk kadını temsil etmiştir.¹⁶⁵

Kadın Yolu dergisinde Uluslararası Kadın Cemiyetleriyle ilişkilerin yansımalarına dönecek olursak “Dünya Kadın Postası” başlığıyla dokuzuncu sayıda Türk Kadın Birliği'nin bütün üye, dernek başkanlarına ve merkez komite üyeleri ile yönetim kurulu üyelerine yollanan bir mektup dikkati çekmektedir. Yine Uluslararası Kadın Birliği sekreteri Emile Gourd tarafından gönderilen mektupta 23-30 Mayıs 1926 tarihinde Paris'te düzenlenecek olan Kongrenin taslak programı ile ilgili bilgi verilmiştir. Nezihe Muhiddin bununla beraber birkaç defa kongre için davet almışsa da katılım sağlanamamış ve herhangi bir gerekçe gösterilmemiştir. Ancak derginin on dokuzuncu sayısında Misis Corbett Ashby'nin fotoğrafı yayınlanmış ve “Dünya Kadınlığı Çalışıyor” başlığıyla davetlere rağmen kongreye katılamamanın üzüntüsü Nezihe Muhiddin tarafından ifade edilmiştir. Mektubun sonundaki sözler Türk Kadın Birliği'nin kongreye katılım sağlamamış olmasına rağmen üye olarak kabul edildiğini göstermektedir. Mektubun sonunda: “... *Bu sene yalnız uzaktan alakadar olup, gayesindeki mütabakat itibariyle camialarına kabul edildiğimiz bu kongreye gelecek içtimada biz Türk kadınları da bütün hukukumuzla malik olduğumuz halde iştirak etmeliğimiz saadetini temenni eylerim.*”¹⁶⁶ denmiştir.

¹⁶⁵ Dişbudak, Müge, “Türk Kadınlar Birliği” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008, s.51-53.

¹⁶⁶ Nezihe Muhiddin, “Dünya Kadınlığı Çalışıyor”, Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 305.

Derginin 21. Sayısında “Kadınlık Cereyanları” başlığıyla yine bu kongreden bahsedilmiştir. 23. sayıda Beynelmilel Kadın Cemiyetinden Kadın Birliği’ne Merkez Büro Sekreteri Bompas tarafından gelen mektup yayınlanmış, Türk Kadın Birliği’nin bu mektupta üye olarak kabul edildiği net bir şekilde şu sözlerle anlaşılmaktadır:

- Üye Derneklerin Kadın Başkanlarına,

Muhterem Hanımefendi

Paris Kongresi’nden sonra bayrak koleksiyonumuzu gözden geçirdik ve fark ettik ki bazı üye dernekleri kongre salonumuzda kullanmakta olduğumuz ülke bayraklarını yollamamışlar. Bir sonraki Kongrenin hazırlıklarında herhangi bir gecikmeye mahal vermemek için şimdiden bayrakları toplamalıyız.

Derneğiniz, ülkenizin bayrağını Birlik toplantısında temsil edilmesini umarız arzu etmektedir. Uygun görürseniz bayrağı doğrudan Cenevre, Ettiennne Dumont Sokak 22 numaralı adreste bulunan Cenevre Kadın Sufrajat Birliği’ndeki Matmazel Gourd’a doğrudan yollayabilirsiniz.

Aynı zamanda Londra’daki merkezimizin adresine de salona uygun ebatlarda göndereceğiniz bayrağın Cenevre’ye ulaştığına dair bilgileri teyid eden bir mektubu göndermenizi bekliyoruz.

Şimdiden teşekkür eder, en derin saygılarım sunarım.¹⁶⁷

Türk Kadın Birliği’nin Uluslararası ilişkileri 1926 yılında canlanmış, 1929’da Berlin Kongresine katılım sağlamalarıyla da resmi bir düzeye ulaşmıştır. Türk Kadın Birliği bu kongreden sonra 1931’de Belgrad’ta Barış ve Silahsızlanma Konferansına katılmış, 1933’te de Marsilya’da düzenlenen ara konferansa katılımı Dünya Kadın Cemiyetleri ile uluslararası ilişkileri üst düzeye taşımıştır.

Osmanlı kadınları, kadın hareketi bağlamında Dünya Kadın Cemiyetleri ile bağlantı kurmaya çalışmış ancak bu temaslar sınırlı olmuştur. Cumhuriyet ile beraber Türk kadını uluslararası kadın hareketi içinde yer almak için yavaş davranırsa da siyasi hakların elde edilmesi meselesinde baş döndüren bir hızla hareket etmiştir. Türk Kadın Birliği Türk kadını, dünya kadın hareketi kapsamında uluslararası platformlarda

¹⁶⁷ “Türk Kadın Birliği Havadisleri”, Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 381-382.

ciddiyetle temsil etmiştir. 1926-1935 yılları arası ilişkilerin en parlak olduğu dönem olmuştur.¹⁶⁸

3.5.5. Türk Kadın Birliği'nin Siyasi Hak Mücadelesi

Türk Kadın Birliği Temsilcileri, Nezihe Muhiddin başkanlığında 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişiminde bulunarak siyasi haklarını elde etmeyi amaçlamışlardır. Resmi onayın alınamaması sonucu fırka kurulamamış, tüzük değişikliği ile Kadınlar Halk Fırkası Türk Kadın Birliği'ne dönüşmüştü. Türk Kadın Birliği siyasi mücadeleden vazgeçmemiş bütün yolları denemeye devam etmiştir. Özellikle seçme seçilme hakkının kazanılması TKB'lilerin en büyük hedefiydi. Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının gündeme gelmesi 1923 yılında mecliste gerçekleşmişti. Seçim kanununun görüşülmesi esnasında kadınlara seçme seçilme hakkı verilmemesi tartışma yaratmıştı.¹⁶⁹ Tartışmalar sonucunda bir sonuç alınamamış, 1923 seçimlerine kadınlar katılmamıştı.

Türk Kadın Birliği 1925 yılında İstanbul'da boşalan bir mebus kontenjanı için aday gösterme girişiminde bulundu. Amaç kamuoyunda gündem yaratarak konuyu meclise taşımaktı. Türk Kadın Birliği'nin mebusluk başvurusu basında büyük bir yankı uyandırdı. Gazetelerde Nezihe Muhiddin ve Halide Edib'in İstanbul Milletvekili adayı gösterildikleri duyurulmuştu.¹⁷⁰ Bu dönemde Türk Kadın Birliği ve siyasi mücadelesine destek veren çevreler oldukça dardı. Yunus Nadi gibi isimler¹⁷¹ ve Cumhuriyet gazetesi feministleri iğneleyici ve aşağılayıcı karikatür ve yazılarla kendince eleştirmeye çalışmaktadır. Türk Kadın Birliği'nin ise genelde ikdam gazetesine demeçler verdiğini ve yakınlık hissettiğini anlamaktayız.¹⁷²

1925 yılında Kadın Yolu dergisinin yayın hayatına başlamasıyla siyasi hakların kazanılması mücadelesi düşünsel olarak sürdürülmüştür. Daha önce de değindiğimiz, Kadın Yolu'nun ilk sayısının ilk yazısı olan "Kadın Yolunun Şiarı" başlıklı yazı Türk Kadın Birliği'nin ve Kadın Yolu dergisinin amaç ve talebini açıkça ifade etmektedir.

¹⁶⁸ Davaz, a. g. e, s.177-178.

¹⁶⁹ Belkıs Konan, "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 60 S. 1, (2011): 166.

¹⁷⁰ Zihinoğlu, a.g.e. s. 156-157.

¹⁷¹ Dönemin Cumhuriyet Gazetesi Yazarı.

¹⁷² Zihinoğlu, a.g.e. s.158.

Nezihe Muhiddin'in kaleminden çıkan yazıda seçme seçilme hakkı üzerinde durulmuş kadınların vatandaş olarak bu haktan mahrum bırakılmaları eleştirilmiştir. Örnekleme gerekirse: Nezihe Muhiddin, kadınların vergi ödemek gibi konularda vatandaş sayıldığını ve bu yükümlülüklerini yerine getirdiklerini ancak söz konusu seçme seçilme hakkı olunca neden mahrum bırakıldıklarını dile getirmiştir.¹⁷³

Kadın Yolu'nda siyasi mücadele için Nezihe Muhiddin dışında birçok önemli isim kalem oynatmıştır. Enver Behnan bu konudaki yazılarıyla ve üslubuyla dikkat çekmektedir. Dergini dokuzuncu sayısında "Kadınlarımıza Hukuk-i Siyasiye" başlığıyla Servet-i Fünun muharrirlerinden Ahmet Reşid Beye cevap niteliğinde bir yazı yayınlamıştır. Enver Behnan; 27 Ağustos 1925 tarihli Servet-i Fünun dergisinde Ahmet Reşid Beyin 'Kadınlarımıza Hukuk-i Siyasiye' yazısında Kadın Birliği'nin faaliyetlerini eleştirmesine karşılık şu cümleyi kurmuştur:

"- Bu yazıları okuduğum zaman bu asırda, bu kadar maziden konuşan bir zatın mevcudiyetine hayret ettim."

diyerek Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerini eleştiren Ahmet Reşid Bey'i eleştirerek karşılık vermiş ve kendisinin aydınlanması için bilgiler sunmuştur.¹⁷⁴ Yine "N.M" (Nezihe Muhiddin olabilme ihtimali yüksek) imzasıyla dergi, on dördüncü sayısının ilk yazısı olan "Tenkitler ve Cevaplar" başlıklı yazıda, Cumhuriyet gazetesinin Nurullah Esad Bey'in makalesine eleştiri niteliğinde cevap verilmiştir. Yazıdan anlaşıldığı üzere Nurullah Esad Bey kadınların oy hakkı mücadelesini ve Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerini vatani haklara el uzatma olarak ifade etmişti. Bu yersiz iddiaya sert bir cevap verilmiş ve gazeteyi bu tarz yazılarından dolayı yazının son paragrafında uyarmıştır.¹⁷⁵ Kadın Yolu dergisi eleştirilere net bir şekilde karşılık vererek fikirlerini açıkça savunmuştur. Bu bakımdan dönemin en düzeyli dergisi olarak nitelendirilebilir.

¹⁷³ Nezihe Muhiddin, "Kadın Yolunun Şiârı", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 64.

¹⁷⁴ Enver Behnan, "Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiye – Servet-i Fünun Muharrirlerinden Reşid Bey'e", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 250.

¹⁷⁵ N.M., "Tenkidler ve Cevaplar", *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 269-270.

Derginin yirmi üçüncü sayısında Enver Behnan alışılmışın dışında bir yazı yayınlamıştır. Bu yazı bir anket çalışması şeklindedir. Cumhuriyet rejimi ile yeni oluşturulan hukuk sisteminin kadınlara ne gibi faydalar sağladığını ve kadınların konuyla ilgili ne düşündüğünü anlamak için yaptığı anket çalışmasının “Münevver Muallimlerimizden” diye bahsettiği Türkan Altay Hanım’ın cevaplarını yayınlamıştır. Türkan Altay Hanım’a yönelttiği sorulardan biri de “Kadınların siyasi hayata karışmalarına ne dersiniz?” idi. Türkan Altay Hanımın cevabı şu şekilde olmuştur:

“İnkılâbımızın sırrı, sorduğumuz suale cevap veriyor. Vâkı'a bugün Türkiye’de kadın siyasi hukuka mâlik değildir. Fakat cereyan odur ki, bir gün o hakka sahibi olacaktır. Kadın bugünkü vaziyetle bu hakka birden sahip olamayacaktır. Maalesef ekseriyet erkek maişetiyle geçinmektedir. Bu şâyân-ı teessüf olsa da hakikat olduğu için söylemeğe mecburum.”¹⁷⁶ demiştir.

Bu anket çalışması kadınların siyasi ve sosyal haklar için ne düşündüğünü ve hak kazanımı için mücadeleye hazır olup olmadığını ölçmek için önemli bir çalışmadır. Ayrıca Türkan Altay Hanım gibi bilgili ve kadın hakları mücadelesinin aydın bir kadını tarafından, siyasi hak kazanımının gerçekleşeceğinden emin olması dönemin kadınlarının mücadele yöntemini ve kendine güvenlerini yansıtmaktadır.

Yine Enver Behnan tarafından kaleme alınan ve derginin yirmi dördüncü sayısında yayınlanan “Belediye İntihabında Cumhuriyet Kadını” başlıklı yazı kadınları siyasi haklardan yoksun kalmış olmalarına vurgu yapmıştır. Yazıda kadınların Medeni Kanunla mecelle yasalarından kurtarıldığını yazmıştır. Cumhuriyet kadını ile erkeği arasında bir fark olmadığına değinen Şapolyo, kadınlara siyasi hakların verilmemiş olmasının sadece Türk Milletinde görülen bir durum olmadığından da bahsetmiştir. Enver Behnan kendinden emin şekilde kadınlara bu derece inkılâpların yapıldığı bir toplumda kadınlara da siyasi hakların yakın bir zamanda verileceğini ifade etmiştir. Kadınlara Mebusluktan önce belediye seçimlerine odaklanarak önemli isimlerle bu hakların elde edilmesi için anlaşma sağlamayı ve destek almayı tavsiye etmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Enver Behnan, “İctimai Anket: Cumhuriyet Kadını Ne Düşünüyor?”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 375.

¹⁷⁷ Enver Behnan, “Belediye İntihabâtında Cumhuriyet Kadını”, *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 390.

Türk Kadın Birliği'nin ideolojik (siyasi) mücadelesi açısından en büyük yardımcısı Kadın Yolu olmuştur. Bir yandan Türk Kadın Yolu ile siyasi mücadelesini güçlü tutmaya çalışan Birlik, bir yandan da basınla ilişkilerini güçlendirmeye çabalıyordu. Siyasi hakların elde edilmesi için kamuoyu oluşturmak kadınları örgütleyerek bilinçlendirmek bu hareketin temelini oluşturuyordu.

Türk Kadın Birliği her kesimden kadına ulaşmaya çalışarak fikirlerini daha geniş bir kesime yaymaya çalışarak kadın hareketini güçlendirmeyi hedefliyordu. Bu doğrultuda 1925'te yaptığı bir hamle oldukça önemlidir. 1925 yılında Diyanet İşleri Müdürlüğüne başvurarak kadınlar için camilerde toplantı düzenleme talebinde bulundu. Nezihe Muhiddin'e göre aydın kesimden olmayan kadınlara ulaşmanın en kolay yolu buydu. Diyanet İşleri Müdürlüğü bu talebi reddetti. Bu olay basında büyük bir yankı uyandırdı ve Cumhuriyet gibi anti feminist gazetelerde konuyla ilgili iğnelemeler devam etti.¹⁷⁸

Türk Kadın Birliği ve Türk Kadın Yolu dergisi, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda feminizm ve kadın hakları konusundaki taleplerini dile getirmelerine rağmen kapatılmamıştır. Yaprak Zihinoğlu "Kadınsız İnkılâp" adlı kitabında derginin o dönemin koşullarında kapatılmamış olmasını, hükümetin kadın hakları konusunda ve kadın hareketi hakkında dergiden bilgi edindiklerini düşündüğünü ve dergiyi aydınlatıcı bir araç olarak kullandıkları için devamının yayınlanmasına müsaade ettiklerini ifade etmiştir.¹⁷⁹

3.5.6. Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nden İhracı

Türk Kadın Birliği'nin faaliyetleri, özellikle dönemin Cumhuriyet gazetesi ve daha önce de değindiğimiz Yunus Nadi gibi isimler tarafından sıkça ve sertçe eleştirilerek kamuoyunda Nezihe Muhiddin'e karşı bir tepki oluşturulmaya çalışılıyordu.

Türk Kadın Birliği, 1927 yılının yazında Heybeliada'da kadınlara yönelik bir yaz kampı açmak için İstanbul Valiliği'nin izni ile harekete geçti. Bunun dışında yaz faaliyeti olarak Değirmendere'ye bir gemi gezisi düzenleyerek yaz etkinliklerini

¹⁷⁸ Zihinoğlu, a.g.e. s168.

¹⁷⁹ a.g.e. s170.

arttırmaya çalışıyordu. Ancak Türk Kadın Birliği'nin bu girişimleri herhangi bir sebep göstermeksizin valilikçe engellendi. Kampın yapıldığı 25 Ağustos günü emniyet güçleri, emniyetten izin alınmamış olması gerekçesiyle çadırları söktü. Aynı gün, ileri bir tarihte yapılacak olan gemi gezisinin de valilik onayından geçmediği açıklandı.

Türk Kadın Birliği'nin siyasi hak mücadelesi alakasız gerekçelerle ve polisiye tedbirlerle engellenmeye çalışılıyordu. Nezihe Muhiddin bu yersiz yasaklamaların durdurulması için çeşitli siyasi ziyaretlerde bulunsa da çabaları sonuçsuz kalmıştı. Bütün bu olaylardan hükümetin Türk Kadın Birliği'nin yönetimine karşı tavrı aldığı rahatlıkla anlaşılıyordu. Bu esnada İstanbul'da Birliğin kapatılacağı söylentileri de yayılmaya başlamıştı. Muhalefet Türk Kadın Birliği'nin Mart 1927'de yaptığı kongrede, idare heyetinin seçiminde usulsüzlük yapıldığını öne sürerek vilayete sürekli şikâyetlerde bulunuyordu. Ayrıca hesaplarda da usulsüzlüklerin olduğu, vilayetin Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerine karşı olan tutumunun Nezihe Muhiddin'den kaynaklandığı iddia edilmişti. Muhalefet bu iddialar sonrasında Nezihe Muhiddin'in Birliğin başkanlığından çekilmesini sürekli dile getirmiştir.

10 Eylül 1927 günü emniyet müdürlüğü teftişe gerek görerek Türk Kadın Birliği'nde arama başlattı. Kadın Birliği üyelerinin Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği hakkında Valiliğe şikâyetlerde bulunduğu anlaşılmaktaydı. Bu olaydan sonra idare heyetinde bulunan ve toplumda saygın bir konuma sahip olan Doktor Safiye Ali Hanım Birlikten istifa ettiğini duyurmuştur. Bu istifa, rüzgârın yönünü Birliğin aleyhine doğru çevirmiştir.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 19 Eylül 1927 günü Türk Kadın Birliği'nin defterlerini, kasasını evraklarını ve diğer belgelerini mühürleyerek geçici olarak faaliyetten men edilmesine karar vermiştir. Bu olayla Türk Kadın Birliği'nin kadınlara siyasi hakların kazandırılmasını hedefleyen ikinci maddesindeki değişikliklerle oluşturulan yeni tüzüğü de feshedilmiş oldu. Bundan sonra emniyet müdürlüğü Nezihe Muhiddin'i Birlik bütçesinden 500 lira almakla, Birliğin bir kısmını ikametgâh olarak kullanmakla, kullandığı bu kısmın elektrik yükünü birliğe mal etmekle, Birlik çalışanlarına özel işlerini yaptırmakla ve idare azalarından anlaşamadıklarını valilik onayı almadan değiştirmekle suçlamıştır. Bütün bu olanlardan sonra yersiz dedikoduların ve spekülâtif haberlerin önüne geçilemez oldu. Gazetelerde Nezihe Muhiddin'in Cihangir'de bir eve

taşıdığı bu evin Belçikalı bir kadına ait olduğu ve bu kadının Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerini yönettiği yazıyordu. Belli ki kamuoyunda Türk Kadın Birliği'nde "ecnebi parmağı" olduğu izlenimi verilmek isteniyordu.

Nezihe Muhiddin bu suçlamaların ve olayların değerlendirilmesi için Birlik üyelerini 23 Eylül 1927 günü olağanüstü kongreye çağırdı. Kongrenin düzenlenebilmesi için defter ve evrakların tarafına ulaştırılması için başvuruda bulunan Nezihe Muhiddin red cevabı almıştır. 22 Eylül'de evrak ve defterler emniyetçe mahkemeye verildi. Emniyet müdürlüğü, hakkında soruşturmanın bulunduğu ve evraklarının mahkemede olduğu bir idare heyetinin kongre yapma yetkisine sahip olmadığını ve bu şartlarda ancak hükümetin velayet hakkını kullanarak bir kongre toplayabileceği açıklanmıştır.¹⁸⁰

26 Eylül günü Valilik emri ile Türk Ocağı'nda kongre toplandı. Kongre başkanlığını yapan Latife Bekir Hanım, kongrenin toplanma amacını genel kurula "yeni idare heyeti seçmek" olarak açıkladı. Genel kurul görüş olarak Nezihe Muhiddin'i destekleyenler ve Nezihe Muhiddin'e muhalif olanlar şeklinde ikiye ayrılmıştı. Kongre kâtipliğine seçilen Saime Erarslan, kongrede Nezihe Muhiddin'e karşı olan sert muhalif tavırla dikkat çekecekti. Genel kuruldaki Nezihe Muhiddin taraftarı üyeler kongrenin hukuken usulsüz olduğunu ısrarla tekrar etse de daha sonra Türk Kadın Birliği'nin başkanlığını yapacak olan Latife Bekir, bu tartışmaları, valilik emri ile orda toplandığını ve amacın yeni bir idare heyeti seçmek olduğunu söyleyerek savuşturdu. Bu sözlerle valilik ve hükümetin bu kongreyi desteklediği, Latife Bekir'in de hükümetle beraber hareket ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

Kongrenin aza sayısının yetersiz olması ve kongrenin hukuki olarak yasal bir dayanağının olmaması yönündeki itirazlara rağmen yeni idare heyeti ve merkez heyeti seçildi. Seçilenler arasında önceki yönetimde de yer almış olan sadece iki kişi vardı. Bunlardan birisi de Türk Kadın Birliği ve Nezihe Muhiddin'i karalama kampanyasında Birlikten istifasıyla etkili olan Safiye Ali'dir.¹⁸¹

Türk Ocağı'nda toplanan Türk Kadınlar Birliği'nin yeni heyeti Sadiye Hanım'ı Başkan seçti. Yeni idarenin ilk faaliyeti Nezihe Muhiddin'i Birlikten ihraç etmek oldu.

¹⁸⁰ A.g.e, s. 235-238.

¹⁸¹ A.g.e, 141-142.

Sonrasında mühürlü bulunan Türk Kadın Birliği'nin yeni idare heyetine teslim edilmesi için başvuruda bulunularak Birlik tekrar faaliyete geçirilmiştir.

Sadiye Hanım çok kısa bir süre Türk Kadın Birliği başkanlığı görevini yürütmüş, 1928 yılının Ocak ayında iş yoğunluğunu bahane ederek istifa etmiştir. Sadiye Hanım'ın yerine Latife Bekir Çeyrekbaşı başkan seçilmiştir. Bu hamleyle olayların sıcağı sıcağına yaşandığı ilk günlerde Latife Bekir'in dikkat çekmemesi ve yıpranmaması için Sadiye Hanım'ın başkanlıkla görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Nezihe Muhiddin'in ihracında da Latife Bekir'in darbe liderliği yaparak Saime Erarslan'la beraber hareket etmesi hem belgelerle hem de Latife Bekir'in uzun süre Türk Kadın Birliği'nin başkanlığında kalarak hükümetle asla ters düşmemesiyle ve İzmir milletvekili seçilmesiyle kanıtlanmıştır.

Türk Kadın Birliği ve Nezihe Muhiddin'in, kadınların siyasi haklarını kazanma mücadelesini sekteye uğratarak yavaşlatmaya çalışan hükümet Latife Bekir'in başkanlığıyla bunu başarmıştır. Türk Kadın Birliği'nin sessiz, sakin ve faaliyetsiz haliyle ilgili haberlere Türk Kadın Birliği yöneticileri tarafından yapılan açıklamalarla, faaliyet meselesinin bütçe ile doğru orantılı olduğu ve bu durgun sürecin sebebinin Nezihe Muhiddin olduğu iddia edilmiştir. Sebep olarak da Nezihe Muhiddin ve üyelerinin Birlik kasasında para bırakmamış olması söylenmiştir.

Nezihe Muhiddin bu süreç sonucunda hukuki bir savaşa karşılaşmış ve hakkında birçok dava açılmıştır. İstanbul Valiliği ve Türk Kadın Birliği tarafından açılan davalar "sahtekârlık ve emniyeti su istimal" içerikliydi. Açılan bu davalar Nezihe Muhiddin'in siyasi hayattan silinmesine ve unutturulmasına sebep olacaktı. Olayların başlamasında ve Nezihe Muhiddin'in karalanmasında etkili olan Türk Kadın Birliği kasasından 500 lira aldığı ve şahsına harcadığı iddialarının doğruluğu bir yana, Nezihe Muhiddin'in bu parayı almış olsa dahi, dördüncü sayıdan itibaren Türk Kadın Birliği'nin yayın organı olarak faaliyet gösteren Kadın Yolu dergisine harcamış olması daha güçlü bir ihtimaldir. Türk Ocağı'ndaki son kongrede Saime Erarslan'ın 500 liralık usulsüz olduğu iddia edilen harcama için "kendi gazetesine sarf etti" cümlesi bu düşünceyi doğrular niteliktedir.¹⁸² Ayrıca konuyla alakalı basındaki çelişkili haberler de

¹⁸² A.g.e, s. 245-246.

bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Nezihe Muhiddin'in başkanlığındaki üyelere biri de Nezihe Hanım'ın bu parayı iade ettiğine dair makbuz olduğunu ifade etmiştir ancak bu açıklamanın üzerinde durulmamıştır.

Bütün bu olayların yaşanmasında ve Nezihe Muhiddin'in trajik bir şekilde Birlikten ihraç edilmesinde Türk Kadın Birliği'nin Mart 1927 tarihli kongrede aldığı kararla kadınları siyasi haklarına kavuşturacak olan meşhur 2. maddeyi tüzüğüne eklemesi etkili olacaktır.

Nezihe Muhiddin Birlikten ihraç edildikten sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda yer edinmeye çalıştı. 1930'da kadınların belediye seçimlerine katılabileceği kararı ile Serbest Cumhuriyet Fırkasına katılan Nezihe Muhiddin Cumhuriyet Gazetesi tarafından topa tutulmuş ve kendisini unutturmak istemediği yazılıp çizilmişti. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla Nezihe Muhiddin'in siyasi hayatı da tamamen bitmiştir. Doğrusu Nezihe Muhiddin bu konuda çok büyük talihsizlikler yaşamıştır. O dönemde, günümüzde dahi kabul görececek olan bir feminist politika gütmesine rağmen bu mücadelenin cefasını çekmesine rağmen sefasını sürmek başkalarına kalmıştır. 1930'da kadınların belediye seçimlerine katılacak olması da buna en güzel örnektir. Belediye seçimlerine katılma hakkının Türk Kadın Birliği'nin 1927 Eylül'ünden sonraki faaliyetlerle kazanılmadığı aşikârdır. Bu süreçten sonra Nezihe Muhiddin ölümüne kadar sürececek olan siyasi sessizliğine bürünmüştür. Ancak kişiliği gereği olsa gerek boş durmayarak adından söz ettirecek şekilde hareket etmiş, bu defa edebiyata yönelerek o alanda da adından söz ettirecek eserler meydana getirmiştir.

Nezihe Muhiddin romanlarının ve eserlerinin çok büyük bir kısmını Türk Kadın Birliğinden ihraç edildikten ölümüne kadarki süre içerisinde kaleme almıştır. Unutturularak silinmeye çalışıldığı süreçte köşesine çekilerek hayatını devam ettirmiştir. Bu süreçte her Cuma günü evinde çay toplantıları vererek etrafında kalan birkaç dostuyla görüşmeye devam etmiştir. Bu isimler arasında Fatma Aliye, Şukufe Nihal de vardır.¹⁸³

Nezihe Muhiddin'in unutturularak silinmeye çalışılması ilk vaka olarak karşımıza çıkmamaktadır. Onun öncesinde Fatma Aliye'de benzer bir süreçten

¹⁸³ Özkay, a.g.e, 41.

geçmiştir. Kadınların kadersizliğinin ortak noktası olsa gerek farklı milletlerden kadınlar da bu duruma maruz kalmıştır. Ermeni “Hay Gin” dergisinin sahibi olan Hayganuş Mark¹⁸⁴ da bu kadınlardan bir tanesidir. Zorlu süreçlerden geçen Hayganuş Mark, Kadınların zorlu mücadelesini, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşından sonra hiçe sayılmalarını ve bu hiçe sayılmışlık karşısındaki tutumlarını “Yolumuz” adlı yazısında net bir şekilde ifade ederek şöyle demiştir:

Tamamen yeni, o tamamen bizim...

Bugüne kadar eski ailevi ve toplumsal akımların bizi sürüklediği eğri büğrü yollarda yürüdük

Savaş her şeyi harap edip yıkarak korkunç bir sefaletе neden olurken, az da olsa birkaç iyilik bıraktı ardında. Bunlardan biri de kadınların toplumsal sözleşmenin ördüğü ağlardan özgürleşmesidir.

O cehennemvari alevler içinde, dört yıl, biz kadınlar ve özellikle Ermeni kadınları, kanımız pahasına da olsa manevi olarak bir şey kazandık: her türlü engelin üstesinden gelebileceğimizi, bize ev ve çocuk bakımı dışında, işte ve piyasada da güvenilebileceğini gösterdik. Böylece davamızla ilgili hoşnutsuz ve olumsuz ifadeler kullanan ağızların artık kapanması gerektiğini ispatladık. Bütün bunlar bizim “boyumuzu aşan” işler yapmaya muktedir olduğumuzu gösterdi.

Eğer Dünya Savaşı sırasında yaptıklarımızı, yani kocalarımızın, evlatlarımızın, kardeşlerimizin yerine nasıl geçtiğimizi savaştan sonra da yetimlerimizle nasıl ilgilendiğimizi, onların gözyaşlarıyla nasıl ağladığımızı ve sorumluluklarımıza nasıl sahip çıktığımızı göz önüne alırsak kaderimizin değişmemesinin imkânsız olduğunu görürüz.

Ardımızda küçük bir yol bırakıyoruz. Üzerinden kadın, eş ve anne olarak sorumluluklarımızı yerine getirerek geçtiğimiz, utanmadan bakabileceğimiz mütevazı bir köy yolu. Şimdi bu yolu düzeltmeliyiz. Onu daha geniş, daha uzun, daha temiz bir yola, hedefe doğrudan giden bir şehir yoluna çevirmeliyiz. Bu yolda sorumluluklarımızı yüklenecek, haklarımızı yaratacak, işe koyulacak, kadınlık hislerimizden ve evimizden uzaklaşmadan bir zirveye varacağız; cinsimizin, halkımızın ve vatanımızın yeniden doğuşunun, sınırları zorlayan ürpertisi bizi o zirveye varmaya yönlendiriyor.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Türkiye kadın hareketinde en uzun soluklu dergi olan ve zamanla kadın sorunlarının ele alındığı bir kürsüye dönüşen Hay Gin’i (Ermeni Kadın) yayınlamıştır.

¹⁸⁵ Hülya Osmanağaoğlu, *Feminizm Kitabı: Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler*, (Ankara, Dipnot Yayınları, 2015), 114-115.

SONUÇ

19. yüzyılda Osmanlı Devleti büyük bir değişimin içine girmiştir. Ekonomi, hukuk, sosyal, siyasal ve toplumsal alanlarda meydana gelen dönüşümlerle kadınlar, toplumsal hayatta yer edinmek için mücadele yürütmüşlerdir. Basının etkili olmaya başlamasıyla kadınlar problemlerini gazete ve dergilerle duyurmaya çalışmışlardır. Kadın hareketi ilk ortaya çıktığı zaman toplumsal hayata ve çalışma hayatına katılma, eğitim hakkını kazanma gibi konularla temellenmişti. Cumhuriyet’le beraber bu mücadele yerini siyasi hakların kazanılması mücadelesine bırakmıştır.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan kadınların hak arayışı ve eşitlik mücadelesini kadın dergileri üzerinden okumak, dönemin entelektüel kadınlarının kadın sorununa bakış açılarını görmek ve çözüm önerilerini okumak açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Cumhuriyet kadınlarının sesini duyurmaya çalışan Türk Kadın Yolu dergisi kadın hareketi tarihinde göz ardı edilemeyecek kadar önemli söylemsel bir kaynaktır. Türk kadın hareketinin en aktif döneminde kurulan Türk Kadın Birliği derneğinin yayın organı olan Türk Kadın Yolu dergisinin söylemleri, kadın hareketinin boyutunu temsili açısından incelemeye değerdir.

Genel olarak bakıldığı zaman, Cumhuriyet döneminde aydın kadınlar feminizmi, Türk kadınına yüzyıllardır dayatılan geleneksel düzenin dışına çıkabilmeleri ve modernleştirilmeleri açısından bir araç olarak kullanılmıştır. Batı medeniyetini örnek alıp hazmetmesi gereken Türk kadınının bir yandan da Türk kültürünü yaşatması istenmiştir. Kadın Yolu dergisi de aynı beklentideydi. “milli kültür”, “Türk kültürü” “Türk kadını” sürekli vurgulanan terimler arasındadır. Dergide İslam medeniyetine ağır eleştiriler yöneltilmiştir. İslam’la beraber Türk kadınının hayatına giren her eğreti geleneğin yerine topluma fayda sağlayacak faaliyetlere ve kişisel eğitimin tamamlanmasına yönelim sağlanmaya çalışılmıştır. Dini geleneklerin ve söylemlerin bırakacağı boşluk, kültür milliyetçiliğiyle doldurulmaya çalışılmıştır.

Türk Kadın Yolu dergisi, Nezihe Muhiddin’in kurucusu olduğu Türk Kadın Birliği’nin siyasi hak mücadelesi yolunda yaptıkları faaliyetleri ve yürüttükleri sosyal, toplumsal projeleri yansıtılması açısından değerli bir kaynaktır. Derginin yazar kadrosu ölçsüz feminizm yerine ılımlı feminizmi benimsemişti. Türk kadınının eğitilmesi

meselesi amaçlanan ilk hedefti. Özellikle annelik vazifesi üzerinde en çok durulan konulardan biri olmuştur. Çünkü Türk kadını toplumun geleceğini yetiştirmektedir.

Türk toplumunda kadın hareketi köklü bir geçmişe sahiptir. II. Meşrutiyet sonrasında aktivist feministler, Cumhuriyet'in ilanı ile sessiz ve hareketsiz bir hale bürünmüştür. Yapılan inkılaplar ve kadınların Cumhuriyet'e olan inancı bu sessizliğin üzerinde oldukça etkili olmuştur ve kadın mücadelesi sadece oy hakkı üzerinden ve siyasal hak üzerinden yürütülmüştür. Bu durum devlet feminizmini işaret etmektedir.

EKLER

EK 1: NEZİHE MUHİDDİN (1889-1958)

EK 2: Türk kadınlığının mefarihinden kıymetli Reis-i cumhuremiz ve refika-i muhteremeleri Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi hazretleri.

Kadın Yolu, 16 Temmuz 1341, No:1

EK 3: Kadınlar Halk Fırkası Kurucuları:

Oturanlar sağdan: Nesime İbrahim, Nimet Remide, Zeliha, Faize Emrullah, Tuğral Hanımlar,

Ayaktakiler Sağdan: Fethi Bey, Saniye, Lütfiye Bekir, Nezihe Muhiddin, Şukufe Nihal Hanım, Muhsine Salih, Matlube Ömer Hanımlar.

Süs, 30 Haziran 1339.

EK 4:Türk Kadın Birliği Heyet-i İdare Azası**Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No:29, Kapak Sayfası.

EK 5: Cumhuriyet, 12 Şubat 1958.

**Romancı Nezihe
Muhiddin Araz
dün vefat etti**

**NEZİHE MUHİTTİN
TEPEDELENLİĞİL**

H. efe. 10.2.958 pazartesi akşamı vefat etmiştir. Cenazesi 12.2.958 çarşamba günü öğle namazını müteakip Şişli Camiinden ebedi istirahatgâhı Zincirlikuyu mezarlığına kaldırılacaktır. Allah rahmet eylive.

KAYNAKÇA

- AHMED, Hadice, (2009), “Kadın Aleyhdarlarına Açık Mektub”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.500-501.
- AHMED, Pakize, (2009), “Alkol ve Medeniyet”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.340-341.
- AHMED, Pakize, (2009), “Alkol ve Medeniyet-2”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.359-361.
- AHMED, Pakize, (2009), “Alkol ve Medeniyet-3”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.377-378.
- AHMED, Pakize, (2009), “Genç Kızlarımıza Ait”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.423-425.
- AHMED, Pakize, (2009), “İslâhât-ı İctimâiye ve Kadınlar”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.327-328.
- AHMED, Pakize, (2009), “İçki Aleyhtarı William Johnson”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.394-395.
- AHMED, Pakize, (2009), “İlk Mektebliler Sayfası- Hayat ve İctimaiyât Üzerine Tedkikât- Abla Mektupları-1”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.108-109.
- AKKENT, Meral, (2013), **Feminist Kadın Dergilerinin Büyük Büyük Büyükannesi**, s.3-4 <https://m.bianet.org/bianet/kadin/145572-feminist-kadin-dergilerinin-buyuk-buyuk-buyukannesi>, 04.04.2013.

- ALTUNBAY, Müzeyyen, (2013). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadın Mecmualarının Rolü ve Âsâr-ı Nisvân Mecmuası”. **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume: 8/13 (2013): 459.
- ARIKAN, Türkan, (1984). **Atatürk’ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet**, TBMM Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Hakan, (2009), “Selanikte Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, ss.153-154.
- BALCI, Meral ve Mervenur, TUZAK, (2017). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, **Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi**, C.1. 46. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/340930> (10.03.2019).
- BAYKAN, Ayşegül, Belma, ÖTÜŞ ve Nezihe, MUHİTTİN, (2009). **Türk Kadını (1931), Türk Feminizminin Düşünsel Kökenleri ve Feminist Tarih Yazıcılığında Bir Örnek**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Belediye İntihabâtında Cumhuriyet Kadını”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.390.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Demokraside Feminizm”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.140-142.
- BEHNAN, Enver, (2009), “İctimaî Anket: Cumhuriyet Kadını Ne Düşünüyor?”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.374.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiye – Servet-i Fünun Muharrirlerinden Reşid Bey’e”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.250.

- BEHNAN, Enver, (2009), “Kasaba Kadını-Yörük Kadını”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.232-233.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Latin Harfleri”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.419-420.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Maddî Saadet, Manevî Saadet”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.437-438.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Millî Musiki, Asrî Musiki”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.355-358.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Süs Kadını-Aile Kadını”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.310-312.
- BEHNAN, Enver, (2009), “Türk-Çin-Japon Kadını”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.341-344.
- BERKTAY, Fatmagül, (1995), **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsü Üzerine Bir Yaklaşım**, Metis Yayınları, İstanbul.
- BIÇAK, Sedat, (2007), “Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul.
- BOZKIR, Gürcan, (2000), “Türk Kadın Birliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 3 S. 9-10, ss.100.
- CAPORAL, Bernard, (1999), “Kemalizmde ve Kemalizm sonrasında Türk Kadını (1919-1970)” **Cumhuriyet Gazetesi Yenigün Haber Ajansı**. ss.20-23.
- ÇAKIR, Serpil, (1994), **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul.

- ÇAKMAK, Banu, (2011), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu”. **Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi**, ss.45-47.
- ÇİÇEK, Atıl Cem, Selçuk, AYDIN ve Bülent, YAĞCI, (2015), “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, **KAÜ İİBF Dergisi**, C. 6 S. 9 ss.274-279.
- DAVAZ, Aslı, (2014), **Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslar Arası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- DİŞBUDAK, Müge, (2008), “Türk Kadınlar Birliği” Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, İzmir.
- DOĞRAMACI, Emel, (1989), **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Doktor Cemal Zeki, (2009), “Çocuk Düşüren veya Düşürtenlerin Cezası Bunlar Hakkındaki Takibat-ı Kanuniye,” **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.308-309.
- Doktor Cemal Zeki, (2009), “Genç Kız ve Kadınlarda İntihar”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.491-494.
- Doktor Cemal Zeki, (2009), “Grip ve Kadınlarımız”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.434-436.
- Doktor Cemal Zeki, (2009), “Tıbbi Muhasebe: Çocuk Düşürmek, Esbâb-ı ve Âkıbetleri”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.271-272.

- Doktor Cemal Zeki, (2009), “Tıbbî Musahabe: Çarliston ve Kadın”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.376-377.
- Doktor Cemal Zeki, (2009), “Tıbbî Musahabe: Verem ve İzdivac”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.402-404.
- Doktor Fahreddin Kerim, (2009), “İçki Düşmanlığı ve Hanımlarımız”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.324-355.
- Doktor Rifat, (2009), “Analık Vazifeleri- Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusihha”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.145-147.
- Doktor Rifat, (2009), “Analık Vazifeleri- Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusihha-3”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.201-203.
- Doktor Rifat, (2009), “Köylerimize Doktor ve Kabile Lazım”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.178-180.
- Doktor Rifat, (2009), “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusihha-2”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.180-182.
- DULUM, Sibel, (2006), “Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı”, Yüksek Lisans Tezi, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Eskişehir.

- Dünya Kadın Postası, (2009), “Bugün Kaç Memlekette Kaç Kadın Hakk-i siyasiyyesine Malikdir”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.105-106.
- Dünya Kadın Postası, (2009), “Dinin Hak ve İyi Tanıtılmış Muhtelif memleketlerde Geçirdiği Safahat ve Tarih-i Umumiye Bir Nazar”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.120-121.
- Dünya Kadın Postası, (2009), “İntihabata İştiraki Müteakib Türk Kadınının Programı”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.151-152.
- Dünya Kadın Postası, (2009), “Kadın Hareketinin Tarihçesi”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.75-76.
- Dünya Kadın Postası, (2009), “No: 6”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.205.
- Dünya Kadın Postası, (2009), “No:2”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.106-107.
- Dünya Kadın Postası, (2009), “No:5”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.182-188.
- EFZAYİŞ, Yusuf, (2009), “Ev Hayatı”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.67-70.

- EFZAYİŞ, Yusuf, (2009), “Feminizm ve Feminizm Sahasında Bazı Ma’ruf Simalar”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.169-172.
- EFZAYİŞ, Yusuf, (2009), “Kıyafetlerin Psikolojisi”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.91-94.
- EFZAYİŞ, Yusuf, (2009), “Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 117-120.
- EMEL, Aşa, (1989), “1928’e Kadar Türk Kadın Mecmuaları”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- EYGÜN, Yeşim, (2018), “**Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kısaca Türkiye Kadın Hareketi**”, <https://www.cafrande.org/osmanlidan-cumhuriyete-kisaca-turkiye-kadin-hareketi-yesim-ergun/>, (28.11.2018)
- GÖKSEL, Burhan, (1993), **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜLBAY, Aslı, (2016), **Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet Feminizmi: Modernleşme Projesinin Piyonu Olarak Türk Kadını**, https://www.academia.edu/28517430/Erken_Cumhuriyet_D%C3%B6neminde_Devlet_Feminizmi_Modernle%C5%9Fme_Projesinin_Piyonu_Olarak_T%C3%BCrk_Kad%C4%B1n%C4%B1 (12.04.2019)
- GÜLCÜ, Erdinç ve Semiye, TUNÇ, (2012), “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.3, ss.157-158.
- GÜLDEN, A. Pınarcı, (2018), **Kadın Dergileri**, s.2, <https://docplayer.biz.tr/31185-Gulden-a-pinarci-gpinarci-atilim-edu-tr-kadin-dergileri.html>, (09.08.2018).

- GÜLER, Müzeyyen, (2011), “Atatürk’ün Kadın Devrimi ve 80 Yıl Sonrası”, **38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)**, 10-15.09.2007 Ankara / Türkiye, Bildiriler Kitabı, 305-316.
- GÜNDÜZ, Ahmet, (2012), “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 133-138.
- GÜRBÜZOĞLU, Devrim Pınar, (2005). **Türkiye’de Kadın Haklarının Önemli Temsilcilerinden Nezihe Muhiddin ve Bir Model Oyun**, 23-26. http://www.altkitap.net/wp-content/uploads/turkiyede_kadin_haklarinin_onemli_temsilcilerinden_nezihe_muhiddin_ve_bir_model_oyun_Devrim_pinar_Gurbuzoglu.pdf (12.03.2019)
- HÜDAYİ, Aziz, (2009), “Yarınki Harb Bugünkü Vazife”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.416-418.
- İntihabata İştiraki Müteakib Türk Kadınının Programı, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 151-152.
- KAMİL, Emine, (2009), “Ev İdaresi İlmi-2”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.235-236.
- KAMİL, Emine, (2009), “Ev İdaresi-1 Ev İdaresinin Ehemmiyeti”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.200-201.
- KAPANOĞLU, Sedef, (2006), “Çin’de Kadın İmgesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- KESKİN, Tülay, (2005), “Demet Dergisinde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 24, S. 37, ss.291-292.
- KILIÇ, Neslihan, (2015), “Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, S.3, ss.750-753.

- KINACI, Cemile, (2014), “Ütopyadan Gerçeğe: Kadınlar Ülkesi ve Arslan Kız’dan Alem-i Nisvan’a Evrilen Türk Kadın Hareketi”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Gaspıralı Özel Sayı**, ss.229-234.
- KONAN, Belkıs, (2011), “Türk Kadınının Siyasal Hakları Kazanma Süreci”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 60 S. 1, ss.166.
- MAKSUDYAN, Nazan, (2009), “Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın İntiharları: İslah, İnkâr, İskat”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.188, ss.60-64.
- Misis Corbett Ashby’nin Nezihe Muhiddin Hanım’a Gönderdiği Mektup, (2009), **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.122.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Affeden Büyük İnsandır”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.198-199.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Analık Vazifeleri, Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.72-73.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Balolarda Kadın Kıyafeti”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.404-405.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Cumhuriyet’in Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.90.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Çocuklarımız Bakımsızdır”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.94-96.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Dünya Kadınlığı Çalışıyor”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.305.

- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Galatasaray Yedinci Sergisi Münasebetiyle”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.139-140.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Kadın Yolu’nun Şiari”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.64.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Kadın Yolunun Şiârı”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.64.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinmelidir”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.388-389.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Kadınlar ve Tayyare İanesi”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.115-116.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Tenkidler ve Cevaplar”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.269-270.
- MUHİDDİN, Nezihe, (2009), “Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.322-323.
- NABİ, Yaşar, (2009), “Bugünkü İctimaî ve Ahlâkî Vaziyetimiz”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.391-392.

- NABİ, Yaşar, (2009), “Bugünkü ve Yarınki Kadınlığımız”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.480.
- NABİ, Yaşar, (2009), “İctimai Hastalıklarımız”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.405-408.
- NABİ, Yaşar, (2009), “Kadına Hürmet”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.495-496.
- NECDET, Raif, (2009), “Sanata ve Fikret’e Dair”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.97-99.
- NİHAL, Şükûfe, (2009), “Yeni Adımlar”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.254.
- NİYAZİ, Gülsüm, (2009), “Bedenî Hars”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.255-256.
- ORHAN, Şemsettin, (2005). **Kadın**, Yaz Yayınları, İstanbul.
- OSMANAĞAOĞLU, Hülya, (2015) **Feminizm Kitabı: Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler**, Ankara, Dipnot Yayınları, ss.114-115
- ÖZEN, Hatice, (1990), “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- RAHMİ, Hüseyin, (2009), “Kadın”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.77-79.

- REFİK, Hadice, (2009), “Kadın-Valide”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.143.
- REFİK, Hadice, (2009), “Kadın-Zevce”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.175-176.
- SAİD, Mezdan, (2009), “Yemek Odası-Sofra”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.148-150.
- SAİD, Mezdan, (2009), “Yemek, Matbah”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.99-102.
- SAMİ, Ali, (2009), “Sanayi ve Ticaret Aleminde Kadınlarımız”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.474-476.
- SCHROEDER, Süheyla Kırca, (2007). **Popüler Feminizm: Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN, Elmas, (2018), “Geçmişten Günümüze Kadın Süreli Yayınlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, **Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 5, S.16, ss.89.
- ŞEVKİ, Mehmet, (2009), “Kadınlık ve Askerlik”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.432-434.
- ŞÜKRÜ, Kemaleddin, (2009), “Kadınlık Cereyanı Hangi Gayeyi Takip Etmeli?”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.290-294.
- TAŞLI, Adem, (2008), “Mehasin ve Süs Dergilerinin İncelenmesi ve Seçme Metinler”, Yüksek Lisans Tezi, **Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

- TEKELİ, Şirin, (1989), “80’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, **Birikim Dergisi**, S. 3, ss.34.
- TELLİOĞLU, İbrahim, (2016), “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 23, S.55, ss.213.
- TEZESEN, Fatma Esin, (2008). “Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Değişen Toplumsal Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya, ss.60-64.
- TOPRAK, Zafer, (1988), “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S. 51, ss.31.
- TOPRAK, Zafer, (1994), “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”, **İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi**, C.2, ss.4.
- TOPRAK, Zafer, (2011), “Sosyologların ve Psikiyatrist Hekimlerin Farklı Yorumları: Erken Cumhuriyet Genç Kız-Kadın İntiharları”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.212, ss.40.
- TOSKA, Zehra ve Serpil, ÇAKIR, (1993), **İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)**, Metis Yayınları, İstanbul.
- TOSKA, Zehra, (1994), “Haremden Kadın Partisine Giden Yolda Kadın Dergileri Gündemleri ve Öncü Kadınlar” **Defter**, C.21, ss.116-142.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, (2008), “Cumhuriyet’in İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.0, S.13-14, ss.3-4.
- TURAN, Namık Sinan, (2013), “Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S.12, ss.110.

- Türk Kadın Birliği Havadisleri, (2009), “No. 20”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.329.
- Türk Kadın Birliği Havadisleri, (2009), “Türk Kadın Birliği Dikiş Evi Nizamnamesi”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, ss.313.
- Türk Kadın Birliği Havadisleri, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 381-382.
- Türk Kadın Yolu, (2009), **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ss.396-397.
- ULU, Cafer, (2010), “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları Ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde M. Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.33, S.55, ss.278-280.
- UZUNOĞLU, Meryem, (2013), “Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları”, **İdil Dergisi**, C.2, S.10, ss.152-155.
- WILMAN, Thomas, (2009), “Türkiye’de Tedrisât-ı Umumiye”, **Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu 1925-1927**, Der. Nevin Yurdsever Ateş, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2009), 476-478
- YAPAR GÖNENÇ, Aslı, (2006), “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Yıl: 14, S.27, ss.64.
- YAPAR GÖNENÇ, Aslı, (2007), “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Yıl: 15, S: 29, ss.64.
- YAPAR, Aslı, (1999), “Fransa ve Türkiye’de Dergicilik Olgusu ve Kadın Dergilerinin Karşılaştırılması”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

- YAŞAR, Fatma Tunç, (2007), “Osmanlı Kadınının Eğitimine Yönelik İlk Süreli Yayın: Terakki-i Muhadderat”, **Dem Dergi**, Yıl: 1, S.3, ss.98-105.
- YAŞAR, Fatma Tunç, (2007), “Şükufeazar: Kadınlar Tarafından Kadınlar İçin İlk Süreli Yayın”, **Dem Dergi**, Yıl: 1, S.4, ss.68-73.
- YILMAZ, Ahmet, (2010). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, **ÇTTAD**, C.20, S.21, ss.192.
- YÜRÜT, Berna, (2017). “Tanzimat sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi Özel Sayısı Kadın ve Hukuk**, Yıl: 30, ss.365.
- ZİHİNİOĞLU, Yaprak, (2013). **Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, Metis Yayınları, İstanbul.

DİZİN

-C-

Cumhuriyet, v, vii, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 28, 32, 34, 43, 45, 46, 51, 54, 56,
57, 64, 65, 66, 78, 81, 82, 84, 86, 87,
88, 89, 90, 93, 94, 100, 102, 105,
113, 115, 116, 117, 118, 119, 125,
126, 134, 135, 136, 139, 141, 145
Cumhuriyet Halk Fırkası, 105

-D-

dergi, v, vii, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 36, 39,
43, 47, 50, 65, 90, 92, 93, 95, 111,
112, 117

-H-

hak, v, 14, 22, 60, 65, 66, 67, 68, 71, 72,
78, 80, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 92,
94, 113, 118, 125, 126

-K-

kadın, v, vii, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12,
13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 24, 25, 26, 29, 30, 34, 37, 38, 39,
45, 46, 51, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61,
65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 77, 78,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88,
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98,

99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 108, 109, 110, 111, 112, 113,
115, 118, 119, 125, 126, 140

kadın hakları, 9, 22, 26, 72, 90, 94, 100,
119

Kadın Yolu, v, vii, 3, 26, 28, 29, 30, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53,
54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 90,
91, 92, 93, 94, 95, 97, 100, 106, 108,
109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
116, 117, 118, 119, 125, 133, 134,
135, 136, 137, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 146

-M-

modernleşme, 8, 14, 16, 32, 57, 78, 79,
81, 84, 87, 98

-S-

siyasi hak, 72, 118

-T-

Türk Kadın Birliği, v, 28, 41, 64, 93,
94, 95, 97, 104, 105, 106, 108, 109,
110, 111, 112, 114, 115, 116, 117,
119, 125, 135, 136, 146

